

oxf. 451.1 : 913 : (497.12) clinica

e-303

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO GOSPODARSTVO
pri Biotehniški fakulteti v Ljubljani

OCENA MOŽNOSTI ŠIRJENJA PAŠNIŠKIH
POVRŠIN NA JELOVICI

Raziskovalna naloga

Ljubljana, 1984

Nosilec naloge:

Evgenij AZAROV, dipl. inž.

Direktor:

Marko KMECL, dipl. inž.

Azarov

[Handwritten signature]

Oxf.: 451.1:913(497.12 Jelovica)

Nosilec naloge:

Évgenij AZAROV, dipl. inž. goz., IGLG, Ljubljana

Sodelavci:

Lojze ČAMPA, dipl. inž. goz., IGLG, Ljubljana

Janko KALAN, dipl. inž. goz., IGLG, Ljubljana

Pri izdelavi naloge so sodelovali z nasveti, informacijami in materijali:

Jože Avsenik, KŽK, TOK Radovljica

Cveto Čuk, dipl.inž.gozd., SIS za gozdarstvo

Janez Košir, dipl.inž.gozd., GG Bled

Majda Lončnar, dipl.inž.agr., ZKS Bled

Franc Odar, KZ Bled

dr.Milan Piskernik, dipl.biol., IGLG

Andreja Ropret, dipl.inž.agr., SoB Radovljica

Valentin Toman, dipl.inž.gozd., GG Bled

Ivan Veber, dipl.inž.gozd., GG Bled

Za sodelovanje in prijateljsko pomoč vsem najlepša hvala.

Posebej se zahvaljujem recenzentom-strokovnjakom obeh strok za tehtne pripombe k vsebini in obliki raziskovalne naloge.

IZVLEČEK

Azarov, E., Čampa, L.: Ocena možnosti širjenja pašniških površin na Jelovici

V preteklosti so v sicer močno gozdnati Jelovici izkrčili na primernih mestih gozd in uredili planinske pašnike in planine. Pasli so v pasu okrog 1000 m od konca maja do začetka septembra na planinah in v gozdu. Zaradi preštevilne črede in neurejenih pašnikov je bila živina lačna, kar je celo zmanjševalo prirejo. Za intenzivno pašništvo so potrebne večje površine, krčitev gozda pa zadeva interese gozdarstva, lovstva, turizma in drugih porabnikov prostora, pa tudi širše družbene interese. V nalogi smo analizirali ekološke in ekonomske možnosti širjenja posameznih planin predvsem s stališča agronomske in gozdarske stroke, pa tudi iz širših družbenih aspektov.

ABSTRACT

Azarov, E., Čampa, L.: Estimation of possibilities to extend the pastures on the high plateau of Jelovica

In the past, forest surfaces have been cleared on the high plateau of Jelovica about 1000 m a.s.l. to create and arrange mountain pastures in their place. Grazing used to last from the end of May until the first days of September. Because the herds were too numerous and the pastures unattended, the cattle was not saturated properly and even suffered reduction in number. For the realization of intensive grazing possibilities, extensive surfaces are necessary, yet forest clearing touches the interests of forestry, game management, tourism and other users of the space, and also the general public interests. By our research, ecological and economical possibilities to extend the mountain pastures have been analyzed from the standpoints of agriculture, and forestry and from wide social aspects.

V S E B I N A

Izveček

UVOD	(8)
1. DEL SPLOŠNO O PAŠNIŠTVU IN NJEGOVIH FUNKCIJAH NEKOČ IN DANES	(12)
1.1. PROIZVODNE FUNKCIJE PAŠNIKOV	(13)
1.1.1. Razvoj pašništva v preteklosti	(13)
1.1.2. Razvojne težnje v novejšem času	(18)
1.1.3. Sodobne usmeritve pašništva	(21)
1.1.4. Vplivi gozdne paše na gozdno gospodarjenje	(23)
1.1.5. Vpliv spremenjenega sodobnega koncepta gozdnega gospodarjenja na pašne razmere v gozdu	(27)
1.2. NEPROIZVODNE FUNKCIJE PAŠNIKOV , STIČNI VPLIVI	(29)
1.2.1. Splošni ekološki vplivi pašništva in pašnikov	(29)
1.2.2. Vplivi na divjad	(36)
1.2.3. Planinski pašniki in turizem	(37)
1.2.4. Krajinsko-estetski vpliv pašnikov	(38)
1.2.5. Ostale funkcije pašništva in pašnikov	(38)
1.2.6. Pomen planinskih pašnikov za SLO	(39)
1.3. Proizvodne in neproizvodne funkcije pašnikov (pregled)	
2. DEL JELOVICA IN NJENE NARAVNE DANOSTI	(46)
2.1. EKOLOŠKE RAZMERE IN ZGODOVINSKI RAZVOJ PAŠNIŠTVA NA JELOVICI	(47)
2.1.1. Geološke razmere	(47)
2.1.2. Podnebne razmere	(51)
2.1.3. Tla	(53)
2.1.4. Razvoj vegetacije v preteklih geoloških razdobjih	(56)
2.1.5. Sedanje sestojno stanje gozdov	(58)
2.1.6. Fitocenološko-ekološke razmere	(58)
2.2. JELOVICA IN NJENI GOSPODARSKI POTENCIALI	(63)

3. DEL ALTERNATIVNOST GOSPODARSKE RABE JELOVICE (64)

3.1. ZGODOVINSKA POTREBA RAZMEJITVE GOZDNIH IN PAŠNIH POVRŠIN (72)

3.2. MOŽNOSTI SOŽITJA MED GOZDOM IN PAŠNIKOM (72)

3.3. ANALIZA MOŽNOSTI POVEČANJA PAŠNIH POVRŠIN (79)

3.3.1. Ekološke zahteve pri snovanju novih pašnih površin (49)

3.3.2. Ostale zahteve (32)

3.4. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA GOZDNEGA GOSPODARSTVA (84)

3.5. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA RACIONALNE RABE ZEMLJIŠČ (92)

3.6. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA NJIHOVIH VAROVALNIH IN OKOLJETVORNIH VPLIVOV (94)

3.7. NUJNOST INTEGRALNE DRUŽBENE PRESOJE IN SMOTRNE RABE PROSTORA (Izhodišča) (36)

4. DEL POPIS IN VREDNOTENJE PLANIN JELOVICE (100)

4.1. POPIS PLANIN IN KRAJEVNA POGOJENOST NJIHOVEGA NASTAJANJA (101)

4.2. VREDNOTENJE POSAMEZNIH PLANIN (108)

4.2.1. Vrednotenje planin Jelovice glede na boniteto naravnih dejavnikov (108)

4.2.1.1. Fitocenoza kot objektivni nakazovalec primer- nosti rastišč za pašno rabo (109)

4.2.1.2. Dostopnost kot merilo vrednotenja (113)

4.2.1.3. Dosedanja vlaganja v opremo planin (113)

4.2.1.4. Kompleksnost paše na pašnikih (114)

4.2.1.5. Vodna oskrba (115)

4.2.2. Vrednotenje planin Jelovice glede na njihov družbeno- ekonomski in prostorski pomen (116)

4.2.3. Vrednotenje planin Jelovice glede na njihove ostale (negospodarske) funkcije (119)

5. DEL EKONOMSKA PRIMERJAVA GOZDNE S PAŠNO PROIZVODNJO (121)

ZAKLJUČEK

6. UPORABLJENA LITERATURA

DODATEK (Katalog planin Jelovice)

(126)

(129)

(u arhivu.120.)

UVOD

Zagotovitev hrane in samopreskrba s hrano je postala prednostna naloga našega kmetijstva. Do leta 2000 naj bi se Slovenija otresla odvisnosti dobav kmetijskih pridelkov od drugod (72), seveda ob drugačni tehnologiji pridelave, uporabi gnojil, koncentraciji proizvodnje.

Smotrna obdelava vseh poljedelskih površin v ravnini in intenzivnejša izraba ostalih kmetijskih zemljišč za živinorejsko proizvodnjo naj bi zagotovila dovolj hrane tako rastlinskega kot živalskega izvora. Glede na sestav kmetijskih površin in omejene možnosti uvoza krmnih mešanic za pitanje živine, se kažejo ugodne perspektive s težiščem na živinorejski proizvodnji upravičene in smotrne. Ob dejstvu, da se je delež kmetijskega prebivalstva ob zadnjem popisu leta 1981 skrčil na vsega 9,1% (10) in da se kar tretjina travnatega sveta v Sloveniji zarašča z grmovjem in nekakovostnim drevjem je takšna usmeritev kmetijstva edino logična in smotrna. Še več - pri zagotovitvi dovolj velikih pašnih površin naj bi sodelovalo tudi gozdarstvo s tem, da bi del gozdov odstopilo za pašne namene. Ena takšnih najnovejših pobud je tudi zahteva pašnih skupnosti po razširitvi pašnikov na Selški, Mošenjski in Lipniški planini na Jelovici. Vse tri planine so bile izkrčene sredi gozdov že v preteklosti. Na njih se je občasno paslo še tudi po vojni, vendar na tradicionalen, ekstenzivni način. Planine so talno degradirale in se mestoma že zamočvirile ali zarasle.

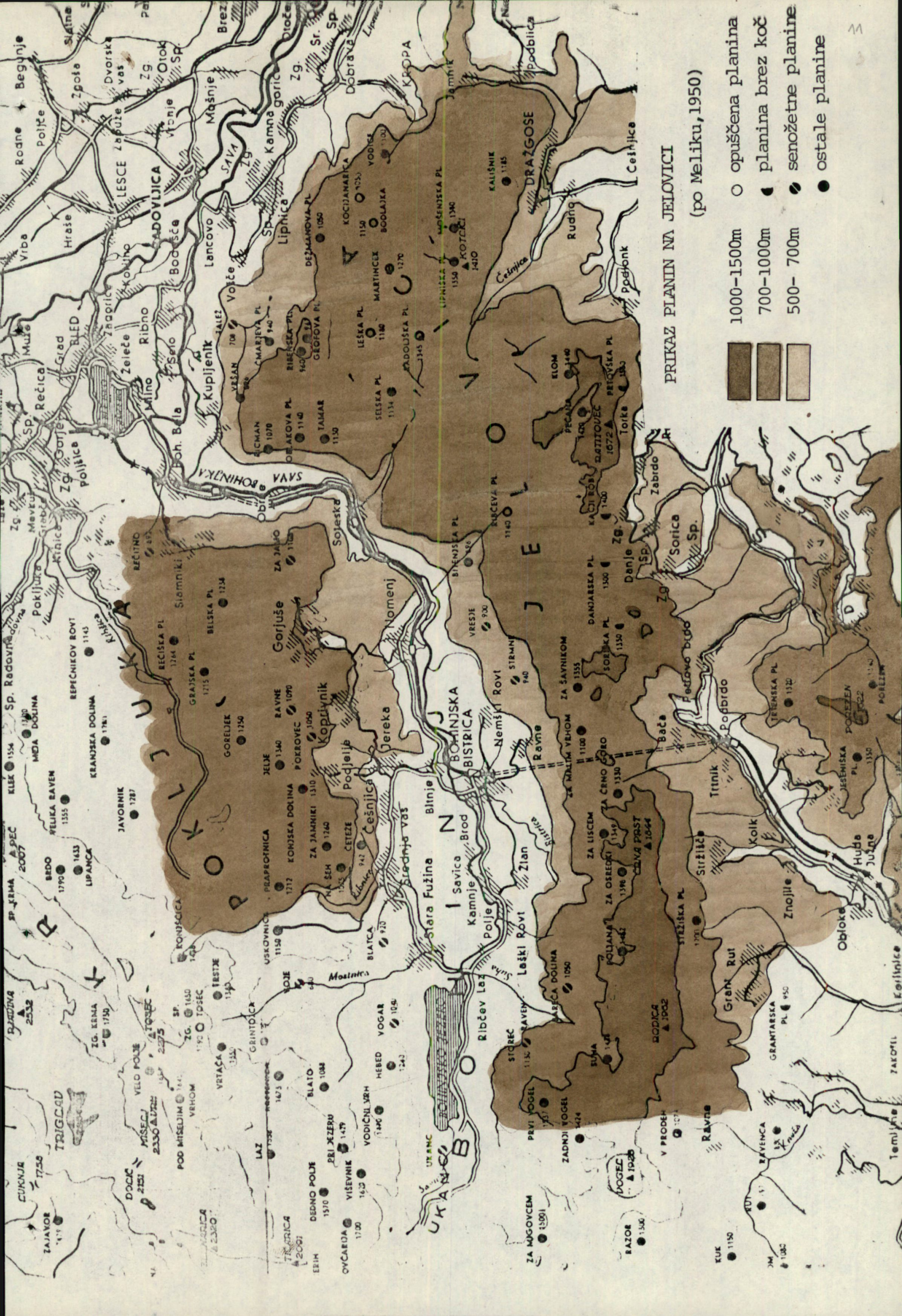
Seveda bi o presoji rabe omenjenih površin morali sodelovati obe stroki v interesu našega celotnega narodnega gospodarstva, ki je tesno povezano z usodo vseh proizvodnih površin. Od pravilne odločitve pa nista odvisni le obe panogi - kmetijstvo in gozdarstvo in njune trenutne potrebe, temveč bi eventuelne kvarne posledice lahko čutili tudi bodoči rodovi. Enotno vodilo

pri presoji o namembnosti površin naj bo torej skrb, da se proizvodna sposobnost naravne danosti - zemljišča, ne poslabša, temveč njegov proizvodni potencial ohrani in krepí. Da bi bila odločitev glede načina izkoriščanja zemljišča dovolj utemeljena, je treba imeti pred očmi pomen gozda za ekološko ravnotežje in njegov gospodarski pomen. Ne smemo pozabiti, da je gozd najmočnejša in najstalnejša vegetacijska oblika, ki ima blagodejni vpliv na svojo bližnjo in daljno okolico (106). Pri tem niso zanemarljivi proizvodni gozdni potenciali, ki prav v okolici teh planin dosegajo vrhunsko kakovost z resonančno hlodovino (77). Naj ob tem omenimo še deficitarnost ostalih gozdarskih sortimentov, ki jih gozdarstvo zagotavlja lesni in papirni industriji. V letu 1981 je znašal celotni slovenski primanjkljaj ^{lesne surovine} 995 000 m³ ali četrtno porabe lesa. V obdobju 1981-85 bomo morali iz tujine uvoziti samo za potrebe celulozne in papirne industrije 380 000 m³, iz drugih republik pa še nadaljnjih 150 000 m³ lesne surovine letno (3) - predvsem iglavcev. S temi številkami smo hoteli prikazati negativno lesno bilančno stanje, do katerega gozdarska stroka ne more biti indiferentna. Tako za kmetijstvo kot za gozdarstvo lahko uporabljamo isto površino. Ob upoštevanju, da je v Sloveniji po oceni (33) 100 000 ha kmetijskih zemljišč, ki se zaraščajo in ne proizvajajo ničesar, je zahteva po krčitvi najkakovostnejših slovenskih gozdov tudi iz tega stališča vredna temeljite presoje. Logično bi bilo namreč pričakovati melioracijo vsaj dela teh površin, ki bi ob ustreznih investicijah bile zmožne proizvajati mnogo več hrane. K temu dodajmo dejstvo, da so planine cbičajno okrog 1000 m nadmorske višine, kar pomeni, da je pašna doba razmeroma kratka, kapaciteta pašnikov pa zaradi slabih rastnih potencialov nižja (85). V letu 1983 in 1984 bo v Sloveniji vloženo v ureditev planinskih pašnikov (5000 ha) 250.000.000 din, od tega bo 70% družbenih sredstev, 30% pa sredstev pašnih skupnosti in kmetov (79). Interes kmetijske panoge in celotne družbe je, da bi bil ta denar pametno naložen, da se z neprehtanimi odločitvami ne bi lotevali tveganih ekoloških in ekonomskih posegov, kratkotrajnih rešitev, zaletavosti in neučinkovitih projektov.

Gozdno gospodarstvo Bled je pri Inštitutu za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani naročilo izdelavo študije o umestnosti krčitve gozdov v okolici planin v višjih predelih Jelovice. Pri nalogi je sodeloval prof. dr. Anton Vidrih iz Biotehniške fakultete kot izvedenec o umestnosti širitve s stališča kmetijske stroke.

Študija je bila začeta in končana v prvi polovici leta 1984 in temelji na raziskovalnem delu in poglobljenem teoretičnem študiju in stvarnem stanju analizirane vegetacijske odeje s pomočjo fitocenološko-ekoloških raziskovalnih metod. Te nam omogočajo zanesljiva spoznanja o dinamičnem potencialu vegetacije, o progresivnih in regresivnih razvojnih težnjah in možnostih in presojo kakovostne in količinske proizvodne sposobnosti tal (106).

Za boljše razumevanje pomena in perspektive širjenja pašnih površin smo posegli po zgodovinskih virih, ki so nam razkrila obstoj pašnih površin in način pašnega gospodarjenja precej daleč v preteklosti. Izkušnje prednikov, ki so na teh planinah redili veliko večje črede živine kot jih redimo sedaj, bodo koristan napotek tudi nam.

PRIKAZ PLANIN NA JELOVICI

(po Meliku, 1950)

- 1000-1500m ○ opuščena planina
- 700-1000m ● planina brez koč
- 500-700m ● senošetne planine
- ostale planine

1. DEL

SPLOŠNO O PAŠNIŠTVU IN NJEGOVIH
FUNKCIJAH NEKOČ IN DANES

1.1. PROIZVODNE FUNKCIJE PAŠNIŠTVA

1.1.1. Razvoj pašništva v preteklosti

Ob naselitvi je prvotnim prebivalcem prav živinoreja in paša živine pomagala preživeti prve mesece in leta naselitve. Ta ugotovitev velja zlasti za naš alpski in predalpski prostor, kjer so bile druge možnosti pridobivanja hrane omejene. Kratko obdobje vegetacije in druge prirodne razmere so bile neugodne za druge vrste kmetijske proizvodnje. Poljedelstvo se je v omenjenem obsegu razvilo šele kasneje. Temu primerno je potekalo tudi poseljevanje - iz višjih leg proti nižjim (XII).

Med svojim stoletnim razvojem je pašništvo doživljalo različne spremembe. V času avtohtone preskrbe so bili pašniki glavni dobavitelj voluminozne krme na gorskih kmetijah. V nižinskem svetu se je že zelo zgodaj pričela specializacija kmetijstva, planine so bile prehranska baza živine v poletnih mesecih. Zaradi izrednega gospodarskega pomena, ki ga je imelo planinsko pašništvo zlasti v alpskem svetu, je razumljivo, da so pašniki nastajali, kjer je le bilo mogoče.

Na planinah se je paslo nekajkrat več živine, kot se je pase danes. V prehransko bazo živine je bil vključen tudi gozd, ki so ga obnavljali z golosečnjami na velikih površinah. Te poseke so zarasle sladke sočne trave, ki so bile odlična krma za pašno živino.

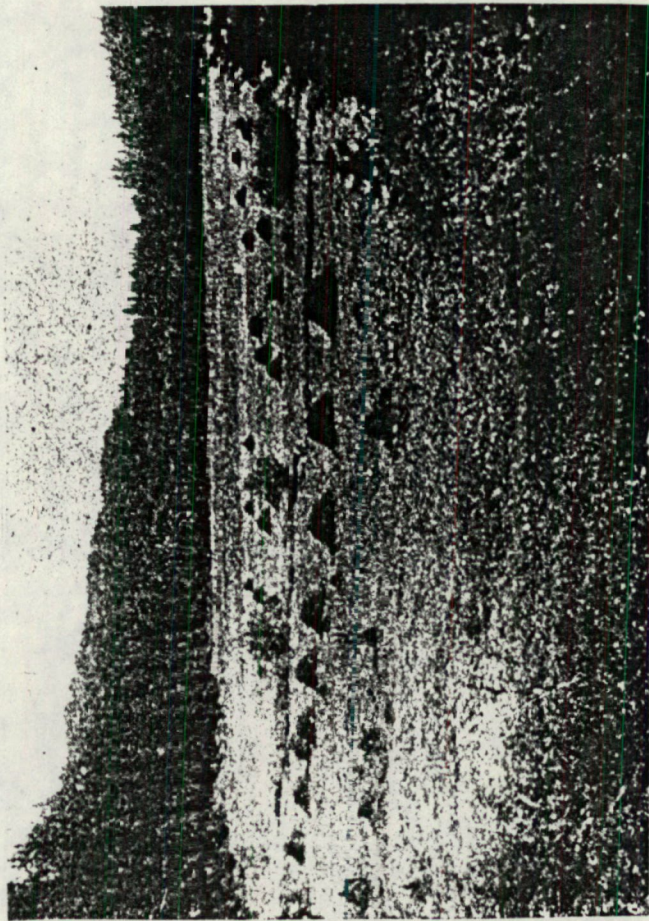
Po ugotovitvah dr. Melika, so tedaj za pašnike skrčili vsak kolikor toliko raven svet, posebno, če je bila v bližini voda. Zlasti visoke planote v Julijskih Alpah, Karavankah in Kamniških Alpah so bile primerne za ureditev planin in (visokogorsko) pašništvo. Obilo je bilo kotlin in dolin, še več pa gorskih in hribovskih predelov, kjer je bilo moč izkrčiti planine.

V prvih povojnih obdobjih smo na planine in na kmetijstvo sploh nekako pozabili. Hrane je bilo dovolj, kmetovanje ni bilo perspektivno. Posledica je bila, da je precej planin opustelo, degradiralo in se pričelo zaraščati. Z zaraščanjem pašnih površin so zginevala prizadevanja naših prednikov, ki so nekdanj s trudom in znanjem trgali kos za kosom pašnih površin gozdu.

Šele v zadnjem času, ko nas gospodarske težave vse bolj stiskajo, smo dojeli, kaj pomeni boljše izkoriščanje travnatega sveta. Brez (pre)dragih naložb nam povečuje pridelek hrane, zato je paša na planinah spet postala zanimiva, gospodarna in koristna. Hkrati s pašništvom se ohranja naša prvotna naravna in kulturna dediščina, krajina ostaja poseljena in živa, kar je pogoj za razvoj različnih oblik turizma in ima velik narodnoobrambni pomen.

Naša oblika gospodarjenja s planinami se je v pašništvu ohranila v najbolj prvobitni obliki, zlasti v vzodnem področju Julijskih Alp (Melik). Sistem je najbrž silno star, izvirajoče še iz predfevdalne dobe. To so bile starinske oblike srenjskega skupnega gospodarjenja in so temeljile na pašnih pravicah srenje oz. vasi po dednem principu. Planine in gozdovi so ostale skupna last vaških upravičencev, le obdelovalna zemlja je prešla v zasebno last. Po meščanski revoluciji l. 1843 na Dunaju so po cesarskem patentu iz l. 1853 pričeli urejati skupno pašo v okviru agrarnih operacij. Na območju Alp in slovenskega Krasa je po delitvi med kmete še vedno ostalo v gospodarjenju agrarnih skupnosti ene ali več vasi okoli 150.000 ha zemljišč, poleg tega pa so skupnosti imele servitutne pravice (paša, pravice do lesa) na 220.000 ha gozdov. Ureditev servitutov je bila urejena do druge svetovne vojne le na 23.000 ha gozdnih zemljišč državnih in graščinskih gozdov.

Servitutne pravice so bile poimensko navedene še v "Planinskem katastru" iz leta 1932, kjer so bile zabeležene planine, kjer se lahko pase in koliko živine se v določeni sezoni sme prignati na pašo. Za primerjavo do kakšne obremenjenosti gozda je šlo, naj navedem, da se je po tozadevnih listinah smelo na

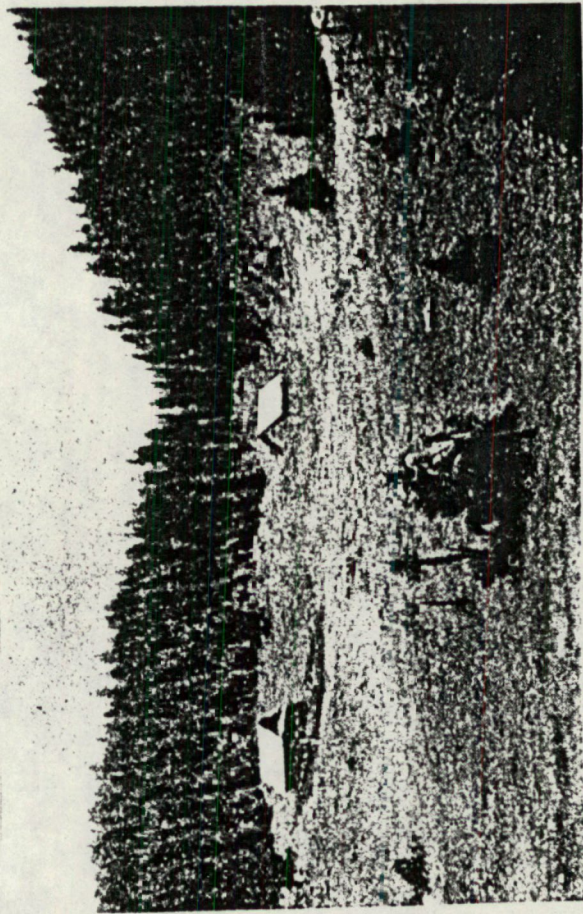

Slika 1

Ledina na Jelovici okoli l.1950 - travnik v mokrinah, kjer je bilo nekdanj jezero in kjer so se na nekdanjem dnu in na morenah tvorili primerne talne razmere za bogato trato. (51)

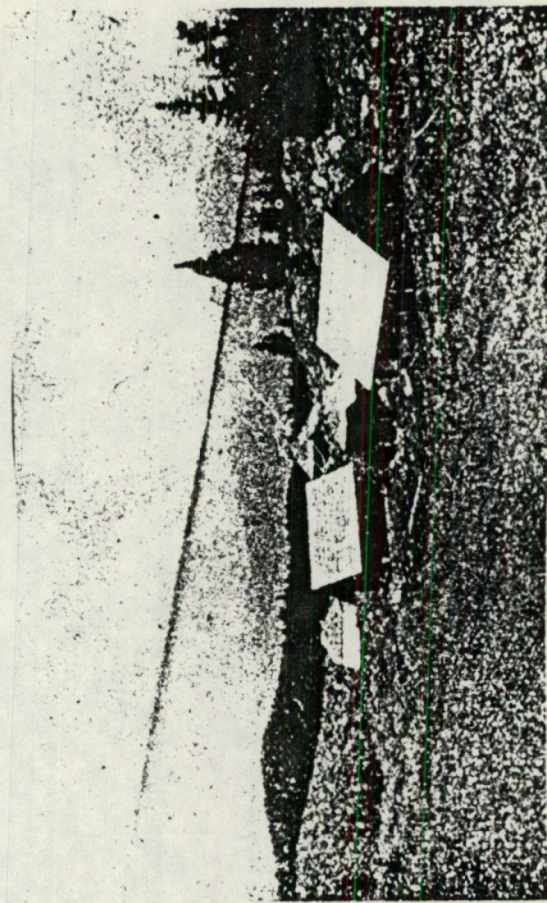
Slika 2

Lipenska planina okoli l1950 - primer planine v plitvi kraški kotanji, izkrčeni sredi gozdov. (51)

Slika 3

Takšna je bila Mošenjska planina l.1950. (51)

10.000 ha gozdov pasti 2240 glav goveje živine (izvzeti so bili konji in koze !) ali na 5 ha gozda eno govedo. Pogajanja o odpravi servitutnih pravic iz gozda so se vlekla vse od 1895. leta naprej (22).

Leta 1947 je bil v Skupščini SR Slovenije sprejet republiški zakon o agrarnih skupnostih. S tem zakonom je bilo proglašeno za splošno ljudsko premoženje vse premoženje agrarnih skupnosti in pravice na tujih zemljiščih.

Za upravljanje tega premoženja so bili določeni krajevni odbori, skupščine političnih občin.

Načela zakona so bila:

- pravice do paše na določenem območju se razširijo v okviru gospodarskih potreb na vsa gospodarstva, če za to obstojajo terenske možnosti;
- zemljišča, ki niso primerna za pašo in se zaradi paše kvari rodovitnost tal, se morajo uporabljati ne glede na dosedanje pravice na tak način, ki ni kvaren za tla in ki prinaša največjo gospodarsko korist;
- za izkoriščanje zemljišč je treba izdelati strokovni gospodarski načrt.

Právica do paše se je tako razširila na širši krog živinorejcev, ne le na člane bivših skupnosti. Z zakonom je bila nakažana tudi nujnost ločitve gozdnega gospodarjenja od pašnega. Takratni občinski ljudski odbori Bohinjska Bistrica, Bled in Radovljica so dosegli prepoved gozdne paše. Ustavni spor, ki je zaradi tega nastal, je bil rešen v korist kmetov.

Občinske skupščine so s svojimi zakonskimi akti prenesle upravljanje pašne površine kmetijskim zadrugam. Pašnim obratom je bil dodeljen tudi del gozdov, ki so bili v sklopu pašnika. Nad pretežnim delom gozdov pa so prevzele skrb za gospodarjenje

gozdnogospodarska podjetja, ki morajo gospodariti po gozdno-gospodarskih načelih. Izdelani so bili tudi elaborati za ločitev gozdnega in pašnega gospodarjenja in predlogi za odpravo gozdne paše.

Ob delitvi skupnega premoženja agrarnih skupnosti se nekateri gospodarji niso hoteli vknjižiti na dodeljeno parcelo, pač pa so se po dogovoru med seboj vknjiževali z idealnimi deleži na površine parcel, ki v naravi ni bila razdeljena. Na takih parcelah (oddaljeni večji kompleksi enokosnih travnikov) so osnovali pašnike. Največkrat so to predpašniki za pomladansko pašo pred odgonom na višje ležeče pašnike. Solastniški pašniki z idealnimi deleži pa so nastajali tudi v novejšem času na opuščeni kmetijah, koder so skupine živinorejcev pašne površine odkupili, jih uredili in se vknjižili po idealnih deležih.

Razvoj skupnih pašnikov je napredoval. Pred dvema letoma je bilo v Sloveniji že 246 urejenih planinskih pašnikov. Na njih se je pasla živina iz 3856 kmetij. Pašne skupnosti, ki jih je bilo 222, so gospodarile na 30.735 ha združenih zemljišč, od katerih so jih za pašo izkoriščali le nekaj več kot polovico. Na teh skupnih pašnikih se je paslo 12.339 glav govedu, 700 ovac iz koz ter 143 konj. V 117 pašnih dneh, kolikor traja poprečna pašna sezona na planinah, so rejci priradili 1.4 milijona litrov mleka in okrog 400 000 kg mesa (Delo, 19.8.1984).

Skupni pašniki in planine v Sloveniji 1.1982

Vrsta živine	Skupno št.pašnikov	Alpsko ob.	Predalps.in kraško ob.
krave	21	16	5
mešano govedo	140	110	30
mlado govedo	74	50	24
ovče	11	6	5
S k u p a j	246	182	64

V alpskem območju srednje Evrope se je razvil sistem gospodarjenja na planinskih pašnikih, ki se razlikujejo od ostalih sistemov paše v drugih predelih države (nomadski sistem paše ovac v centralnem delu Jugoslavije, farmska reja ...). Geološka podlaga (triadni apnenci in dolomiti), velika množina padavin (2000 mm letno) in veliki temperaturni ekstremi so pripomogli do razgibanega reliefa. Gozdna meja se nahaja v višini 1600 - 1900 m, nad njo je pašnih površin malo, ker gozdna vegetacija večinoma prehaja neposredno v skalovje. Večina pašnikov je nastala v coni gozdov, ki so jih izkrčili ali požgali. Razen za gozdarstvo in pašništvo ta razgiban relief le malokje ustreza drugačni gospodarski rabi.

1.1.2. Razvojne težnje v novejšem času

Pojm pašništva (po starem planšarstva) je pri nas vse manj povezan z idiliko in turistično zanimivostjo, ki je še pred nedavnim za to panogo kmetijstva v našem alpskem svetu prevladovala. Pojemajoče zanimanje se/v povelju času odražalo v zmanjševanju pašnih površin in njihovem zaraščanju z grmovjem in drevjem, oz. z zmanjševanjem staleža pašnih živali, kot kaže spodnja primerjalna tabela (za skupne pašnike):

KIS - anketa

	1958	1976	1982
- pašna površina ha	46.197	16.062	15.894
- gozdna paša	20.958	3.423	-
- gozd-servitut, neplodno	13.603	7.471	10.721
- neplodno	16.039	3.932	4.120
S k u p a j	96.797	30.888	30.735

KIS - anketa

s t a l e ž

1958

1976

na skupnih pašnikih

krava	19.140	5.554
mlado plemensko govedo	9.846	6.248
voli	5.586	537
ovce	18.994	6.936
konji	2.252	153
G V Ž	-	11.225
krmni dnevi	-	1,314.617 dni

Vzroki takšnega stanja so bili:

- velika deagrarizacija in poklicna preusmeritev kmečkega prebivalstva. V letu 1948 je bilo v SR Sloveniji 43,9% kmečkega prebivalstva, leta 1982 le še 8%;

- zmanjšanje staleža živine na mešanih kmetijah;

- prehod na intenzivnejše oblike gospodarjenja na dolinskem delu gospodarstev in težnja po paši samo na urejenih pašnikih.

Buren razvoj industrije in drugih gospodarskih panog je omogočil veliko poklicno preusmeritev kmečkega prebivalstva. To je imelo za posledico zmanjševanje staleža živine na polkmetijah, ali pa celo opustitev reje.

Opremljanje kmetij z mehanizacijo je na minimum zreduciralo rejo volov in konj.

Pričela se je zamenjava rdeče cikaste pasem s sivorjavo in križanje z lažjim (bavarskim) tipom simentalca, ki močneje izkorišča voluminozno krmo in se polje plodi. Uvajanje produktivnejših, toda tudi zahtevnejših pasem je diktiralo urejene krmne razmere tako v času hlevskega krmljenja kot v poletju na paši.

Padec števila pašne živine nekateri ocenjujejo kot katastrofalno posledico deagrarizacije in pretirane orientacije živinoreje v alpskem območju na pridelovanje krme na njivskih površinah. Vendar stanje ni tako zaskrbljujoče, če za posamezne pašne obrate primerjamo prirejo mleka na glavo v pašni dobi ali na krmski dan. Tedaj ugotovimo drugačno stanje.

Za primerjavo navajamo gibanje prireje mleka v zahodnih Julijcih, na tolminskih planinah:

	1959	1976	1982
- število krav	2.131	837	826
- namolženo mleka kg	627.000	511.000	633.212
- na glavo v pašni dobi kg	327	610	766
- število pašnih dni	100	109	136

Povečanje prireje mleka in mesa si lahko razlagamo z naslednjim:

- izboljšanje krmske osnove v dolini, zadostna in pravilna prehrana govedi v času hlevskega krmljenja;
- zgodnja pomladanska paša na urejenih dolinskih ali zasebnih pašnikih pred odgonom na višje planine - urejene podplanine;
- zmanjšanje pašne živine pomeni razbremenitev glavnih, visokih planin; uveden je sistem pregonske paše, oddaljeni pašni oddelki so opuščeni, odpadla je naporna hoja živali, paše je dovolj;
- ločena je paša molznic od mlade živine;
- pašna doba se je podaljšala zaradi zgodnejšega začetka in podaljšanja v pozno jesen.

Vse bolj pa se vrednoti tudi vpliv planinske paše na zdravje in odpornost živali in povečanje življenjske dobe molznic (Rubič). S splošnim povečanjem gostote gozdnih prometnic se je povečala dostopnost in uporabnost planin.

Medtem, ko je bil nekdanj glavni namen paše, da je živina v poletnih mesecih preživela brez dodatnih stroškov in truda živinorejca, ki je bil tedaj obremenjen z drugimi kmečkimi deli, je danes prvenstveni namen paše v planinah gospodarna prireja čimveč mesa in mleka. Ob ugodnih pašnih razmerah in v podaljšani pašni dobi pridobi jalova živina v povprečju okrog 0.5 kg mesa dnevno, mlečna živina pa okoli 10 l mleka dnevno. Opustitev gozdne paše in prepoved paše na strmih legah, ki imajo varovalni značaj ni pomenila nobene gospodarske izgube. Na območju Gorenjske je bilo nekdanj od 52.000 ha gozdov obremenjenih z gozdno pašo 22.000 ha ali 41% ! Na tem območju je na 1 GVŽ prišlo 6,7 ha zemljišč.

Z intenzivnejšo proizvodnjo je gozdna paša skoraj povsod prenehala, običaj pa še ni zamrl na Jelovici, Pokljuki in drugod na Gorenjskem.

1.1.3. Sodobne usmeritve pašništva

S sodobnimi načini gojenja pašnikov, intenzivnejšim gnojenjem, čiščenjem in ograjevanjem s pregonsko rabo papne ruše, podaljšanjem pašne sezone, uvedbo primernih pasem govedi, je bilo torej moč dvigniti donose naših pašnikov na ekonomsko interesantne količine. V intenzivni reji na poskusnih planinah so bili doseženi tile rezultati:

- obremenitev pašnika od 0.86 GVŽ na 3.0 GVŽ/ha
- dnevni prirast mlade živine od 252 na 523 g/dan
- dnevni prirast goveda do 6000 g/dan
- dnevna prireja mleka s 3.5 kg na 5.2 kg/dan.

Hribovsko kmetijstvo ustvarja v poprečju kar za dve tretjini slabši dohodek kot nižinsko. Jasno je, da je v alpskih deželah, kakršna je tudi naša, potrebno razvijati hribovsko kmetijstvo, ker ravninske zemlje ni na pretek. V našem skupnem interesu je, da ostaja zemlja poseljena, izkoriščena. Zaradi

tega je nujno, da zaradi težjih delovnih razmer in dražje pridelave to kmetovanje naša družba še dodatno spodbuja. V Sloveniji je kmetijskih zemljišč 886.302 ha (nekaj manj od polovice vse njene površine. Od tega je 575.000 ha ali 2/3 vseh pod trajnimi pašniki in travniki (XIV.), v alpskem svetu celo nad 4/5 . Takšen visok delež travnatega sveta ima v Evropi le še Švica in Irska!

Večji razmah kmetijstvu in pašništvu je zlasti v zadnjih petih letih botrovala ponudba dokajšnjih družbenih sredstev za ureditev planin - dotacije in krediti. Samo v letu 1983 so bili izdelani ureditveni načrti in investicijski elaborati za 99 skupnih pašnikov in planin s 5808 ha površine.

(Povprečna velikost ok. 60 ha)

Pri financiranju v objekte (staje, predel.obrati, pota, vodna oskrba) sodelujejo lastniki z lastno udeležbo (vsaj 30% pašni interesenti s fizičnim delom), dotacije iz sredstev Kmetijske živilske razvojne skupnosti in sovlaganja matičnih kmetijskih organizacij, pri melioracijah in urejanju planin lastna udeležba vsaj 20% , ostalo ugodni krediti (ugodnejši za ureditev planin nad 50 GVŽ , medtem ko za ureditev planin pod 20 GVŽ kreditov ni!).

V podpiranju investicij v planine so vključeni tudi fondi za pospeševanje kmetijstva občin, katerih prispevki se odmerjajo po individualni obravnavi projektov.

Za tekočo proizvodnjo mleka prejemajo kmetje na skupnih pašnikih premije in posebne premije za povečanje staleža plemenskih krav, pitanja telet in klavne privesnice , ponekod tudi dotacije za izvajanje pospeševalnih ukrepov na planinah.

Veliko vlogo in pomoč nudijo gozdnogospodarske organizacije z izgradnjo gozdnih poti, s prispevki v lesu za izgradnjo objektov in ograj, s finančnimi prispevki in s kmetijsko pospe-

ševalno službo, kakršna je organizirana tudi pri Gozdnem gospodarstvu Bled.

1.1.4. Vplivi gozdne paše na gozdno gospodarjenje

Živina se navadno na planinah pase le deloma na travniških površinah, v večji ali manjši meri pa v gozdu. Gozdna paša živine je že prastara tradicija, ki se je v obliki servitutnih pravic v gozdovih pretolkla vse do današnjega časa. Še v Zakonu o kmetijskih zemljiščih (iz leta 1979) je paša v gozdu načelno prepovedana, razen če je dovoljena s posebnimi predpisi. Prav malo je bilo gozdnih zemljišč, ki s servituti ne bi bili obremenjeni. Fevdalci so skušali servitutno pašo izriniti iz gozda, da bi s tem bolje gojili gozd in bi bil dohodek iz gozda večji, deloma pa zaradi lova. Tako je fevdalcem, lesnim trgovcem ali pa državi uspelo deloma izriniti pašo iz gozdov z odkupom servitutnih pravic ali z odkupom planine same (Radovljiška, Leška planina na Jelovici, 51). Pašni upravičenci pa se paši v gozdu niso bili pripravljani odreči. Še več! Sredi razsežnih smrekovih gozdov, ki že oddavna slove po izredno fini strukturi lesa, so celo vznikali novi pašniki in se širile stare planine. Pri tem pa ni bila niti obstoječa pašna površina vzdrževana, ne smotrno gojena in se je zato znova zaraščala z gozdnim mladjem zaradi nezanimanja pašnih interesentov. Precej planin je bilo sploh opuščeni. Vodiška planina je opuščena in se ne pase, čeprav ima vodni izvir, Lipenjska planina je že delno zarašla, zapuščena in zamočvirjena, na Radovljiški planini se ne pase tam od l.1962 dalje, celo planina Talež, ki je od teh najdostopnejša in se lahko kosi s kosilnico, se zarašča. Čeprav je slišati med kmetijci izrek: "Tam, kjer krava pase, zadaj smreka rase", je škoda, ki jo pašoča se živina napravi gozdu le ogromna. S teptanjem živina pomaga semenu do zemlje, zato je pomlajanje (smrekovega) semena, ki je lahko in sicer do zemlje ne pride zlepa, intenzivno, mladje pa gosto kot ščetina.

Deloma je vzrok za močno začetno rast tudi "štartno gnojenje" živine, katerega učinki pa so le prepočasni, da bi mladovje ušlo lačnim gobcem pred objedanjem. Posledica so večvrhe mladice, iz katerih ne more nastati kakovostno drevo. Pri tem naj omenim ugovor kmetijcev - vedno se je na Jelovici paslo in kakšno kakovostno smrekovino pridelujemo ! Že res, vendar gotovo te kakovosti ne gre pripisovati paši v gozdu, temveč edinstvenim ekološkim razmeram, ki so omogočale takšno izjemno kakovost že v prejšnjem stoletju (Carinthia). Brez paše bi bil delež tako kakovostnega lesa iz jelovških gozdov brez vsakega dvoma večji !

Živina se v gozdu pase zaradi potrebe. Edini možni način prehrane je namreč gozdna paša, saj na pašniku (planini) hrane ni dovolj. Že res, da si v gozdu išče tudi sence, prvenstvena potreba po gozdni paši pa je vseeno hrana. Pase se po jasah, v malinovju, robidovju, objeda iglice, zlasti velika pa je škoda zaradi objedanja listavcev. Listavci so v pretežno iglastih gozdovih nepogrešljiv naravni meliorator gozdnih tal, preprečujejo zakisovanje, prispevajo k sestojni pestrosti in stabilnosti sestojev in omogočajo popolnejšo izrabo prostora v tleh in nad tlemi. V jelovških gozdovih so skoraj izginili, z velikimi stroški in težko jih bo nadomestiti, vsaj dokler se bo v njih pasla živina, ki najraje objeda listavce.

V svoji potrebi po hrani prehodi živina ogromne razdalje, zato jo je nemogoče nadzorovati. Pase se torej po vsej Jelovici in od Pečane do Mošenjske planine, in od Lesnikove planine do Bleda, se med seboj pomeša in izgublja. Ker planine niso ograjene, zaide tudi v pomlajevalne površine, kjer poleg objedanja dela tudi drugo škodo. Pri hoji zbija in tepta mladje in sadike, s tem uničuje trud in stroške gozdarjev, s katerimi so te sadike posadili. Zaščita sadik s količki podraži stroške sadnje za 100%, razen tega je za količke potreben (kvaliteten) les za klanje. Po podatkih GV Bohinjska Bistrica je bilo leta 1960 od 35 000 posajenih

sadik uničenih po živini kar 12 000 ali 35%.

Pri tem se tudi spreminja talna struktura in se slabšajo proizvodni potenciali. Pri teptanju živina poškoduje in oguli skorjo korenin nad tlemi. Skozi rane poškodovanih dreves rada vdre v rastlino okužba. Ni slučaj, da je prav v bližini planin delež smrek, okuženih z rdečo gnilobo največji. Posebno škodljivo je teptanje pomlajenih površin, kjer se ogromno drevesc posuši in uniči. Praznine tudi v nadaljnjem razvoju ostanejo, se širijo in razgaljajo. Mestoma prihaja na površje mrtva talna plast ali gola geološka podlaga, mestoma se raznaša konkurenčno nasilen gozdni plevel (77). Mlada drevesca, ki jih brsti živina vedno znova, se razraščajo v več vrhov in se spreminjajo v pohabljenе košate koše, ki komaj kaj priraščajo v višino. Ko slednjič, neredko po desetletjih toliko odrastejo, da jih živina več ne doseže, zaostajajo v rasti, imajo skrivenčena debela z dvema, tremi ali več vrhovi, ^{SO}čokate oblike, do tal obrasle s skrivljenimi vejami, s površinsko razraslimi koreninami, odkritimi in izpostavljenimi okvarami. Perspektiva sestoja s takšnimi osebki je vprašljiva. S širjenjem planin v gozd se nevarnost omenjenih poškodb izredno potencira. Z večjim številom pašoče se živine bodo tudi škode ob pregonu izredno narasle. S pašo izgublja gozd organsko snov in energijo, ki bi sicer ostala v gozdu v obliki odpada ali sečnih ostankov. Naravni gozd pridobiva sicer 99% snovi za svojo rast iz zraka in le 1% iz zemlje, od tega porabi 50% za tvorbo lesne substance, ostalo pa prek asimilacijskega aparata vrne v okolico. Je torej naravno proizvajalno sredstvo, ki se obnavlja iz lastnih sil iz vekov v veke, če le ni zaviralno moten s strani drugih uporabnikov. Z oddajanjem obogatenih in pretvorjenih prejetih produktov, izsuševanjem premokrih tal, vlaženjem ozračja v sušnih obdobjih, s čiščenjem zraka, vezanjem zemlje opravlja neprecenljive usluge,

akumulira vlago, poleg tega pa izboljšuje ekološke razmere sebi in tudi drugim uporabnikom. S pašo se proizvodni potenciali slabšajo, če je paša samo odtegotvanje hranilnih in ekoloških komponent pašnika, ki ga je ustvaril gozd. Proces je ireverzibilen, če se pašniku umetno ne dodajajo odvzete snovi v obliki iztrošenih talnih sestavin. Za razliko od gozda je tu bilanca med ustvarjeno in odvzeto količino transformiranih snovi negativna in se iz leta v leto slabša, dokler pašnik ne degradira (se zapleveli z zelmi, travišči, grmovjem, ki ga živina ne mara - kislica, zlatica, šaš, volkec, petasites) ter ga bo po prenehanju paše ponovno osvoji gozd. Progresivni razvoj poteka pod gozdom nato več desetletij, da ponovno zavzame izhodiščno stanje. Seveda v tem obdobju gozdarstvo ne more računati na tiste donose, ki jih sicer lahko pričakujemo v sicerpodobnih ekoloških razmerah.

Zaradi paše je na nekaterih rastiščnih enotah (*Piceetum subalpinum* varianta z *Aposeris foetida*) tudi naravno pomlajevanje zelo pičlo. Potrebno je spopolnjevanje, kar zahteva trud in stroške (77). Zaradi velikih praznin so sestoji gručaste strukture, kar zmanjšuje zarast oz. izkoriščenost razpoložljive površine. Posledica je manjša zaloga, s tem pa manjši absolutni prirastki in starostni prirastki sestojev. Ker sestoji niso sklenjeni, se slabše čistijo vej, veje so debelejše in številnejše. Zaradi praznin so sestoji občutljivejši na delovanje vetrov, požleđa, se močneje zapleveljajo, les iz teh sestojev je manj kakovosten, ker ima preveč napak. Naravna odpornost proti boleznim in škodljivcem je zmanjšana. Zaradi paše po nekaterih podatkih izpade 1 m³/ha letnega prirastka (4), ne glede na manjšo uporabnost takšnega lesa zaradi prej naštetih poškodb. Zaradi paše je moten racionalen potek gojenja gozdov, podaljša se doba pomlajevanja, s tem pa tudi obhodnja oz. proizvodna doba za 20-30 let. Po istem viru (4) bi bil tako izpad lesne mase širše Jelovice v gozdovih SLP 4870 m³ letno.

Če na kratko povzamemo (negativne) vplive gozdne paše (isti

učinki pa so tudi pri "paši na planinah" ali pri pregonu do planin), moramo ugotoviti, da je divja in nekontrolirana paša veliko breme za intenzivno gozdno proizvodnjo velike gospodarske vrednosti, zlasti v mladju in kulturah. Zaradi vseh teh učinkov jo prof. Leibundgut imenuje "primitivna in neuvidevna" in še - "Kmetijski međužitki so največja ovira za zviševanje prirastka v jugoslovanskih gozdovih." Posledice takšne paše so na kratko tele:

rdeča gbiloba, zmanjšana produkcijska sposobnost tal, redkejša in skupinasta zarast, manjša produkcijska sposobnost sestojev, izpad biološko potrebnih listavcev, zbita tla, zmanjšana kapaciteta za vodo in zrak v tleh in ostale škode.

1.1.5. Vplivi spremenjenega koncepta sodobnega gozdnega gospodarjenja na pašne razmere v gozdu.

Sedanja sestava in oblika gozdov je odraz načel in koncepta gospodarjenja, ki je bil sodoben pred več kot stoletjem. Ena značilnih tendenc tedanjega gospodarjenja je bila izsekati čimveč bukve in ostalih listavcev in jo nadomestiti s smreko. Posledica takšnega pristopa so bile golosečnje na velikih površinah in obnova gozdov s sadnjo smreke; ta drevesna vrsta pa se zlasti na odprtih mestih zaradi svoje ekološke plastičnosti tudi sama kaj hitro uveljavi. V obeh primerih je bilo pomlajevalno razdobje dolgo, preden so se krošnje dreves strnile.

Paša na prostranih pomlajevalnih površinah, ki so se kmalu obilno obrasle s sočno sladko travo, in tudi drugod v gozdu, je bila ena od najtežjih služnostnih pravic gozdov na Jelovici in še do danes pravno ni urejena v zemljiški knjigi. Za družbene gozdove v uradnih listinah tega bremena sicer ni, paša pa jih kljub temu obremenjuje še danes. Živina se je na goličavah, čistinah, redčinah, jasah in prešinah pasla s sočno in hranilno pašo širom po Jelovici.

S prehodom na intenzivno gospodarjenje je postala golosečnja na velikih površinah nepotrebna, škodljiva in prepovedana. Odrasli sestoji so dobili tudi funkcijo pomlajevanja - v njihovi zaščiti se novi sestoj nasemeni, pomladi in čimdalj odrasča, da gozdna površina čim manj "teče v prazno." Zaradi svoje naravne agresivnosti se pomlajajo tudi vsi gozdni robovi in jase in s tem odvezemajo pašo (tako) govedi kot divjadi. Gosto pomlajena gozdna površina, ki jo zastira tudi odraslo drevje, ne prepušča toliko svetlobe, da bi se formirala travna ruša. Razmere za pašo v tem intenzivno gospodarjenem gozdu so torej takšne, da tudi ob "razumevanju" gozdarjev za pašo živine v njih - razen paše na mladem drevju - ne bi imela dovolj krmne osnove in bila zato lačna. Dokazano je razen tega, da cela vrsta močno razširjenih gozdnih rastlin neugodno ali kvarno vpliva na zdravstveno stanje živine (*Oxalis acetosella*; *Paris quadrifolia*, *Cardamine trifolia*, *Mercurialis perennis*, *Anemone nemorosa*, *A. trifolia*, *Euphorbia amygdaloides*). Paša v gozdu daje kaj pičel donos in pomeni v primeru s škodo, ki jo povzroča gozdu le skromno krmno dopolnilo. Sodobna in napredna živinoreja s takšnim načinom prireje ne more biti zadovoljna in jo odklanja, vendar nekateri rejci vztrajno utemeljujejo racionalnost takega početja. Gozdna paša naj bi se nadomestila z ureditvijo skupnih pašnikov, saj intenzivno gospodarjenje z gozdom vključuje souporabo pašne površine. Ni treba posebej poudarjati, da služnostne pravice ne zajemajo razpolagalne pravice do lesa na teh površinah, če bi se skupni pašniki širili v gozd.

1.2. NEPROIZVODNE FUNKCIJE PAŠNIŠTVA IN STIČNI VPLIVI

Proizvodnja hrane je prvotna in najočitnejša naloga pašništva in pašnikov. Vendar ima pašništvo poleg te osnovne vloge vpliv na mnoga druga gospodarska in negospodarska področja, ki jih dopolnjuje, pospešuje, zavira ali se z njimi dopolnjuje. Včasih se tega zavedamo, največkrat pa nas konfliktna situacije opozore na njegove učinke. Ohranjanje poseljenosti hribovskega sveta, katerega planine so le del gospodarske aktivnosti, pomeni ohranitev gospodarske in kulturne dediščine, etnografskih vrednosti, ohranitev prostora za druge gospodarske dejavnosti kot so turizem, planinstvo, rekreacija delovnih ljudi. Na istem prostoru se prepletajo interesi gozdarstva, lovstva, različnih športnih aktivnosti (smučanje), SLO, izkoriščanje drugih naravnih danosti prostora (rudno bogastvo, vode ...). Razvoj pašništva je torej pomembno in kompleksno družbeno vprašanje, podobno kot to velja za kmetijstvo sploh, za gozdarstvo ali za vodno gospodarstvo.

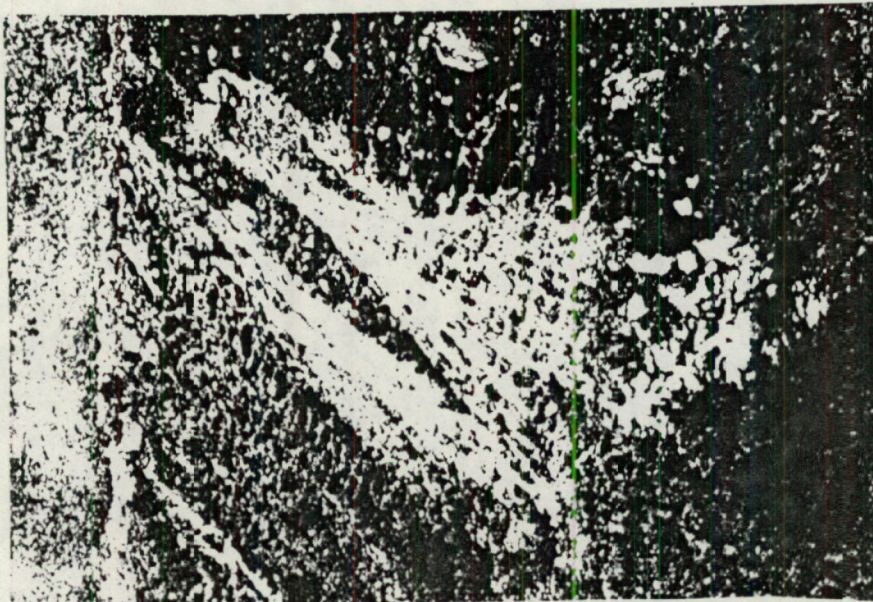
Torej se s spremembo pašnih površin spremene tudi razmere funkcioniranja družbe oziroma tistih njenih komponent, ki so s pašo in pašniki v kakršnikoli povezavi. Najpomembnejše učinke bomo skušali analizirati v zaokroženih celotah.

1.2.1. Splošni ekološki vplivi

Krčitev gozda za pašne namene je na večjih površinah razmerno grob poseg v uravnoteženo prirodno stanje, ki se je vzpostavljajo tekom stoletij naše preteklosti. Prav posebej je tak ukrep občutljiv na terenih, ki imajo po svojih klimatičnih, reliefnih, geoloških, pedoloških in vegetacijskih pogojih dinamičen, varovalen značaj (višinske lege, strma pobočja,

Slika 4

Zadnji ostanki varovalne rastlinske odeje propadajo zaradi erodibilnega pobočja. Vidne so stezi-
ce pasočev in živine in začetki hudourniškega delovanja v porečju Tolminke.
(foto F. Rainer) (106)

Slika 5

Pastirji so požgali varovalni pas planinskega bora - odstranjena je zadnja ovira hudourniškemu odnašanju gruča s skalnatih pobočij nad Tolminko. Kamnita groblja ne more nuditi nobene paše več.
(foto F. Rainer) (106)

krušljiva podlaga, plitvo tlo, neustaljeni tereni).

Proizvodna zmogljivost zemljišča ne sme slabeti, temveč se mora ohranjati in krepiti. Temu načelu je treba podrediti vsečasne in krajevne potrebe in zahteve te ali one gospodarske panoge.

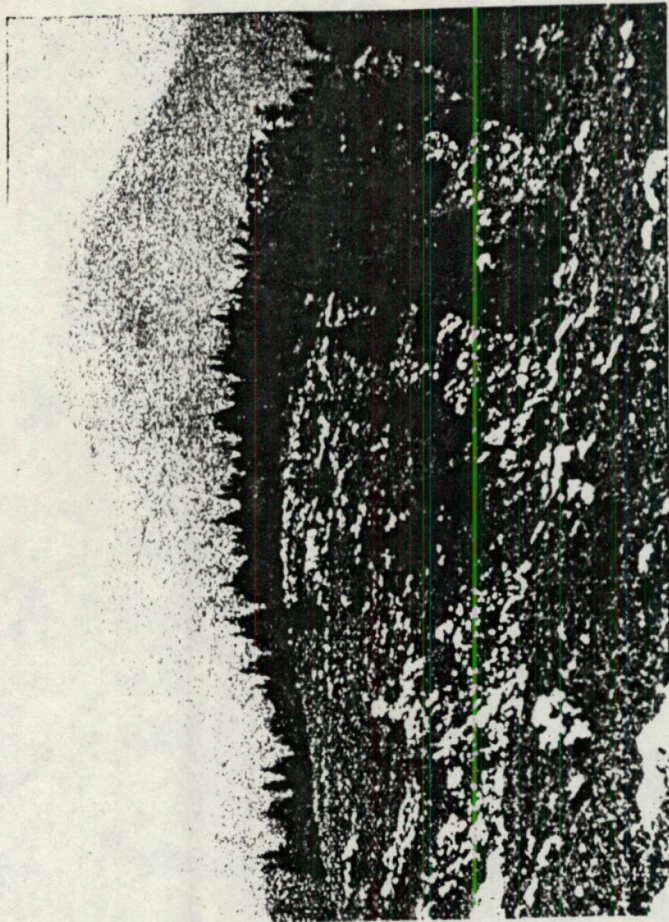
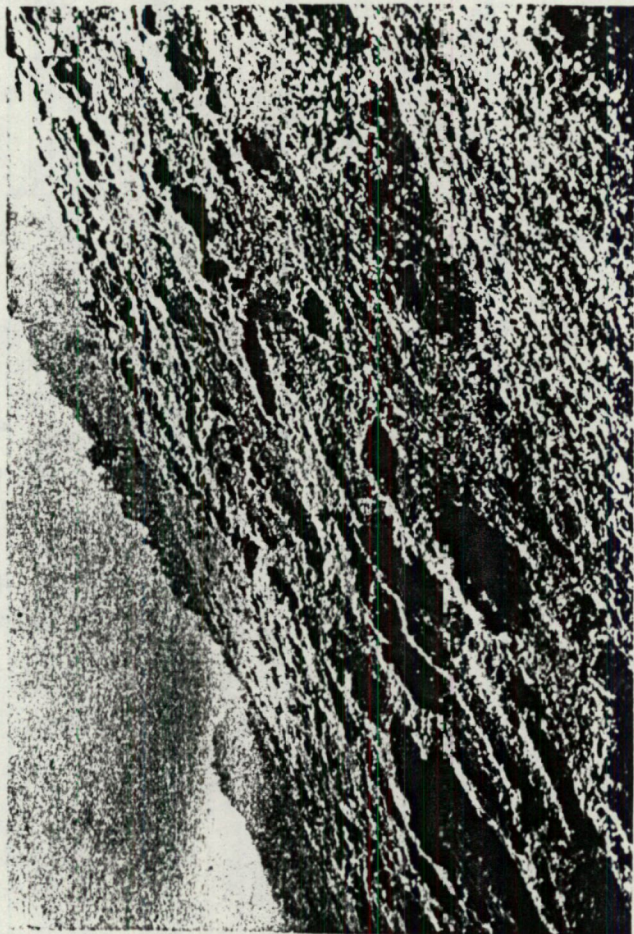
Gozd je najmočnejša in najstalnejša vegetacijska oblika, ki ima vpliv na neposredno okolico, pa tudi širše učinkuje. V dolinskih predelih se je na račun kmetijskih kultur že skrčil na najmanjši obseg, v gorskih predelih pa so njegove meje neustaljene.

V visokogorskem svetu nad gornjo gozdno mejo so si svojčas izkrčili površine s požiganjem ali izsekovanjem borbenega pasu gozda - gozdnega drevja in grmovja. Danes poteka gornja gozdna meja v naših alpskih planinah pri 1600 - 1800 m, drevesna meja pa kakih 100 - 200 m niže (106). Gornji gozdni meji, ki jo tvorita po večini smreka in macesen v raztresenih in razdrobljenih drevesnih skupinah ali posamič, sledi širok pas ruševja, ki gradi goste strnjene, neprehodne sestoje do višine 1900 - 2100 m in sestavlja pri svoji vegetacijski zgradbi in biološki funkciji z gozdom nedeljivo organsko celoto. Z uničenjem obrambnega pasu ruševja se sproži plaz naravnih razdiralnih sil, ki potiska gozdno mejo navzdol. Pod vplivo, ekstenzivnega pašnega izkoriščanja, ki je skozi stoletja uničevalo gozdno-grmovno vegetacijo v bojnem pasu, se je pomaknila gornja gozdna meja za 200 - 300 m navzdol (106), na preostalem prostoru so ostale razdejane površine kamnitih goljav in gibljivih terenov - začetek hudourniškega in erozijskega delovanja in snežnih plazov. (XII), Lichtenegger meni, da je bila gozdna meja vedno povezana le s spremembo klime, gozdna meja poteka horizontalno tudi v predelih, kjer se živina nikoli ne pase. Oskrbovani strmi travniki naj bi prav tako zadrževali vodo kot gozdovi. S takšnimi stališči se ne moremo strinjati, saj so ekološko nevarni in v nasprotju z dosedanjimi dognanji gozdarske in hudourniške stroke. Prepričani smo, da vsakšen korenitejši poseg sproži ekološko degradacijo. Le stežka se uve-

Slika 6

Zaradi neracionalne rabe, strmega pobočja in neustreznih tal se planina Pertovč spreminja v erodirano goličavo. Površina je izgubljena tako za živinorejo kot za gozdarstvo. (106)

(foto F. Rainer)

Slika 7

Planinski pašnik ob zgornji gozdni meji na Ratitovcu. Zaradi plitvega talnega sloja apnečnasta podlaga vedno bolj sili na površje zlasti na grebenčkih, strminah in vzpetinah, ki bi jih moral pokrivati gozd. (106)

(foto V. Beltram)

ljavi reverzibilna dinamična sila ponovnega osvajanja izgubljenih površin. Zaščitni pas mora ostati nedotaknjen tudi zaradi zaščite pašnikov samih, ki le zaradi njega ohranjajo svojo donosnost, saj ščitijo pašnik pred delovanjem vetra (izsuševanje, ohlajanje, odnašanje tal), snega, zmrzovanja in vegetacije, pred delovanjem plazov. Včasih sega ta varovalni pas ruševja precej nizko in varuje, veže in utrjuje melišča in plazovite terene in pripravlja tla gozdni vegetaciji za kasnejšo poselitev.

Strme lege za pašnike tudi sicer niso primerne. Pašniki v strminah so potencialna nevarnost erozije, zlasti če se strmini pridruži krušljivost matične kamnine in plitva tla. Z negojeno travno rušo; njeno premočno obremenitvijo, se na takšnih terenih planina spreminja v erodirano goličavo z raztrgano krovno odejo, ki je žarišče talne erozije. Padavine, ki so v alpskem svetu često obilne in v plolah, odtekajo površinsko, ker ni več tamponskega delovanja drevesne vegetacije, ki bi zadrževala padavine, vezala tla in akumulirala izpodnebno vlago. Rastne razmere se sčasoma toliko spremenijo, da na takšnih rastiščih lahko uspeva le najskromnejše rastlinje. Pašnik postane v produkcijskem smislu neproduktiven. Edina in najcenejša možna melioracija takšnega pašnika je sprememba nazaj v gozd (če seveda ogozditve uspe). Vztrajanje pri paši je na takšnih pašnikih tudi iz stališča reje negospodarno in nesmotrno. Živali so namreč neprestano lačne. V potrebi po hrani prehodijo ogromne razdalje, se s tem izčrpavajo ("zajedajo"), ne priraščajo na teži, niti nimajo zadovoljive količine mleka, obenem pa toliko intenzivneje teptajo travno rušo. Ostanke rastlinske odeje tako propadajo, odpirajo se viri hudourniškega grušča, ki ga odnaša voda. Živali pa se v stiski zatekajo h gozdni paši, ki je pomanjkljiva, a še vedno boljše kct "planinska".

Plitva tla, ki običajno prevladujejo v višjih legah na karbo-
 natni geološki podlagi niso samo vzrok za hitro degradacijo
 pašnika in nevarnost erozije. Razvit talni profil šele omogo-
 ča kakovosten, količinsko zadovoljiv in pester asortiman trav-
 nih mešanic, kakršne zahteva intenzivna živinoreja. Talne raz-
 mere so torej eden bistvenih ekoloških komponent, ki jih mora
 intenzivno pašništvo upoštevati.

Vsaki tlo se njegove lastnosti zaradi paše poslabšujejo in
 sčasoma degradirajo, če s pašnikom ne gospodarimo po sodobnih
 agronomskih načelih pašništva. Tak je bil praviloma slučaj na
 naših pašnih planinah na Jelovici. Ko sta (5.VI.1970) obiskala
 gozdove blejskega gozdnega gospodarstva ugledna strokovnjaka
 - pedolog dr.Verich iz Göttingena in dr.Gussone, specialist
 za gnojenje, sta tu ugotovila škodljiv vpliv paše na gozdno
 tlo. Determinirala sta "antropogeni stagnoglej" , nastal pod
 vplivom paše, saj se tak tip tal razvije v bližini planin
 kot sklenjena površina ali v obliki talnih kompleksov. Z gaže-
 njem živine se površinski sloj tal stlači, se zato slabo zračni,
 začnejo se razvijati redukcijski procesi, ki se kažejo v siv-
 kasti barvi podhumuznih horizontov. Značilna je tudi izrazi-
 ta foliarna struktura. Proizvodna sposobnost takih tal je
 zmanjšana. Korenine drevja se izogibajo površinskega stlačene-
 ga horizonta, razrastejo se šele v spodnjem - B horizontu.
 Normalno stanje se v naravi vzpostavi šele po 50-tih letih, če
 se s pašo preneha.

S krčitvijo večjih površin bi gozd krajinsko razvrednotili,
 saj bi krajina mnogo izgubila na pestrosti ali vsaj spremenila
 dosedanjo podobo kulturne krajine. Način pridobivanja hrane
 namreč odločilno vpliva na podobo in vsebino krajine, spremeni
 se bilanca energije, spremeni se količina biomase v kroženju,

pa tudi njena naravna stabilnost in vitalnost (1). Zlasti občutljiv je takšen pregrobi poseg v višjih legah - posledica je degradacija rastištva in tal. Medtem, ko si tu kmetijstvo s trudom pridobiva revna in občutljiva zemljišča, uničuje drugod urbanizacija in industrija najboljšo kmetijsko zemljo (45).

S krčenjem gozda se močno spremeni naravni gozd in biotop, ki se je stabiliziral tekom tisočletij. Moteno je dotedanje ekološko ravnotežje, posledice se kažejo poleg omenjenih regresivnih pojavov nežive prirode tudi na živem rastlinskem in živalskem svetu. Spremenjeni so primarni ekosistemi, ustvarjajo se sekundarni. Spremeni se fitocenološka sestava rastlin, spremeni se živalska komponenta biotopa. Ta sprememba pomeni degradacijo rodovitnih tal, ki jih je gozd s svojim progresivnim tlotvornim delovanjem v tisočletjih ustvaril. Varovanje rodovitnosti tal pa mora biti tako kmetijski kot gozdarski interes. Degradirana tla se lahko revitalizirajo, če prenehajo uničevalni vplivi človeka z ognjem, posekom in ^{ekstenzivno} pašo kot najprimitivnejšim načinom izrabe tal.

Na ekstremnih rastiščih so nam varovalni vplivi gozda in les dosti bolj potrebni kot pašniška revščina (95). Degradacijski vplivi pašništva nastopajo ne le pri neurejenih pašnikih. Z intenzivnim gnojenjem dodajamo pašnikom del izčrpanih mineralnih sestavin. Humoznih sestavin tal, ki jih gozdna odeja tlem nudi v obilni meri, na pašnikih manjka, zato se ruši kemično ravnotežje v tleh, slabšajo se fizikalne lastnosti tal.

Spremenjene ekološke razmere povzročijo spremembo skupnosti rastišč in živih organizmov, spremene se prvobitne življenjske možnosti različnim živalskim vrstam in s tem številčnost in razširjenost populacij, s tem pa njihovi naravni medsebojni odnosi in odnosi z ostalim okoljem. S krčenjem in pašo se nekaterim živalskim populacijam/^{življenjske razmere} znatno poslabšajo, če ne celo uničijo možnosti za obstoj; nekaterim pa se možnosti za uspevanje s pašo šele omogočijo.

Na področju varstva tal imajo gozdovi in pašniki pomembno vlogo. Površine pašnikov se močneje segrevajo in oddajajo več toplote kot gozdne površine, zato je pestrost rastlinskih vrst alpske flore večja, ker ostaja mnogovrstna tudi ob zmernem gnojenju. Neizkoriščena trava povzroči, da se med drsenjem snežne odeje travna ruša prične trgati, kar je začetek erozije (XII).

Vsekakor gozd bolje zadržuje odtekanje vode kot travna ruša, isto velja za plazove. Zaščitna funkcija gozda pred snežnimi plazovi je poleg tega tudi ta, da preprečuje kopičenje snega v zavetnih legah, kjer se tvorijo plazovi.

Gozd je neprecenljiva zaščita pred vetrom, ki jo potrebujejo tudi planinski pašniki. Protivetrne skupine drevja in zaščitni pasovi so pomembna sestavnina urejenega pašnika.

Iz povedanega sledi, da imata tako gozd kot pašnik svoje splošnokoristne funkcije, ki jih opravljata na različnih področjih in jih je potrebno poznati pri načrtovanju prostora.

1.2.2. Vplivi na divjad

Obstoj divjadi in ptic je tesno odvisen od pravšnjega razmerja med gozdnimi in poljedelskimi površinami. Tako je medved iz jelovških gozdov popolnoma izginil že leta 1962, jelenjad in srnjad pa nasprotno vedno bolj pridobiva na svoji številčnosti. Njihovo zmerno število v naravnih biotopih ni imelo resnih posledic, škode v gozdovih so bile zmerne;

intenzivnejše gozdno gospodarjenje , bujno zaraščanje gcšč, krčnje pašnikov so v drugi polovici 19.stoletja izzvale populacijsko eksplozijo srnjadi. Lupljenje bresta in lipe, zimsko lupljenje jelovih in smrekovih sestojev, objedanje pomladka je katastrofalno (težave s pomlajanjem!). Z možno obremenitvijo pašnikov, zlasti pa z gozdno pašo pride divjad vse reže do hrane. V nekdanjih mešanih sestojih je gospodarjenje močno zmanjšalo delež listavcev v korist smreke. To je jelenjadi (naseljena 1950 pri Martinčku) in srnjadi odvzelo velik del njene naravne hrane. Škode postajajo vse občutnejše, tudi zaradi zmanjšane staleža mesojedov. Škode nastajajo v alpskem svetu predvsem pozimi, ko se jelenjad ob novozapadlem snegu zateče v čiste smrekove sestoje, ki zadrže velik del snežnih padavin. Zaradi velike koncentracije divjadi je lubje edina hrana, ki jo divjad tu najde. Lubje je po krmni vrednosti nekoliko slabše od krme na paši (21); grozi tudi možnost okužbe (rdeča trohnoba) in splošna biološka nestabilnost sestojev. Ena pomembnih funkcij pašnikov v planinah je paša divjadi. Na opuščeni planini divjad ne najde več dovolj paše in se zato podaja v nižje lege, kjer povzroča škodo na gorskih kmetijah (Hichtenegger , XII).

Na živih ali opuščeni planini ali njihovi okolici si izbere rastišča živalske vrste, ki jim ta biotop odgovarja. Znano je rastišče divjega petelina na Zgoški ravni, ki pa je zaradi industrije že precej ogroženo.

1.2.3. Planinski pašniki in turizem

Vse več delovnih ljudi si želi vrniti nazaj v naravo, proč od sodobnega tempa življenja v mestu ali v tovarni. Narašča nedeljski turizem (izletništvo) in planinstvo. Planinske kočice so pretesne za obiskovalce, ki iščejo razvedrila in lepote v gorah. Gozdovi so polni gobarjev, ki sprehode v naravi

združujejo z nabiranjem gob. Znane so kolone "motogobarjev" na Pokljuki, ki ji prav planine dajejo izreden čar in doživetje, zlasti če so tam deležni gostoljubja planšarjev.

Seveda bi se lahko živinorejci za številnejši obisk, ki bi bil organiziran, ne le spontan in naključen, posebej pripravili s pripravo prostorov za prenočevanje ali bivanje obiskovalcev, ali jim le posredovali kratko informacijo o planini, jim ponudili svoje produkte, sir, mleko, spominke, kar bi lahko tudi predstavljajo dovršen del njihovega dohodka.

1.2.4. Krajinsko-estetski vpliv pašnikov

Pašniki imajo pomembno vlogo pestritve krajine, saj vemo, koliko prijetnejša je hoja po krajini, ki se od koraka do koraka spreminja.

1.2.5. Ostale funkcije pašništva

Pašniki imajo tudi druge funkcije, ki jih doslej še ni nihče kompleksno obdelal. Na tem mestu omenimo okoljetvorno oziroma hidrološko funkcijo območja Bitenjske planine, ki naj se zaščiti kot širše območje vodnega vira. Za nadaljnji napredek pašništva je potrebna vzgoja bodočih strokovnjakov in znanstveni pristop k tej panogi kmetijstva - torej imajo pašniki tudi vzgojno-izobraževalno in raziskovalno funkcijo.

Vpliv pašništva na divjad smo omenili. Na pašnike prihaja tudi divjad na pašo, zato so primeren prostor za kontrolo številčnosti divjadi in za gojitveni odstrel, za zimsko krmljenje divjadi in podobno. Brez močne in zdrave divjadi ne bi bilo lovskega turizma.

Znana je športno-rekreativna funkcija pašnikov, zlasti za

sočasno rabo zimskih športov (smučanje). Nad Kamno gorico je Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo projektiral racionalno izrabo prostora okrog kamnoloma keratofirja Kamna gorica za pašno-rekreativne namene z istočasno sanacijo odkopa in poselitvijo z vikend naseljem.

Krajinsko estetska funkcija pašnikov je imela za posledico močan pritisk za izgradnjo počitniških hišic, ki so se v zadnjem času zaradi coniranja in zaviranja takšne gradbene dejavnosti nekoliko vnesla. Ostaja pa močna prisotnost obiskovalcev pašnikov, ki lahko živino vznemirjajo, saj niso urejena parkirišča, počivališča, piknik prostori, jame za odpadke, kažipotni ...

Fragmentarno naštete funkcije pašnikov so le del kompleksnejše problematike. Poznavanje njihovih funkcij bi pripomoglo k bolj usklajenemu načrtovanju in razvoju vseh gospodarskih panog in planinskega sveta v celoti.

1.2.6. Vpliv planinskih pašnikov na SLO

Planine in planinski objekti so že v zadnji svetovni vojni imeli odločujoč pomen za vojskovanje, saj so jih sovražniki uničevali in požigali, kjer je le bilo mogoče. Na planinah sredi gozdov so partizani našli zavetje in hrano, prišli v stik z domačimi ljudmi in informacijami, planine so bile orientacijske površine sredi brezmejnih gozdov.

Brez dvoma bodo imele podobno vlogo tudi v možnih vojnah v prihodnosti. Tudi tedaj bo naš koncept vseljidskega odpora računal na vlogo planin - če bodo ostale žive. Ta zahteva je toliko pomembnejša v obmejnih in višjih predelih naše domovine, kjer se prebivalstvo izseljuje tudi iz nižinskih predelov, pašnike pa zarašča gozd. Ta narodnoobrambni pomen planin je pri skrbi družbe za obstoj planin sicer prisoten, verjetno pa se ga vse premalo zavedamo.

Slika 8

Na globokih tleh so pašniki mnogo boljši - primer odličnih pašniških površin na Menini planini. (30)

(foto I. Smolej)

Slika 10

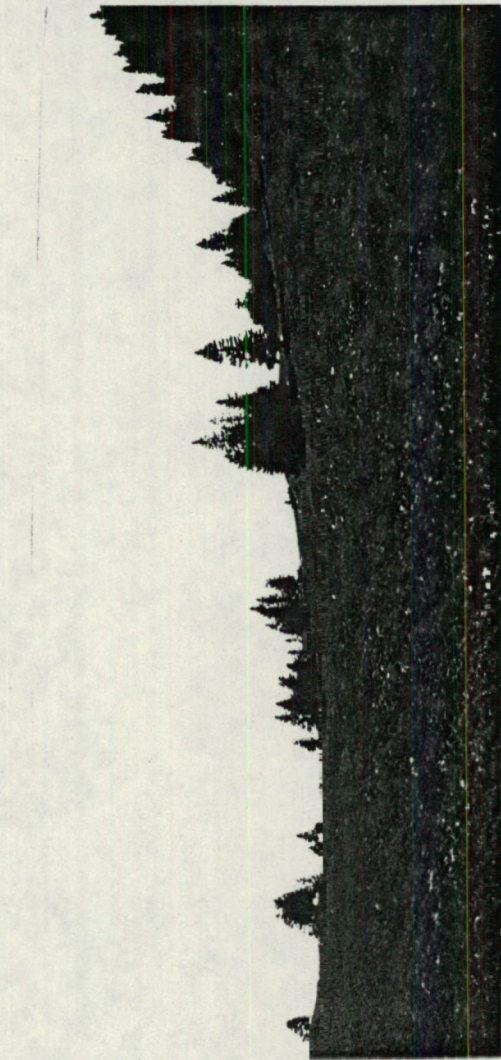
Zaradi odnašanja in spiranja zmljce postajajo pašniki na apnenecu vse bolj skaloviti in vse manj primerni za pašo. (30)

(foto I. Smolej)

Slika 9

Še en primer odličnih pašniških površin z Menine.

(foto I. Smolej)

1.3. PROIZVODNE IN NEPROIZVODNE FUNKCIJE PAŠNIKOV IN PAŠNIŠTVA

Proizvodne in neproizvodne funkcije pašnikov in pašništvo bi lahko strnili takole:

Proizvodna funkcija: - gospodarski pomen za kmeta - pašnega interesenta, rezerva paše v času sušnih let, manjši delež kmečkih opravil poleti; omogočanje večjega dohodka tudi manjšim kmetom, zaposlitev delovne sile z zaposlitvijo v terciarnih dejavnostih

- za širšo družbeno skupnost pomeni ohranitev paše večjo pridelavo hrane, ki je običajno malo zastrupljena s herbicidi - umetnimi gnojili (biohrana) in za katero so potrebna minimalna vlaganja kapitala, ohranja se poseljenost krajine z možnostjo zaposlitve in gospodarsko rastjo podeželja, razbremeni pritiska na večja urbana središča in delovna mesta.

Neproizvodne funkcije:

Okoljetvorne funkcije pašništva:

1. Varovalne

- pred erozijo tal
- pred snežnimi plazovi in usadi
- varovanje tal in brežin pred odnašanjem
- varovanje tal pred vetrom
- blažitev in zadrževanje hudournih voda
- varovanje tal na gornji vegetacijski meji

2. Vodnogospodarske (hidrološke)

- zadrževanje izpodnebnih voda pred prehitrim odtekanjem,
- ohranitev vodnih kapacitet pred izhlapevanjem
- ohranjanje čistosti talnice, stoječih in tekočih voda, stalnost vod.toka

3. Klimatsko-sanitarne:

- čiščenje in vlaženje zraka, oddaja kisika, absorbcija onesnaženega zraka, blažitev klimatskih ekstremov, zadrževanje udarcev vetra, blažitev hrupa.

Kulturno-pogojene funkcije pašništva:

1. Planinsko-turistično-rekreativne:

(odvisne od stopnje urbanizacije, dostopnosti, naravnih lepot in opremljenosti)

- pohodništvo,
- taborništvo,
- lov in gojitev divjadi
- migracijski in vitalni turizem
- športna dejavnost (letna, zimska)
- vikend naselja (Talež, Zgoška ravan, Zajamniki)

2. Krajinsko-estetska funkcija

(obenem z gozdom dajejo enkratno krajinsko podobo ali zakrivajo neskladno okolje)

3. Vzgojno-izobraževalna funkcija:

- seznanjanje obiskovalcev s funkcijo pašnikov
- propagandni pomen

4. Raziskovalna funkcija:

- pašniki, ki imajo ta namen, služijo raziskovalnemu delu znan.institucij za večjo in cenejšo proizvodnjo
- študije vegetacijskih kompleksov.

5. Spomeniško-varstvena funkcija:

(naravni ali kulturni spomeniki)

- ohranitev prvobitne krajine
- ohranitev prvobitne vegetacijske podobe
- urbanistično varstvo (naravni park, rezervat, krajinski park, geomorfološki prostor, kulturno-krajinski prostor in podobno)

6. Območje varstva kulturne dediščine:

(pašnik kot del kulturnih spomenikov ali njihovo varstveno območje)

- arheološki
- etnološki
- umetnostni
- urbanistični
- zgodovinski
- NOB

7. Ljudskoonrambna funkcija:

(pašniki kot taktični in strateški element prostora s prisotnostjo živine v poletnih mesecih in njihovo opremo, transportnimi potmi)

8. Rezervna funkcija v primeru gospodarskih težav

in za nekmetske porabnike prostora (lovstvo, gozdarstvo ...)

Vsaka od naštetih funkcij učinkuje samostojno , se z ostalimi družbenimi interesi dopolnjuje ali si nasprotuje. Kot primer dopolnjujočih se funkcij (sočasne rabe prostora) naj bo naveden primer iz jugovzhodnega dela Jelovice nad Kropo. Sanacija rudnika keratofirja Kamna gorica pod Vodiško planino, ki jo

RADOVILIČA
1488

Radovo

H. Grad Poljane

Spodnja

Lipnica

Gornja

M. Gregorjevo

Erjavci

Pinkarna

Crna vrh

Gregorjevo

Novina

St. Sabota

predlaga Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani, je zajela poleg sanacije samega objekta še njeno širšo okolico, kjer se dopolnjuje (poletna) vloga pašnikov za pašo živine z (zimsko) rabo istih površin za alpsko smučanje. Osnutek predlaganega načina sočasne rabe ponazarja skica.

Funkcije pašnikov in pašništva so v tem poglavju obdelane kakovostno, ne pa količinsko glede na podobne funkcije gozdov, katerih učinek je večinoma večji (ali mnogo večji). Kvantifikacija in primerjava obeh kategorij pa presega okvire študije.

2. DEL

JELOVICA IN NJENE NARAVNE

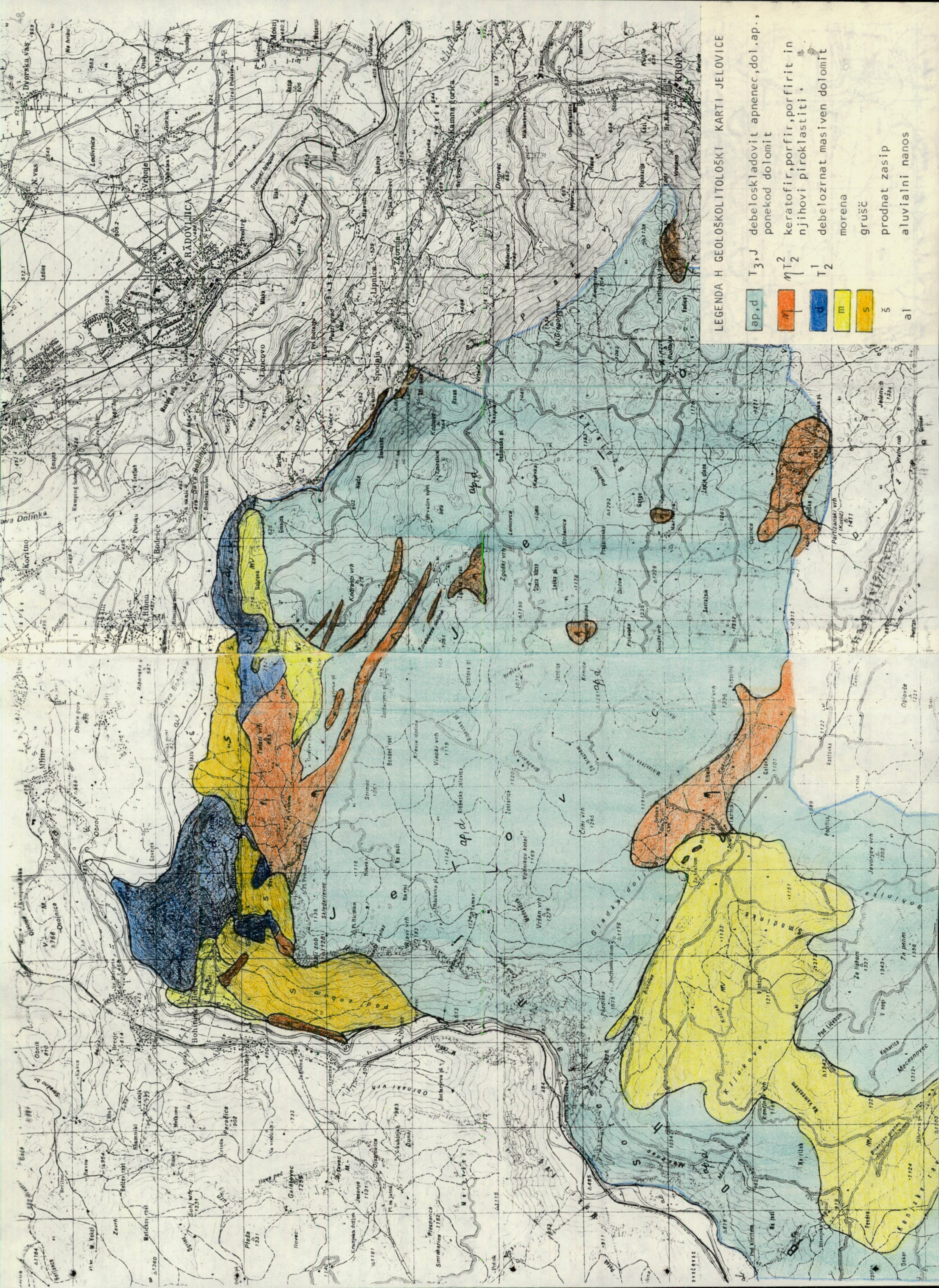
DANOSTI

2.1. EKOLOŠKE RAZMERE IN ZGODOVINSKI RAZVOJ PAŠNIŠTVA NA JELOVICI

2.1.1. Geološke razmere

Jelovica je visokogorska planota Julijskih Alp, nastala v pliocenu enako kot sosednja Pokljuka in Mežakla. Leži na desni strani Save Bohinjke med Kropo, Radovljico in Bledom na severu, obrobjem Selške doline na jugu, in je bila svojčas naraven podaljšek Pokljuke. Površje Triglavskih Alp in Jelovice je kraško, pretežno iz gornjetriadnih apnenih in dolomitnih skladov. Oblikovali so jo ledeniki in njihovi sedimenti. Morenski drobir je ostal na prostranih površinah kot substrat za naselitev vegetacije. V čelnih kotanjah ledenikov so nastajala jezera, barja, mlake in mokrine. V njih so se kopičile usedline.

Današnje planine so bile nekdam del obširnih jelovških gozdov, ki so ustrezale pašnemu gospodarstvu. Lahko trdimo, da je bila večina prikladnih terenov že tedaj izkrčena, saj so bile potrebe po (ekstenzivni) rabi gozdnih površin nekdam večje kot so danes. Jelovška visoka planota leži v nadmorskih višinah 1000 - 1300 m in ne seže više kot do 1672 m na Ratitovcu. Na tej planoti je bilo obilo možnosti ureditve planin. Padavin je bilo dovolj vse leto. Tu in tam so pridrle med karbonati na dan starejše kamnine (porfir), kjer so se razvile drugačne talne razmere, ki se razlikujejo od apnene okolice po bujnejši vegetaciji in lepši travni trati. Planine na teh kamninah so imele izdatne vodne izvirkе, ki ne presihajo. Seveda geološka osnova še ni bila vse. Kjer ni bilo primerne geomorfološke izoblikovanosti reliefa, pašniška površina ni mogla nastati. Primerne so bile ravne planote, terase, ravnice, kotanje, morene nekdanjega jezerskega dna s peščenimi glinastimi usedlinami in naplavinami, predvsem v nižjih legah, ki je bila najboljše ohranjena in prekrita s preperino, v območju suhih dolin in na ravnica, ki jih je bilo na Jelovici obilo. Te so posledica nekdanjih po površju tekočih potočkov (51). Večinoma se v teh dolinah menjavajo ožji deli z razširjenimi mesti, z manjšimi kotanjami, prekritimi z morenskim dro-

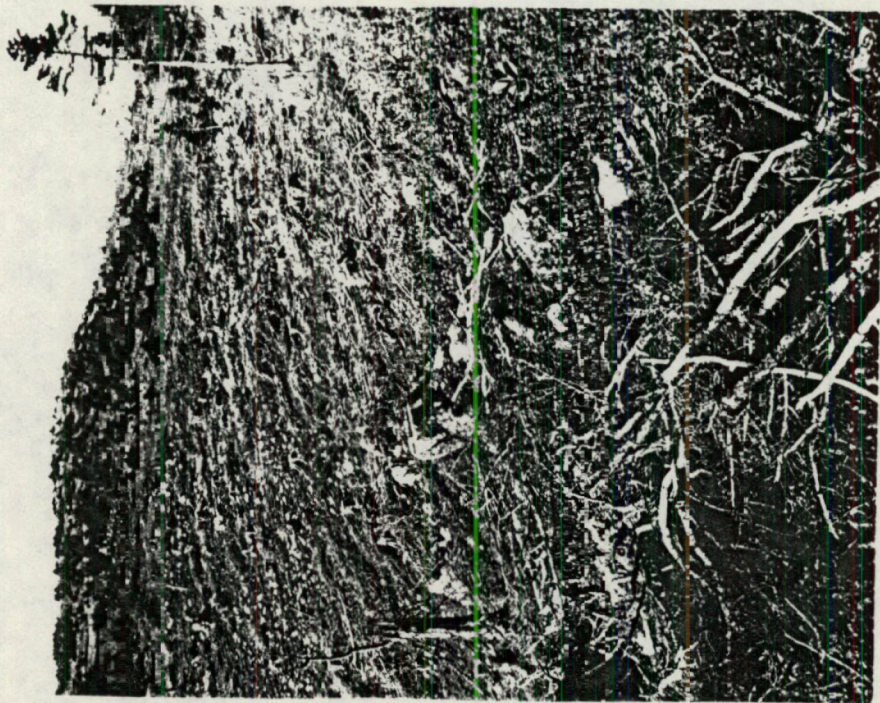
LEGENDA H GEOLOŠKOLITOLOŠKI KARTI JELOVICE

ap, d	T _{3, J}	debeloskladovit apnenec, dol. ap.,
ponekod dolomit
M	M ²	keratofir, porfir, porfirit in
njihovi piroklastiti
o	T ₁	debeloznat masiven dolomit
m		morena
s		gruč
š		prodnat zasip
al		aluvialni nanos

birjem ali konkavne kotanje kraškega sveta. Kjer je človek naletel na krpe vododržnih kamnin med apnencem, jih je povsod v ustreznih geomorfoloških razmerah osvojil in uredil bočisi planine, bočisi travnike v nižjih legah. Treba pa je ob tem poudariti, da so tudi apnena tla ugodna za planinsko pašo - nič slabša, morda celo boljša kot škrljave kamnine (51) , če so le v ravninah ali blago nagnjenih pobočjih, da se je na njih mogla obdržati prst.

Slika 11

Pri obnovi pašnikov so namesto poseka mlade smrekove zarasti posekali gozdni rob in odrasle sestoje na ekološko občutljivih skeletnih rendzinah, ki bi jih bilo treba prepustiti gozdu. (30)

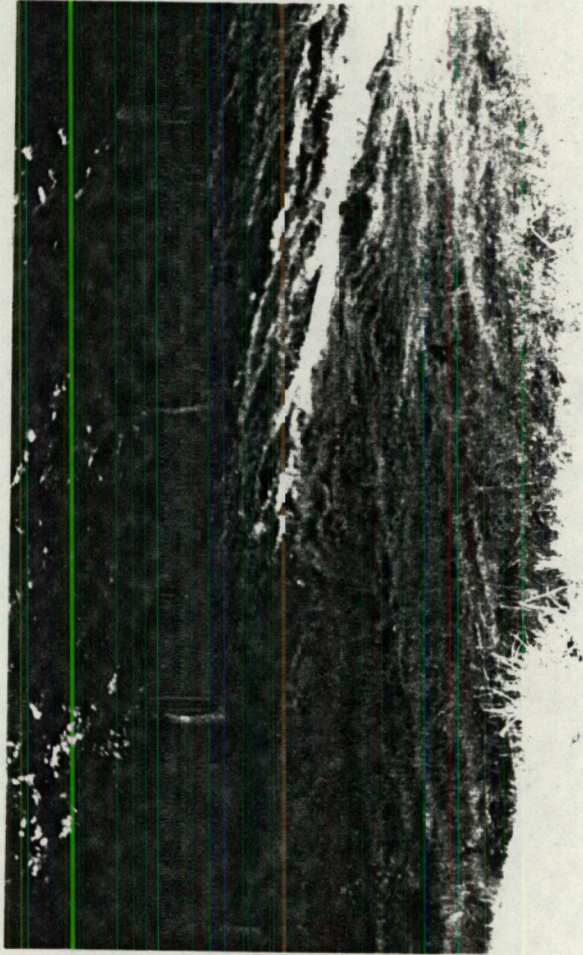

(foto I. Šimkovej)

Slika 12

Detajl iz Selske planine. Zaradi konkave, nedreniranih in step-tanih tal voda ne more odtekati in zastaja. Preko močvare so položene deske, ki jih uporabljajo pastirji. Hranilnih sladkih trav ni, živina mora na pašo v gozd.

(foto E. Azarov)

2.1.2. Podnebne razmere

Jelovica ima vse značilnosti predalpsko-alpske klime, ki je še ekstremno potencirana kot visokogorska planota z značilnostmi mrazišč. Planote podnevi toploto akumulirajo in ponoči izžarevajo. Temperaturna amplituda je tako zelo velika. Po dolini Bače je svet odprt proti morju, njegovi vplivi sežejo vse do Petrovega brda. Za razvoj planin ima podnebje svoj neposredni in posredni vpliv in je odločilnega pomena za tip in razvoj vegetacije. Zaradi precejšnjih nadmorskih višin in specifične orografije se nad Jelovico zliva velika množina padavin, saj spadajo Julijske Alpe med najbolj namočena področja v Evropi sploh (30). Zgornji konec Bohinja jih ima preko 3000 mm, Jelovica ne mnogo manj.

V zvezi s konfiguracijo terena in klimo planot ima Jelovica potencirane temperaturne ekstreme (46, Monohin), o čemer pričajo temperaturni podatki za Rovtarico in Martinček. Rovtarica je pozini hladnejša od Doma na Komni in Vršiča, ki ležita 400 m višje! Ob slabem vetrovnem vremenu temperatura z višino pada, in so inverzije ob lepem vremenu zato zelo ostre. Kaže, da je Martinček za spoznanje hladnejši od Rovtarice zaradi nekoliko večje nadmorske višine, ki ohladitveno vpliva v času slabega vremena. Najostrejše dnevne amplitude lahko pričakujemo v osrčju planote na konkavnem ali malo nagnjenem (ravnem) terenu. Konveksen teren vlaži nočne minime, temperaturne amplitude in temperaturne inverzije (obrobje Jelovice!) s tem pa se spremeni sestav in kakovost vegetacije oz. primernost za pašno rabo.

Sneg se pojavlja tudi v poletnih mesecih, v maju in oktobru na Rovtarici sneži skoraj vsako leto. V zimskih mesecih pade več kot 70% vseh letnih padavin, največ v februarju. Sneg leži na Rovtarici 155 dni, nepretrgana snežna odeja 116 dni, na Martinčku 158 dni, nepretrgana snežna odeja traja 119 dni.

Klimatske razmere so različne v nižjih, srednjih in visokih legah, v raznih letnih časih, na osojnih in prisojnih pobočjih, na planotah in kotanjah. Vsem tem razmeram je prilagojeno rastje, ki ga sestavlja gozdna ali pašniška vegetacija. Te razmere pa so obenem tudi osnova za življenje pasoci se živini, od njih je odvisno trajanje snežne odeje, pozebe, možnost paše, pa tudi taljenje snega, izdatnost izvirov, erodibilnost pobočij itd.

V Julijskih Alpah uspevajo zahtevnejše kulture do višine 600 - 800 m, manj zahtevne do 1000 ali 1200 m. Nad to nadmorsko višino je edina možna kmetijska izraba v obliki gojenja travnika (51) ali pašnika, saj so bili poskusi napraviti njive na Pokljuki v višini 1200 m vedno neuspešni. Za Jelovico, zlasti pa za bohinjske gore, je značilna velika množina padavin - ok. 2500 mm in nizke poprečne letne temperature. Mnogo padavin preko poletja ima za pašo ugodne učinke, trava ostaja sveža in sočna, studenci ne presahnejo, pa tudi neugodne - česte in nenadne ohladi-tve, vlaga, večja erozijska in hudourniška nevarnost.

Zelo zgodaj nastopajo pozebe in zmrzali, zime so zgodnje, dolge in pašna sezona kratka. Dolga zima zahteva dovolj krme za živino, ki jo je treba preskrbeti na nižjih košenicah ali lazih. Pogost je toplotni obrat - mrazišča so znan pojav v kotanjah in planotah Pokljuke in Jelovice (Manohin, 77).

Trajarje in intenzivnost obsevanja sončnih žarkov vpliva na uspevanje specifičnih rastlinskih vrst. Južne lege so v Julijcih pretežno zelo strme, kar velja tudi za Jelovico. V kombinaciji z nadmorsko višino pa obsevanje učinkuje potencirano - južne ekspozicije omogočajo enakovredne rastne pogoje kot 200 - 300 m nižje ležeče severnih leg. Zato so bile najstarejše planire najprej izkrčene na prisojnih pobočjih, kjer je bilo sence malo, zato pa toliko več sočne in bogate trave.

2.1.3. Tla

Tvorniki tal na Jelovici so zelo različni, razvoj tal je odvisen predvsem od geološko-petrografske sestave, geomorfološke oblikovitosti in klimatskih značilnosti.

Najnižjo razvojno stopnjo so na apneni podlagi dosegla tla tipa rendzin, ki se razvije na dolomitni in apneni geološki podlagi. Tla so plitva in malo produktivna - travna ruša je revna, se hitro izsušuje. Zaradi intenzivne paše takšna tla zelo hitro degradirajo do gole geološke podlage, zlasti na strmih in krušljivih pobočjih. Ob ugodnejšem reliefu se zelo hitro razvijejo proti nekoliko globljim rjavim karbonatnim tlem.

Z rendzinami pokrite površine na apnencih so strme in skalovite, na dolomitih pa so gladke in brez skal.

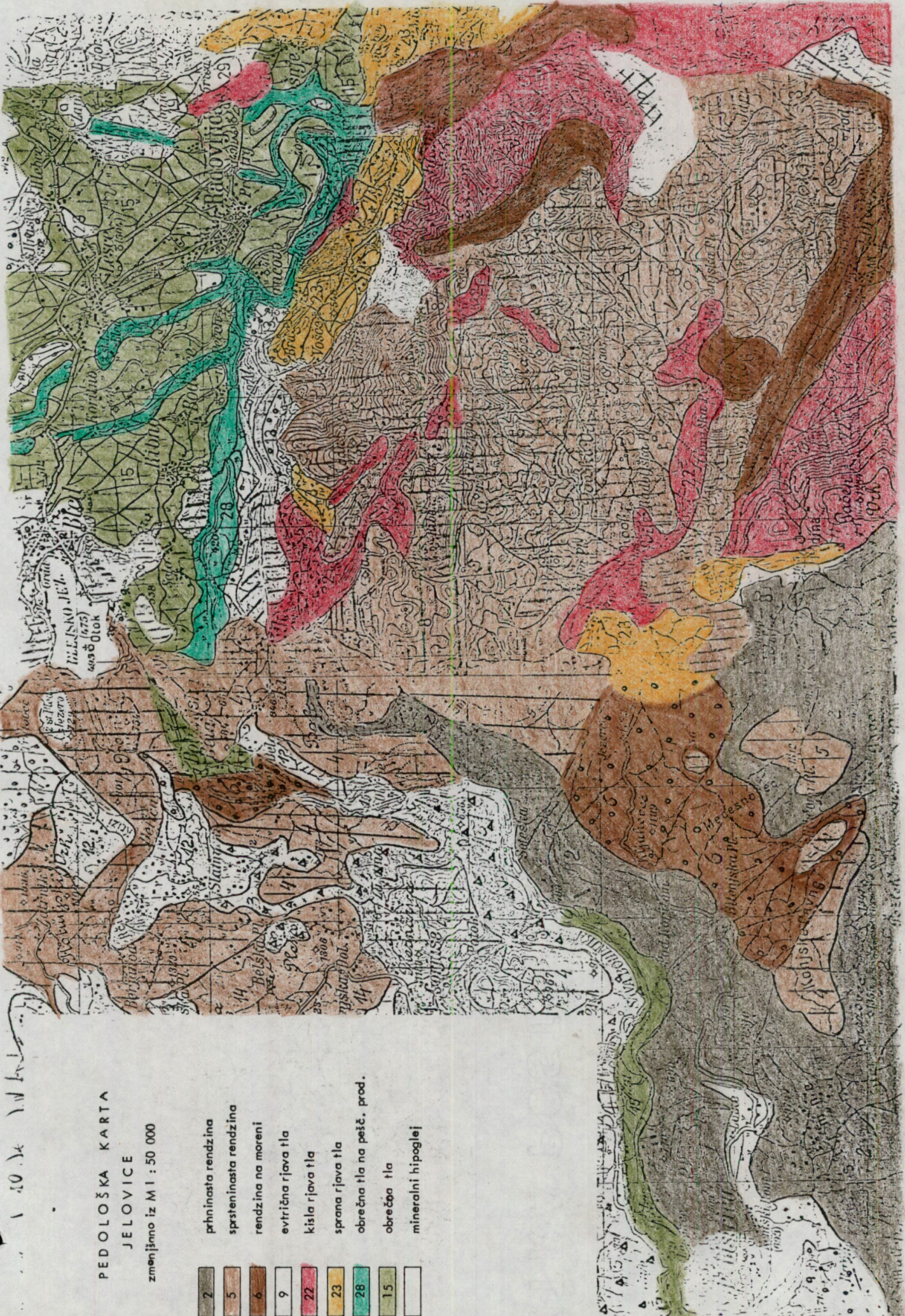
Na talni zakraseli apneni podlagi so se razvila rjava pokarbo-
natna tla. Njihova globina je različna zaradi razpok in žepov
med skalami, ki pogosto prodirajo na površino. Pogosti so kraški pojavi, tla so produktivnejša od rendzin, v prej omenjenih reliefnih razmerah primerna za ureditev pašnikov, če le niso preveč skalovita. Njihova bilanca vlage je za izdatnejšo obremenitev s pašo premalo izravnana.

Na eruptivnih kamninah in paleozojskih škriljavcih in peščenjakih, ki se z juga zajedajo v območja jelovške planote najdemo rankerje - kislja rjava tla ali celo podzole (zelo lepo razviti podzoli so na Mosteh, kjer je do njihovega nastanka pripomogla specifična klima Jelovice). Takšna tla so za pašno in kosno rabo ugodna, če le niso preveč kislja ali izprana, čeprav so hladna in vlažna, zato so jih v preteklosti izkrčili že povsod, kjer so ostale reliefne razmere dopuščale in so bile na razpolago dovolj velike površine (Vršan, Radoljška, Lipniška, Mošenjska, Prtovška planina).

Tla so eden od osnovnih ekoloških pogojev za uspevanje rastlin

PREGLED PEDOSISTEMATSKIH ENOT NA JELOVICI

Redni št.	Rašred	Skupina (tip)	Podskupina (podtip)	Varieteta (različek)	Forma (oblika)
1	narezvite tla (A) - C	tla kamnišč (lito- sol)	na apnencu in dolomitu		
			na moreni		
2	nprizgno akumulacijska tla A - C	rendzina	na apnencu in dolomitu		prhljasta
			na moreni		spratenaasta
					prhljasta
		ranker	evtrični		spratenaasta
			distrični		
3	kambična tla A - (B) - C	evtrična rjava tla (evtrični kambisol)	na moreni		
		distrična rjava tla (distrični kambisol)	tipična	na kamniščih	
				na keratofirju in tufu	
				na moreni	
			opodzoljena	na nagobih	
				na keratofirju in tufu	
				na moreni	
		pokarbonatna rjava tla (kalkokambisol)	tipična	plitva	
4	eluvialno iluvialna A - E - B - C	rjava podzolasta tla (brunipodzol)			
5	šotna tla T - G	nizko barje			

**PEDOLOŠKA KARTA
JELOVICE**

zmenjano iz M 1 : 50 000

- 2 phninasta rendzina
- 5 sprstreninasta rendzina
- 6 rendzina na moreni
- 9 evtrična rjava tla
- 22 kisle rjava tla
- 23 sprana rjava tla
- 28 obrečna tla na pašč., prod.
- 15 obrečna tla
- mineralni hipoglej

in so rezultat medsebojnega delovanja matične podlage, podnebnih vplivov, delovanja organizmov ... V njih najdejo rastline hrano, vodo in trdno življenjsko oporo. V tla se izpirajo njihovi ostanki, ko rastline žive in ko odmro.

2.1.4. Razvoj vegetacije v preteklih geoloških obdobjih

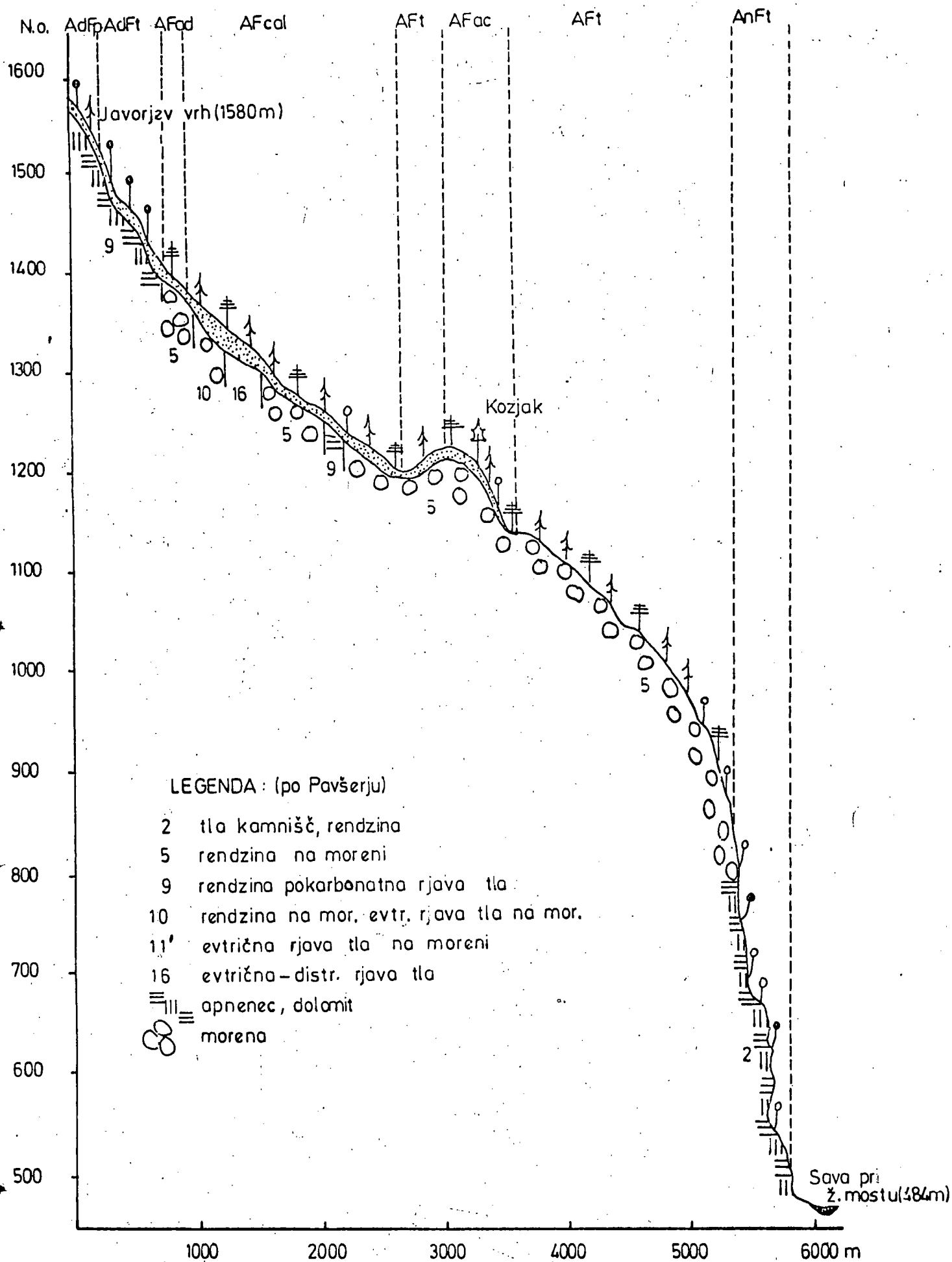
Današnjim ekološkim razmeram na Jelovici so najbolj prilagojene drevesne vrste, ki so se v tisočletjih na teh rastiščih razvijale do današnjega stanja. S sondiranjem na šotnih barjih (77) in analizo kakovosti in količine pelodnih zrn, je bil ugotovljen razvoj poledene drevesne vegetacije. Čim so se ledeniki umaknili (približno pred 21.000 leti), je kopno poselilo ruševje.

Na barjih in močvirjih Jelovice prevladuje ruševje še danes. Ruševju so se ob koncu ledene dobe in tik po njej pridružile vrbe - v začetku ledeniške, kasneje pa tudi druge vrste vrb. Nekateri predele so ob koncu ledene dobe poraščala zelišča.

Tem drevesnim vrstam so sledile breze - najprej pritlikava (*Betula nana*), kasneje navadna (*Betula alba*), ko je minila zadnja poledenitev (9000 let pred n.št.). V tej dobi so nekoliko proč od barij uspevale že tudi druge drevesne vrste: smreka, jelka, macesen, jelša, leska, bukev, hrast in lipa. Te drevesne vrste so porasle celotno ravan Jelovice. Največ je bilo bukke in smreke s primesjo jelke.

Približno pred 350 leti je prišel pelod bukke izginjati (po letu 1600), prevladovati je pričel pelod smreke in jelke. Domnevajo (77), da je bilo izginjanje bukke povezano z njenim izsekovanjem za izdelovanje oglja za potrebe glažut in topilnic železan. Najverjetneje pa tudi krčenje gozdov s požiganjem za potrebe pašništva ni izostalo in so tedaj bukke na Jelovici skoraj iztrebili.

IDEALIZIRAN GEOLOŠKO-PEDOLOŠKO-VEGETACIJSKI PROFIL JAVORJEV VRH-SAVA V SOTESKI

2.1.5. Sestojno stanje gozdov

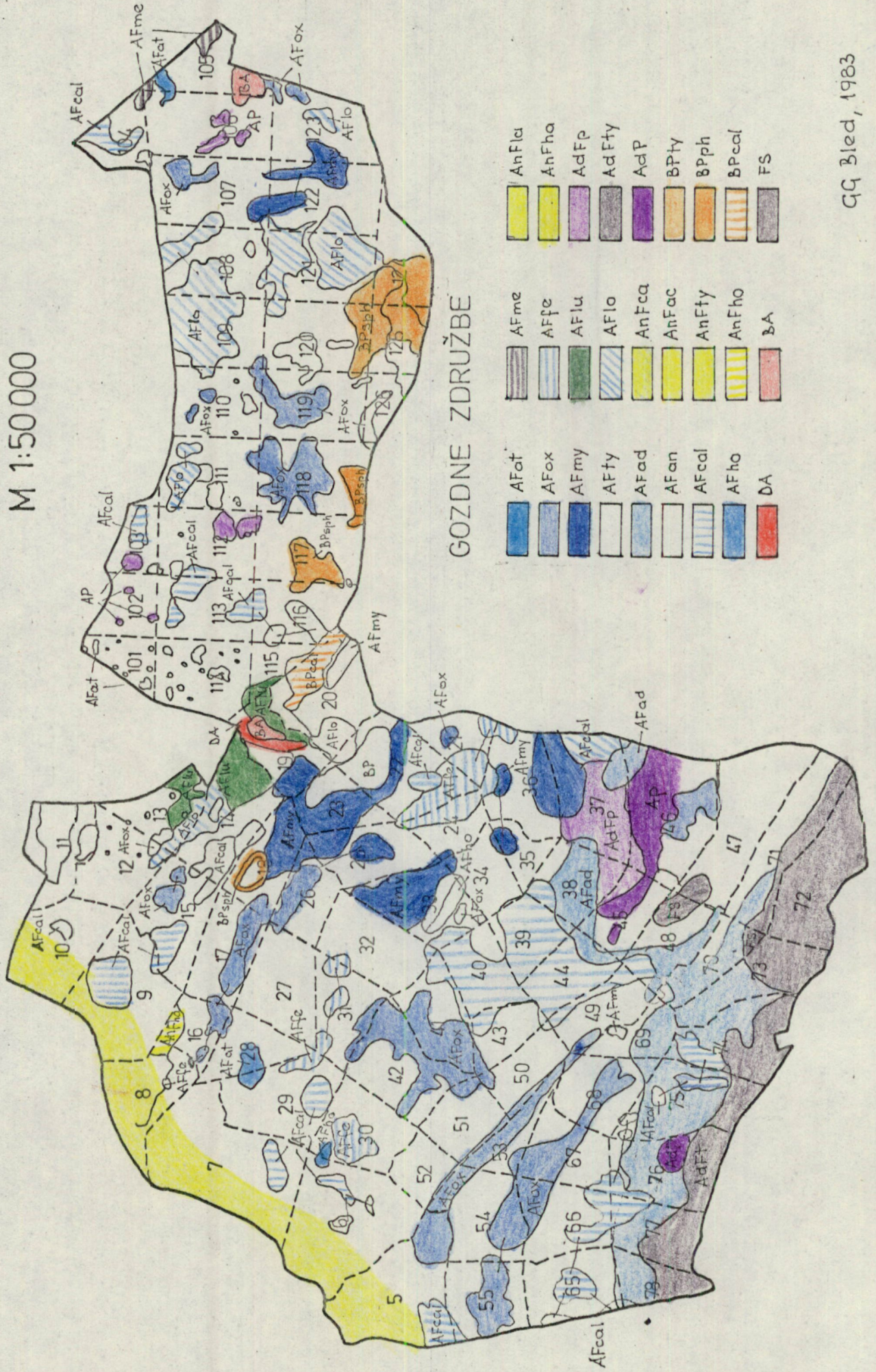
Danes v gozdovih Jelovice prevladujejo sestoji smreke in jelke v skoraj čistih, enomernih sestojih, s slabo razvitim polnilnim slojem listavcev s precejšnjo hektarsko zalogo in večinoma odlično kakovostjo. Pomlajanje listavcev in popestritev sestojne zgradbe ostaja glavni gojitveni problem, ki ga ob gozdni paši in (preštevilni) divjadi še daljšo dobo ne bo možno zadovoljivo reševati. Sedanji stari sestoji so nastajali pred poldrugim stoletjem pod vplivom tujih gozdarskih šol in prizadevanj po največji gozdni renti - po gojitvi čistih sestojev iglavcev, ki danes v enoti prevladujejo. Pomlajevanje se je tedaj izvajalo na večjih pomladitvenih površinah, ki so se imenovale frate, plešire, jase. Preden se je takšna frata zarasla, je živina in divjad tam pasla sočno in beljakovinsko bogato krmo svetlo-ljubnih rastlinskih zelišč in trav, kasneje pa objedala tudi mlajša drevesca, zlasti listavcev, dokler niso odrasla. Današnja obnova sestojev je postopno skupinska, velikih frat ni več, v varstvu odraslih sestojev se gozd pomlaja in prehaja iz faze mladja v fazo gošče in letvenjakov brez vmesnih "postankov". Lastništvo gozdov na tem planotastem svetu je pretežno družbeno, z njimi gospodarja največ GG Bled. Glede na različne rastiščne in ekološke razmere se je izoblikovala pestra vegetacijska odeja, katere sestav najboljše označujejo fitocenološke združbe. V letu 1983 in 1984 je bila fitocenološko proučena in skartirana g.e. Jelovica v M 1:10 000, iz katere povzemamo glavne značilnosti rastišč v priloženi karti.

2.1.6. Fitocenološko-ekološke razmere

Poglavitne ekološke značilnosti masiva Jelovice, ki pripada predalpsko-alpskemu fitogeografskemu teritoriju, opredeljujejo naslednji dejavniki:

- specifične orografske razmere, izražene z visokimzakrašelim,

G.e. JELOVICA
M 1:50 000

- brezvodnim in proti severu nagnjenim planotastim svetom,
- prevladujoča karbonatna, mestoma silikatna geološka podlaga,
 - raznolika, povečini ugodna pokarbonatna in silikatna absolutna gozdna tla,
 - zaostrene klimatske razmere, izražene z obilico padavin, dolgotrajno snežno odejo, nizkimi temperaturami in povečano zračno vlažnostjo.

V odvisnosti od navedenih in še vrste drugih ekoloških dejavnikov, ki so v medsebojni povezavi, prepletanju in dinamičnem ravnotežju združeni v ekološke komplekse, nastopa ustrezna vegetacijska odeja. Vsak določen ekološki kompleks pa opredeljuje vegetacijo v odgovarjajoče rastlinske združbe (asociacije), ki imajo na območju Jelovice absolutni gozdni značaj.

Začenši od spodaj navzgor so strma, hladna pobočja nad dolino Save do planotastega sveta Jelovice porasla z raznimi bukoviimi združbami. Na vzhodni, proti celini obrnjeni strani, so to bukove združbe predalpskega tipa, kolikor bolj pa se pobočja obračajo proti Alpam, toliko bolj prevladuje alpski bukov gozd (Anemone-Fagetum). Zaradi prehodnega fitoklimatskega značaja Jelovice je alpski bukov gozd površinsko manj zastopan, morfološko netipičen in pogosto limitiran z ekstremnimi ekološkimi razmerami (zaprte lege, veliki nagibi, skalovja). Širša ekološka amplituda diferencira osnovno združbo v več podzdružb (asociacij), med katerimi so nekatere zelo ugodnih gospodarskih oblik, večina pa predvsem varovalnih.

Nad pasom predalpskih in alpskih bukovih gozdov pokrivajo planotast svet Jelovice veliki, strnjeni kompleksi predalpskega gozda jelke in bukve (Abieti-Fagetum praealpinum) in premočno prevladujejo nad vsemi drugimi tipi gozdov. To je klimatogena gozdna združba gorskega pasu 800 do 1400 m n.v., kjer vladajo optimalne rastiščne razmere za uspevanje mešanih gozdov jelke, smreke in bukve, posamično pa tudi plemenitih listavcev in v višjih legah macesna. Navedena združba predstavlja jedro gospo-

darskih gozdov visokih kvalitativnih in kvantitativnih donosov, izrednega pomena pa so tudi varovalne in druge funkcije na tem občutljivem ekološkem prostoru. Širok rastiščni interval in notranje ekološke posebnosti diferencirajo osnovno združbo v vrsto podzdružb, medsebojno si različnih po ekoloških, florističnih, gozdnogospodarskih, varovalnih in drugih karakteristikah. Pri tem prevladujejo najboljša rastišča visokovrednih gozdov, sledijo jim rastišča omejenih donosov in polvarovalnih funkcij, pa tudi povsem varovalnih funkcij.

Strnjenemu pasu predalpskega gozda jelke in bukve sledi navzgor, nad 1400 m n.v. pas visokogorskih bukovih gozdov predalpskega tipa (*Adenostylo-Fagetum praealpinum*). Prevladujoči bukvi so primešani še plemeniti listavci, zaradi višine in človekovega vpliva pa tudi smreka in macesen. Združba je površinsko manj zastopana, ekološko pa že zaostrena, ker predstavlja gozdove z omejenimi rastiščnimi sposobnostmi in polvarovalnim značajem.

Nad arealom visokogorskih bukovih gozdov se proti gornji gozdni meji ali v inverzijske predele vrašča alpski smrekov gozd (*Adenostylo-Piceetum*). Združbo gradijo vrzelasti sestoji košate smreke, gorskega javora in macesna, z vmesnimi jasami, nastalimi s pašo živine. Zaradi zaostrenih klimatskih in edafskih razmer imajo gozdovi polvarovalen pomen.

Najvišje ležeči gozdnovegetacijski pas predalpskega sveta predstavlja subalpsko bukove (*Fagetum subalpinum*), ki se vzpenja na najvišje vrhove Jelovice, še točneje Ratitovske skupine. Poudarjeno zaostrene rastiščne razmere uvrščajo subalpsko bukovje v strogo varovalne gozdove.

Pas ruševja (*Pinetum mughi*), ki naj bi v normalnih prilikah sledil, v obravnavanem območju nastopa le ekstrazonalno, zaradi prenizkih nadmorskih višin celotnega masiva.

Poleg doslej obravnavanih klimatogenih združb se na območju Jelovice fragmentarno pojavljajo tudi paraklimaksno pogojene gozdne združbe. Te so razvojno limitirane predvsem s kislo ali mešano podlago in z odgovarjajočo mezoklimo. Na mešanih kamnirah, globokih koluvialnih tleh in vlažni mezoklimi se na manjših površinah pojavlja jelov gozd s praprotni (Dryopterido-Abietetum). Čeprav združba nastopa kot edafski in mezoklimatski paraklimaks z labilnejšim ekološkim kompleksom, jo odlikujejo izredno visoke rastiščne zmogljivosti. Sestoje gradita jelka in smreka, ki na teh rastiščih dosejata najvišje donose.

Na povsem kislih kamninah in slabših tleh se pojavlja smrekov gozd z viličastim mahom (Bazzanio-Piceetum) kot edafski paraklimaks. Skromnejše rastiščne razmere, ki izhajajo predvsem iz močne kislosti in skeletnosti tal ali celo iz zamočvirjenosti tal, omejujejo proizvodno sposobnost te združbe.

Izhajajoč iz pregleda gorskih združb ožjega in širšega območja Jelovice je očitno, da so gospodarsko najpomembnejši gozdovi na planotastem svetu Jelovice med 800 (900) do 1400 m n.v., gozdovi mejnih gospodarskih vrednosti ali predvsem varovalnih funkcij pa pod ali nad tem pasom.

2.2. JELOVICA IN NJEN NARAVNI GOSPODARSKI POTENCIAL

Kot ugotavljamo v geološkem pregledu, Jelovica po vsej verjetnosti v svojih nedrjih ne skriva pomembnejših naravnih bogastev. Pretežno je iz apnenca in dolomita, ki nudita lahko gradbeni material ali surovino za pripravo apna. Keratofir, ki pride mestoma na dan, je uporaben mineralni proizvod za gornjo (obrobno) plast cest. Nad Kamno gorico je večji odkopni kamnolom tega materijala. Izkopi so še na Rovtarici, Martinčku in na Bitenjski planini. Ker je Jelovica zakrasela, je površinska voda le mestoma prisotna in se med kamenjem preliva v notranjost, na dan prihaja šele izven območja Jelovice.

Največje naravno bogastvo Jelovice so njeni gozdovi, ki skoraj v celoti prekrivajo njeno površje. Zaloge (pretežno iglavcev) cenimo na okrog 300 m³/ha in več, kar je več kot za tretjino več od slovenskega poprečja. Prirastki dosegajo rekordne vrednosti - do 7m³/ha prvovrstne hlodovine.

Takšnim gospodarskim rezultatom so v gozdarstvu botrovali predvsem izredne prirodne razmere, ki so v svojem zgodovinskem razvoju in ob skrbni gozdarski negi (načrtno gospodarjenje z gozdovi traja že preko 100 let!) dosegli takšno kakovost.

V strnjениh (smrekovo-jelovih) gozdovih so v svojem zgodovinskem razvoju nastale večje ali manjše površine pašnikov, ki so omogočale še drugačno gospodarsko izrabo - živinorejo. Ostalih kmetijskih površin tu ni, saj planota dosega precejšnje nadmorske višine, ki za drugo kmetijsko rabo niso primerne. Pašniki so uporabni v kratki poletni dobi dobrih treh mesecev, vseeno pa so odigrali v preteklosti pomembno gospodarsko vlogo, ki jo bodo - morda - obdržali tudi v bodoče. Poleg gozdne paše so predstavljali pomembno prehransko bazo govedu in ovac in s tem gospodarske možnosti kmetom v dolini.

3. DEL

ALTERNATIVNOST GOSPODARSKE RABE

JELOVICE

doslej znano in pomembno Edino bogastvo Jelovice ostaja od pradaynine isto - gozdovi in redko posejani pašniki. Iz zgodovinskih virov je razvidno, da je bilo nekđaj pašnikov mnogo več, kot jih je danes, ko jih je prerasel gozd. Isto zemljišče je torej možno uporabljati na več načinov, pri čemer gozdni prostor odstopa svojo površino drugim porabnikom, trajno ali začasno (reverzibilno).

Med trajne spremembe štejeemo spremembo gozdne površine v ceste, vikend naselja, v kamnolome, med začasne pa spremembe gozda v pašnike ali druge kmetijske kulture, daljnovode, smučišča, piknik prostore in podobno. Po prenehanju namenske rabe, površino ponovno po krajšem ali daljšem obdobju osvoji gozd. Gozdovi, katerih prostor je potencialno sposoben za kmetijsko rabo, so povečini primerni tudi za snovanje in širjenje naselij (nagib, ekspozicija, klimatske razmere, nosilnost tal, vlažnost tal, varnost pred erozijo in plazovi). Kot za kmetijstvo, lahko tudi za te namene izločimo primerne gozdne površine npr. iz karte fitocenoloških združb.

Razen za kmetijstvo in poselitev, posegamo v gozd z odstranitvijo gozdne vegetacije na večjih površinah le še za gradnjo komunikacij, izkopov, deponij in s smučišči. Sicer pa so gozdovi obremenjeni tudi s "sočasno rabo" drugih interesentov.

Sočasna raba gozdnega prostora za kmetijstvo (gozdna paša), lovstvo (preštevilnost divjadi glede na prehransko bazo rastišč), rekreacija in turizem (preobremenjenost gozda) sicer ohranja gozd in gozdno površino gozdnemu gospodarstvu, je pa bolj ali manj okrnjena njegova normalna produkcijska sposobnost. Gozdna površina je torej v zgodovinskem razvoju prešla že različne oblike in načine rabe, pri čemer je imelo gozdarstvo vseskozi podrejeno vlogo, prevladovali so pretežno pašni interesi, ki se jim šele v novejšem času pridružujejo še drugi.

Zaradi prenaseljenosti, pomanjkanja obdelovalne zemlje in večje varnosti so pred stoletji izkrčili veliko gozdne površine v kmetijske. V 18. in 19. stoletju je bil tako delež kmetijskih površin največji*. Proti koncu prejšnjega stoletja je prišlo zaradi uvoza cenejših kmetijskih pridelkov iz ZDA do agrarnih kriz in do opuščanja slabše rodnih kmetijskih zemljišč. Opuščena zemljišča so pogozdili ^(s smrekó) ali so se zarasla sama z manj vrednim drevjem in grmovjem**. Proces opuščanja kmetijskih zemljišč je z neverjetno dinamiko napredoval po vojni, pri čemer so opuščali tudi kvalitetnejša kmetijska zemljišča. Gozdarstvo je intenziviralo svojo proizvodnjo. Vse številnejši so postajali tudi drugi (nekmetijski) interesi na teh površinah. Vsekakor pa ostaja še nadalje kmetijstvo (pašništvo) na tem prostoru še vedno največji porabnik gozdnega prostora.

Kljub občasnim razmišljanjem o revitalizaciji planin in stremljenju po njihovi nekdanji vlogi v kmetijstvu v povojnem času (Leška, Radovljiška planina), se planinska paša le ni več razmaknila v tistem obsegu kot nekdanj. O vzrokih nazadovanja te dejavnosti (splošne gospodarske razmere, boljši in večji kos kruha v dolini, mleko se sproti proda) na tem mestu ne bomo razglabljali. Dejstvo je, da so bile planine vse do današnjih časov precej zanemarjene. Zasulo jih je kamenje, marsikje jih zarašča grmovje, zaradi nenegovanosti, slabega vzdrževanja, nepravilnega gnojenja in občasne košnje so degradirali v svojem proizvodnem potencialu (*Nardetum strictae*).

Za planine Jelovice je značilno, da niso pasli drobnice-ovac, koza, ampak pretežno le govejo živino - nekaj molznih krav, največ pa jalovino. Takšna enostranska izraba je dodatni vzrok degradacije planin, ki se kaže v osiromašenju rastlinskega inventarja trav in njihovi količinski skromnosti. Namesto kakovostnih trav in detelj se pojavljajo pleveli (*Rumex s.*, *Nardus s.*, *Carex sp.*, *Veratum a.*, *Rubus spec.*) in grmovje (jelša, brin itč.).

* ker je primanjkovalo stelje so po l.1852 pričeli steljariti tudi na Jelovici.

** zaradi ekonomskih kriz ob koncu 19.stol.so se pričeli kmetje množično izseljevati, kmetijska zemlja je ostala zapuščena. Pogozdovanje je pospeševala 10 letna oprostitev davka, če so se kmetijska zemljišča posadila.

Kolikor bolj so planine izgubljale na svoji pašni vlogi, toliko pomembnejše so postajale za druge (turistične, planinske, smučarske) neproizvodne namene. Zanimivo je pri tem, da tudi gozdarstvo do teh površin ni pokazalo pravega zanimanja - kolikor gozd osvaja opuščene pašniške površine, jih zarašča brez človekove pomoči, vendar si vztrajno in nezadržno spet pridobiva svoje izgubljene položaje. V letu 1982 (70) je bilo v občini Radovljica 15 ^{skupnih} planin, kjer se več ne pase. Skupna površina teh planin je ocenjena na 2263 ha . To so planine:

1. Vočiška (100 m)	3 ha	5. Poljana (1400 m)	60 ha
2. Poljska (1200 m)	15 ha	6. Za Liscami (1280 m)	30 ha
3. Hraška gmajna (500 m)	14 ha	7. Lopučnica (1550 m)	60 ha
4. Storeč ravan (1300 m)	13 ha	8. Tosc (1630 m)	150 ha
9. Vodični vrh (1470 m)	35 ha		
10. Za Šavnikom (1280 m)	40 ha		
11. Na Kraju (1515 m)	1557 ha		
12. Ukanc (600 m)	51 ha		
13. Mišelj vrh (1645 m)	220 ha		
14. Grajska pl. (500 m)	5 ha		
15. Ribenska (560m)	10 ha		
<hr/>			
S k u p a j	2263 ha		

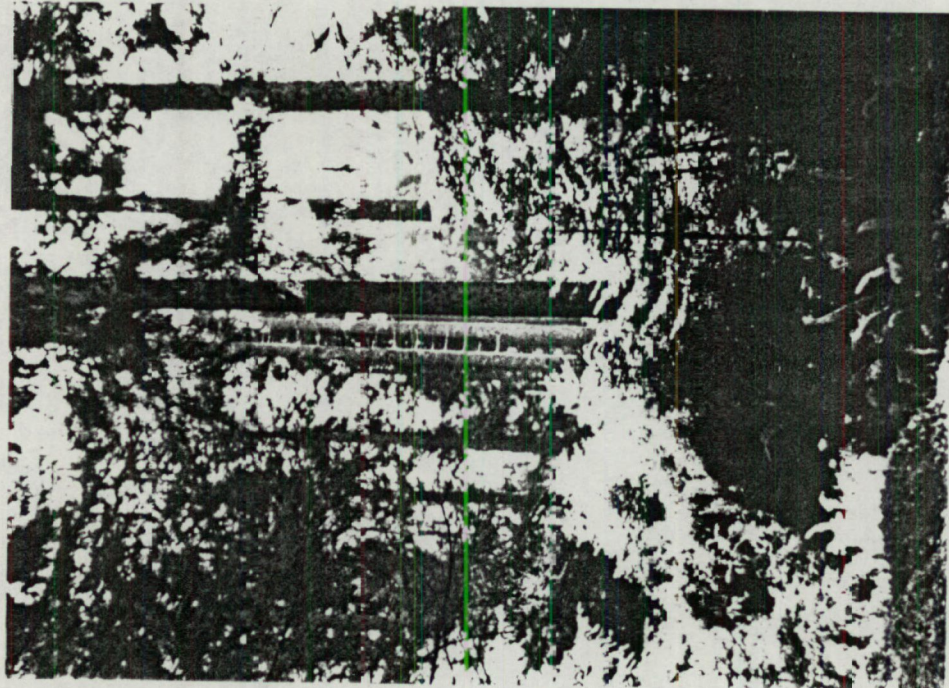
Proces opuščanja planin in planinskih pašnikov, propadanje objektov, poti, vodovodov in rabe pašnih površin je nezadržan. Zlasti so bile prizadete planine za pašo mlečne živine. Tak trend je pospeševal razvoj živinoreje v dolini (uvajanje proizvodnejših pasem, ki niso primerne za planinsko pašo, intenzivno pridelovanje dolinske krme). Prvenstveno so se opuščale manj dostopne in više ležeče planine.

Po večletnem zastoju v zadnjih letih ponovno oživlja interes za urejanje in posodabljanje pašnikov, posebno še za pašo mlade goveje živine in drobnice. Tako si kmetje, kmetijske organizacije

Slika 13, 14

Selska planina s pastirskimi stanovi in zamočvirjenimi pašniki, ki večjega števila glav govedu ne more prehraniti.

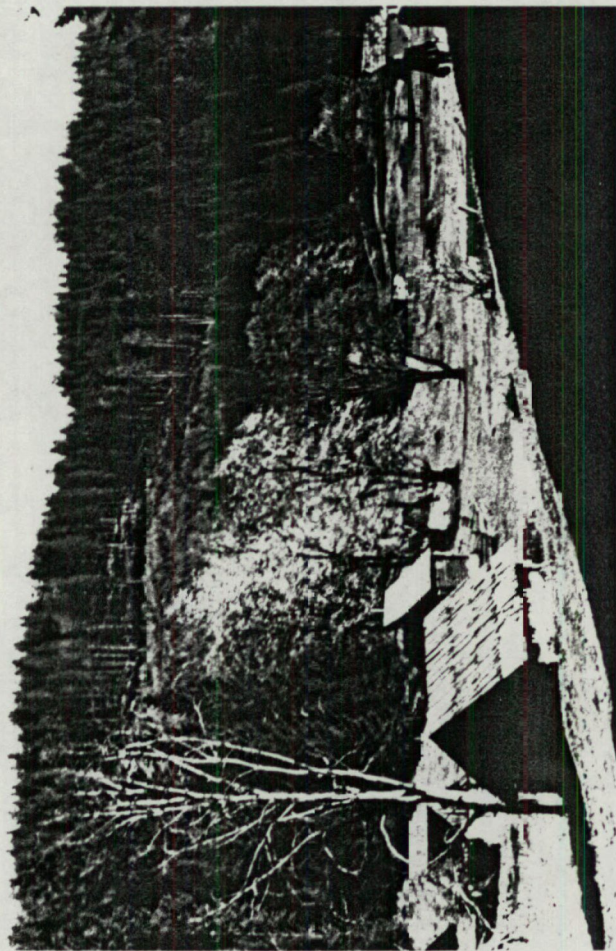
(foto E.Azarov)

Slika 15

Bogastvo in razkošje gozda nasproti pašniški revščini te iste planine.

(foto E.Azarov)

69

in zemljiške skupnosti prizadevajo, da bi si uredili dostope do planin, združujejo pašnike in urejajo nove na nekdanjih senožetih in slabših travnikih pod vodstvom pospeševalnih služb.

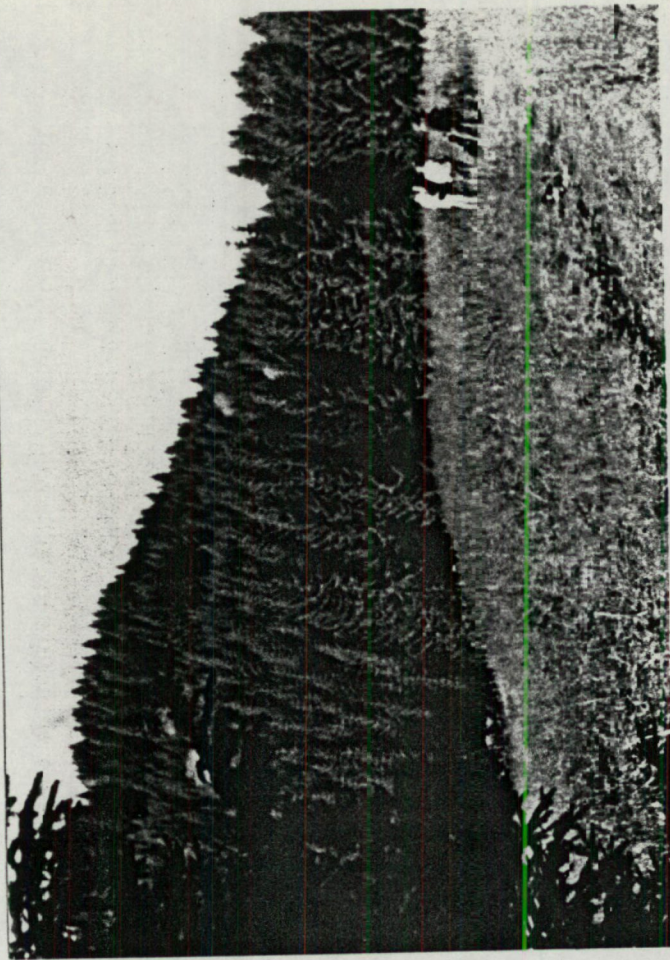
Kmetijska pospeševalna služba mora v prvi vrsti zainteresirati pašne interesente, da spoznajo prednosti urejene dolinske paše, da sodelujejo finančno in z osebnim delom pri vzdrževanju in obratovanju skupnih pašnikov v okviru pašnih skupnosti. Brez složnih naporov pri snovanju in urejanju skupnih pašnikov, pašne discipline in strokovne pomoči bo uspeh teh prizadevanj jalov (primer skupnega pašnika v Bohinjski Bistrici, kjer se le 1/3 urejenega pašnika izkorišča, ostalo zarašča jelša, primer Belske planine, kjer je po ureditvi pašnika zanimanje za pašo zamrlo, ker ni bilo pašnih interesentov in je sedaj opuščena, primer Mošenjske planine, kjer so okoli l.1960 posekali 1/2 ha gošče za razširitev planine in se je danes spet zarasla). V zadnjih petih letih sta se začeli urejati Goška ravan in Ribenska - Grofova planina, ki sta (poleg Žrebčeve doline) edini planini v območju gozdov, ki sta z občinskim prostorskim planom določeni v prednostno kmetijsko območje (I.kmetijsko območje po 10.členu Zakona o kmetijskih zemljiščih, Ur.l.SRS i-5/79, 4/79 in 11/81), perspektivni in upravičeni do družbene podpore pri njunem usposabljanju in funkcioniranju in do vlaganja družbenih sredstev v njuno snovanje. Ekonomsko upravičena in perspektivna so še vlaganja v ureditev planin Pečana in Ratitovec z dobrimi pašnimi razmerami in veliko pašnega sveta, kjer bi bila možna in ekonomična paša živine iz več pašnih skupnosti.

Na zahtevo kmetijske zemljiške skupnosti SoB Radovljica (19. 8.1983) pripravlja KZ Bled ureditev in melioracijo obstoječih kmetijskih površin v območju vasi Selo, Bodešče, Ribno za pašo živine v pašniškem kompleksu. Skupni pašniki so urejeni v Podkorenu, na Poljšici, Grafiki, Rakovniku, Selški pašniki in drugje. Za nadaljnjo ureditev ustreznih pašnih površin so na razpolago ustrezna kmetijska zemljišča in sredstva, ki se združujejo na občinski in republiški ravni pa tudi v okviru gozdnega gospodarstva.

Slika 16

Partizanski spomenik na Mošenjskiplanini, ki ga bo sčasoma zarasel gozd, ker se na planini ne pase več.

(foto E. Azarov)

(foto E. Azarov)

Slika 17

Mošenjska planina. Rendzine, v dnu doline zamočvirjena bistrična rjava tla. Že trideset let se na planini ne pase več, zato se planina zarašča z malinami in drugimi prisotnimi zeli, z gozdnim drevjem in grmovjem. Zaradi konfiguracije terena ni možnosti širjenja planine v gozd. Neekonomičnost paše je že pred tridesetimi leti narekovala opustitev planine.

Takšne razmere omogočajo, po zatrjevanju kmetijskih strokovnjakov, ugoden razvoj živinoreje in še večji stalež živine kakršen je sedanji z mnogo manjšimi napori in sredstvi, kot bi jih zahtevala ponovna oživitev nekdanjih planinskih pašnikov. Še bolj družbeno nesmiselno bi bilo zahajanje v gozd in krčitve gozdnih površin, ker niti obstoječe velike pašne površine s kakovostnejšo pašo niso v celoti izkoriščene, zahtevale pa so velike družbene napore in sredstva za svojo usposobitev. Navidezno in družbeno škodljivo je zagovarjanje nekaterih, ki v imenu sedanje zahteve po večji proizvodnji hrane in paše skušajo uveljaviti lokalne, družbeno neracionalne rešitve in vztrajajo na preteklih pozicijah. Kljub družbeni zahtevi po večji proizvodnji hrane ostaja tudi družbeni pogoj za njeno pridelavo - ne za vsako ceno! Ekonomičnost paše bi bila v opisanih razmerah morda možna, vendar na račun drugih gospodarstev (gozdnega, lovnega) in preteklih vlaganj (ceste) ali na račun degradacije okolja (degradacija tal, siromašenje količine in vrste trav, celotnega okolja...).

3.14. RAZMEJITEV GOZDNIH IN PAŠNIH POVRŠIN - CILJ NAPREDKA

Problematika razmejitve pašnega in gozdnega gospodarstva je postala ena prvih nalog v povojni graditvi. Že leta 1948 je bila imenovana Republiška komisija za urejanje zemljišč. Njena naloga je bila kategorizirati gozdna in pašniška zemljišča in na podlagi relativnosti gozdnih tal določiti najsmotrnejšo namembnost zemljiščem. Že tedaj so poleg gospodarskih prevladovali interesi vodnega gospodarstva (hudourniki!), zaplavljanje akumulacijskih bazenov, drugi. Glavni namen razmejitve so bile že tedaj potrebe po pašnih površinah, ki so se obdobjno še pojavljale tudi kasneje.

Že leta 1951 je tedanja Glavna uprava za kmetijstvo LRS priporočila ureditev in razmejitev pašnikov v Bohinju po sodobnejših načelih - brez gozdne paše (4), s katero je bilo tedaj v Sloveniji obremenjenih 250.000 ha (četrtnina vse gozdne površine!). Površina planin je obsegala komaj 60.000 ha.

Leta 1952 so Svet za kmetijstvo in gozdarstvo, Gozdno gospodarstvo Bled in upravičenci agrarne skupnosti sklenili "sporazum" o ureditvi pašnikov na Bitenjski in na Ribčevi planini (Bitnje, Lepenca, Log), Ročevnici (Nemški rovt), Storeč-Ravni, Bareči dolini (Polje), Za malim vrhom (Ravne) na dokaj naprednih ureditvenih principih in v skladu z določili za urejanje skupnih pašnikov na zemljiščih bivših agrarnih skupnosti.

Leta 1959 je Okrajni ljudski odbor Kranj, Svet za kmetijstvo in gozdarstvo izdelal predlog razmejitve med pašniki in gozdovi (4) v okviru Načrta gospodarskega razvoja okraja Kranj za obdobje 1957 - 1961, v katerem je bilo ugotovljeno, da Vodiška, Radovljiška, Lipniška in Selška planina nimajo pogojev za obstoj. Funkcioniranje teh planin je temeljilo (predvsem) na gozdni paši in naj se torej opuste. Predlog za ureditev skupnih pašnikov pa je bil podan za Mošenjsko in Lipniško, Ribensko in Grovofo, Bitenjsko in Ribčevo planino in Pečano. Za Ribensko (in Grofovo) planino je KZ Bled medtem že izdelala ureditveni načrt in se urejata (1980).

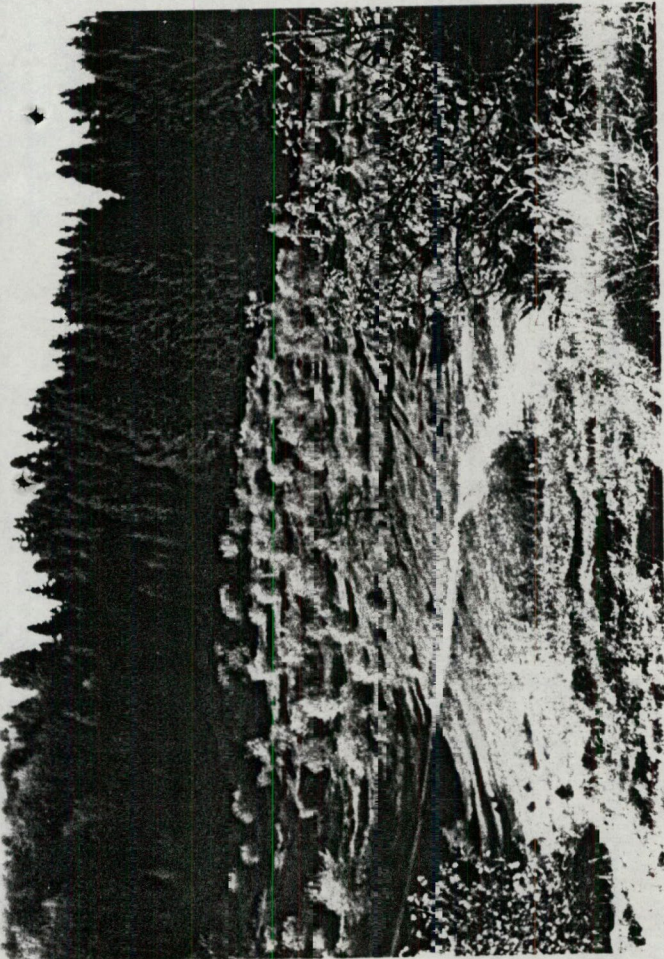
V tabeli smo podali pregled vseh planin po teritorijih tedanjih občinskih odborov Radovljica, Bled in Bohinj. Skupna površina obravnavanih planin je znašala 580,86 ha, s servituti (pašo) obremenjen gozd 10.596 ha, dejansko pašen na 6 365 ha. Paslo se je 2157 glav goveje živine in 61 konjev, pri čemer je vrsta goveje živine (teleta, voli, krave) preračunana na normalno živino. Vsega se je paslo na obravnavanem območju le 546 ovac. Nekateri ostale zanimive podatke iz omenjenega vira smo za planine na območju Jelovice prikazali v naslednji tabeli.

Planina	Površina ha	GNŽ 1957/58	Pašna do- ba dni	Proizvodnja (kg)		Potreba (kg) hr. snovi na paši za cel.st.GNŽ			Paša dà hranil. snovi	ŠV
				mleko	sir maslo	PR	ŠV	PB		
Radevčjiška	4.04	30	90	1250	-	1450	10533	905	6593	63
Vodiška	2.90	50	96	1610	-	2894	19701	687	5104	25
Lipniška	5.09	44	90	295	-	2060	15068	843	6231	41
Mošenjska	45.30	47	96	1240	-	2196	15654	2128	14786	94
Goška R.	20.91	17	103	-	-	1351	8184	997	6300	77
Ribenska + Grofova	40.37	56	80	1720	125	2018	15952	2126	14664	92
Selška	3.96	89	90	19220	1500	4394	30843	3740	27672	89
Pečana Šavnik	110.99 39.60	80	180	21188	1530	2590	18346	5548	37116	202
SKUPAJ	229.04	481	93	58090	3164	22113	161880	20554	154522	96

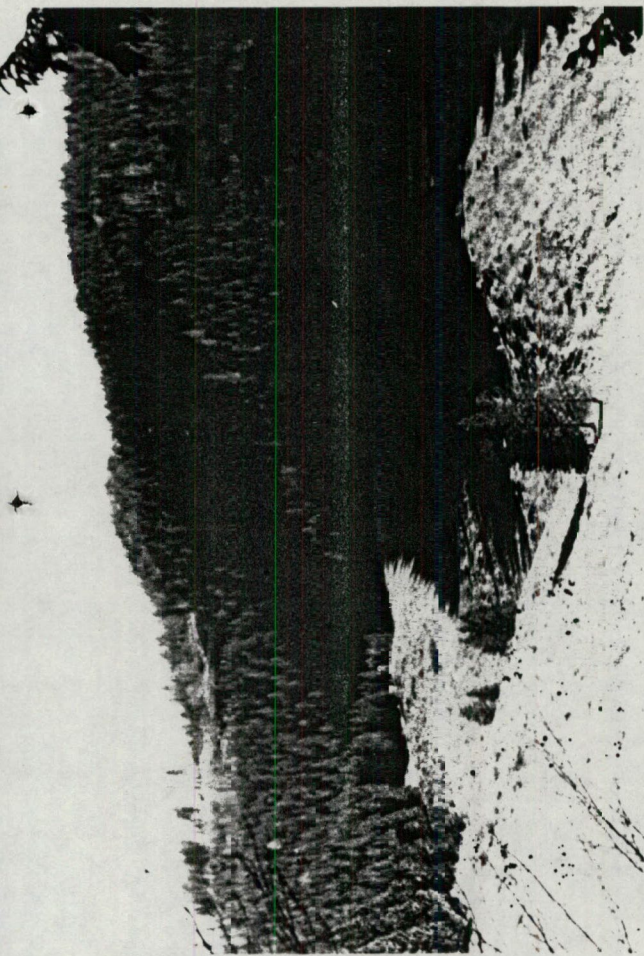
PB = beljakovinske vrednosti

ŠV = škrobne vrednosti

1 GNŽ = 1 odraslo govedo = 2 govedi 1-2 leti = 4 teleta do 1 leta

(foto E. Azarov)

(foto E. Azarov)

Slika 18

(foto E. Azarov)

Ribenska in Grofova planina. Rendzine in pokarbonatna tla na apnencih in dolomitih. Ipravna ruša je dobro ohranjena. Površina je dovolj velika za uvedbo čredinskega sistema. Možnost povečanja planine proti vzhodu (Goški ravni), če bi bile poporej izkoriščene vse možnosti na obstoječi travni površini.

Slika 19

Zgušča ravnih. Rendzinasta in pokarbonatna rjava tla na apnencih in dolomitih so mestoma prekrita s kislimi naplavinami. Kljub primerni sestavi in stanju travne ruše postaja planina večnamenska (turizem, vikandaštvo). Del travne površine se opuša in zarašča z brezo in grmovjem. Z razdelitvijo na čredinke gnojenjem in melioracijo bi se kapaciteta planine lahko potrojila, krčitve gozda ne bi bile potrebne.

Po letu 1960 smo za petletno obdobje in za dvajsetletno perspektivo v prihodnost pripravili perspektivni program gospodarskega razvoja, po katerem bi v Sloveniji morali izkrčiti okrog 110.000 ha gozdov na "relativnih gozdnih tleh". Delno bi na teh površinah osnovali drevesne plantaže in intenzivne gozdne nasade. Ta krčitveni plan zaradi pomanjkanja denarja, malih površin rodovitnejših obdelovalnih površin in družbenih potreb po lesu, k sreči nikdar ni bil povsem realiziran.

Kljub večkratnim poskusom razmejitev med gozdom in kmetijskimi površinami nikdar ni bila dokončno opredeljena, niti izvečena. Na Jelovici so predvsem med gozdarstvom in pašništvom vladali dokaj napeti odnosi, zlasti na relaciji revirni gozdarji - kmetje, ki so se prenašali na nivo občine in celo republike. Kljub številnim komisijam, ekspertizam, člankom in dopisom odnosi še vedno niso odraz trezne in poglobljene presoje jelovških potencialov, interdisciplinarnih razvojnih usmeritev in dolgoročnih družbenih ciljev, zaradi kompleksnosti in zapletenih ekoloških, političnih in gospodarskih komponent prostora, ki se tekom razvoja spreminjajo, kot kažejo potrebe.

Gozdarstvo bi bilo pripravljeno del svojih površin odstopiti za pašnike, če bi se izkazala utemeljena družbena potreba za nje. Glede na mnenje lokalnih, občinskih in republiških forumov takšnih družbenih potreb in interesov ni, zato je treba poudariti načelna stališča gozdarske stroke - interesi pašništva se načeloma morajo končati na gozdnem robu, ki ga določa Zakon o gozdovih in je vrisan v kartnem delu gozdogospodarskih načrtov.

3.2. MOŽNOST SOŽITJA MED GOZDOM IN PAŠNIKOM (SKUPNE OSNOVE)

Kmetijstvo in gozdarstvo imata skupen temelj - rodovitna tla, na katerih lahko kaj zraste. Brez tega temelja obe panogi nimata kaj početi, zato so interesi varovanja rodovitnosti tal skupni. Brez gozda današnjih rodovitnih tal sploh ne bi bilo, za izčrpana kmetijska zemljišča je obraščanje z gozdom edino upanje za obnovitev njihove rodovitnosti (gozdna praha) in progresijo. Kmetijska in gozdarska pedologija ne moreta biti dve ločeni disciplini, saj so današnja kmetijska tla dediščina gozda. Posredna in neposredna zaščita tal z gozdom ostaja nepogrešljiva in občutna bolj v kmetijskem kakor gozdnem gospodarstvu (60), ki trpi sožitje s pašnim gospodarstvom zaradi povečanega gospodarskega donosa. Na Jelovici so bili svojčas poznani pašni gozdovi (Weidewald), kjer so se pašne in gozdne površine izmenjavale.

Zaradi močnih padavin in nepropustne geološke podlage pride do zamočvirjanja in zakisovanja pašnih površin in njihov manjši proizvodni potencial. Z zadosti velikimi in gostimi skupinami drevja lahko drenažne razmere precej izboljšamo.

Na mestih, kjer je gozd ohranjen v manjših sestojih ali skupinsko, so vmesne pašne površine neprimerno boljše po količinski in kakovostni proizvodnji (106).

Večje in manjše gozdne skupine priporočajo na vsakem večjem pašniku za senco, za zaščito živine pred neurji. Mikroklimatična, pedološka in agronomska proučevanja kažejo, da imajo tudi razmeroma manjše skupine gozdnega drevja na pašniku izdaten vpliv na pašo, ker ohranjajo enakomerno zračno in talno vlago, izravnajo toplotne skrajnosti, preprečujejo pozebe in zmrzali, ublažujejo delovanje vetra, razen tega pa se izboljša in poveča tudi pašniški donos.

Sožitje med pašništvom in gozdarstvom pa se v vsakem slučaju mora nehati na gozdnem robu. Ločitev gozdnih in pašnih površin je nujna zaradi obeh gospodarstev, zlasti pa zaradi gozdarstva. Pri tem imamo v mislih tako neposredne gospodarske koristi te panoge kot posredne (nematerialne), ki jih preko (ohranjenega) gozda prejema ves gozdni ekosistem v celoti in za katere je gozdarstvo družbeno odgovorno.

Prostorska omejenost proizvodnih površin ni le v interesu te gospodarske panoge. Sodobno pašno gospodarstvo temelji na negovanih, gnojnih in melioriranih travnih površinah. Za čimvečjo prirejo mesa in mleka ter za omejitev rizika prireje je pomembno, da se šivina pase na omejenih in preglednih pašnikih in ne da tava križem po gozdovih Jelovice, kot se žel dogaja še dandanes.

3.3. ANALIZA MOŽNOSTI POVEČANJA PAŠNIH POVRŠIN V GOZD

3.3.1. Ekološke zahteve pri snovanju novih pašnih površin

Za urejeno in sodobno pašno gospodarstvo bi bil primeren blago nagnjen relief z dovolj globokimi tlemi v stabilnih talnih razmerah. Gozd, ki prekriva takšna tla naj bi bil za gozdarstvo manj pomemben, bodisi zaradi rastišča, bodisi zaradi sestoja, ki ne zagotavlja zadostnih gozdnogospodarskih ekonomskih učinkov. S krčitvijo gozda se ne bi smela povečati nevarnost zakraševanja in erozije, ne bi se smele bistveno spremeniti vodne razmere in vodni režim, ne bi se smelo bistveno poslabšati rastišče, kar bi imelo negativne posledice za samo pašno gospodarstvo in za celotno gospodarstvo širšega okolja sploh (zaščita proti vetru, plazovom, eroziji, sili vode, odnašanju tal). Pod gozdom morajo ostati "absolutna" gozdna tla in zemljišča s plitvim in skeletnim profilom, ki se hitro izsušujejo, krušijo, degradirajo, zemljišča na ekstremnih terenih, neustavljena, gibljiva zemljišča, površine, ki so podvržene izpiranju ali zakisovanju, eroziji in zakraševanju, zemljišča s tendenco zamočvirjanja, zemljišča v neposrednem območju hudcurnikov, območja plazov in melišč, prepadov, pašne površine, ki so prejemljive za racionalno pašno izkoriščanje ali so preveč oddaljene in težko dostopne, da bi se mogle organsko in uspešno vključiti v pašni obrat (106). V visokih planinah in nad gornjo gozdno mejo ali v njenem borbenem pasu ima gozd prednost pred pašnikom ne glede na relativnost gozdnih tal (106) in njeno uporabno sposobnost in čeprav od gozda tu ne pričakujemo gospodarske koristi. Nasprotno pa bomo v predgorskih in nižinskih legah, kjer omenjene nevarnosti prirodnih razdiralnih sil ne groze neposredno, laže in velikodušneje žrtvovali gozdno površino za kmetijske namene.

Če analiziramo navedene zahteve glede ekoloških dejavnikov, ki so primerni za pašno gospodarstvo, ugotovimo, da nam za kakovostno analizo najbolje ustreza opredelitev rastišč po fitocenološki pripadnosti. Ker so bila vsa rastišča Jelovice detajlno skartirana, lahko na osnovi interpretacije gozdnih združb podamo nekaj načelnih ugotovitev, kje bi kmetijske (pašne) površine vsaj potencialno lahko našli:

Rastišča Jelovice so ena najproduktivnejših slovenskih rastišč in torej pomembne s stališča celotnega slovenskega gozdarstva za njeno lesnoproizvodno bilanco. Največje površine pokriva predalpski gozd jelke in bukve (Abieti-Fagetum praealpinum), ki porašča v svoji tipični obliki skalnata, tudi zelo strma pobočja, ki so za pašno rabo manj primerna, gozd pa kljub skalovitosti v skalnih razpokah najde dovolj ravnega prostora. Zaradi karbonatne geološke podlage je problematična oskrba z vodo, saj je svet navadno zakrasel.

S stališča pašnega gospodarstva bi bili interesantnejši dve netipični subasociaciji te gozdne združbe in sicer:

- a) Abieti Fagetum oxalidetosum, ki zajema obširnejše izravnave morenskih nanosov
- b) Abieti-Fagetum myrtiletosum na precej zakisanih morenskih nanosih, vendar na manjših izravnanih površinah.

Ostale subasociacije te gozdne združbe so manj pomembne in disperzno razširjene med ostalimi.

Kljub večjim površinam gozdne združbe Anemone-Fagetum, ki porašča skalovita in izredno strma pobočja nad Savo Bohinjko za pašništvo ni primerna.

Visokogorski in predalpski bukov gozd Adenostyllo-Fagetum in Fagetum subalpinum se nahaja v večjih kompleksih okrog Javorovega vrha, sicer je le fragmentarno razvit. Porašča najvišje lege Jelovice, skalnata pobočja in strme lege in je torej s stališča pašnega gospodarstva manj primeren.

Kjer prodre skozi karbonatno podlago kisle matične kamnine (kremenovi porfirji), se razvije jelov gozd s smreko-kameniti-skeletni Bazzanio-Piceetum v tipični ali mokri (sphagnetosum) obliki. V nekoliko ugodnejših ekoloških razmerah (toplejše lege, boljša tla, manjša površinska zakisanost) se razvije združba jelke in viličastega mahu-Bazzanio-Abietetum. V obeh gozdnih združbah je bilo že v preteklosti precej krčitev na ugodnih

reliefih, čeprav so rastišča hladna in marsikje močno zakisana, Progresija izkrčenih površin nazaj v gozd je težka in dolgotrajna.

Najboljša gozdna rastišča sploh predstavlja jelov gozd s praprotmi-Dryopterido-Abietetum v vlažnih jarkih in dolinah na globokih sprsteninastih koluvijalnih tleh, če niso prestrma, bi bila ta rastišča primerna tudi za pašnike.

Pretežni del jelovškega masiva pokrivajo klimatogene gozdne združbe. To pomeni, da imajo v okviru petrografskih, orografskih in klimatskih možnosti danega predela najugodnejše rastiščne lastnosti, kar jim daje prirodno prioriteto v primerjavi z negozdno (pašniško) izrabo. Ugotovljeno je namreč, da so bili v preteklosti že izkrčeni za kmetijsko rabo prav predeli, ki so jih pokrivalo ekološko najboljše gozdne združbe - klimatogena vegetacija in so na razpolago le še slabša rastišča z dovolj ugodnim reliefom in preskrbljena z vodo.

Večjih površin gozdnih rastišč, primernih za krčenje v pašne namene torej na Jelovici ni veliko.

Perspektivni pašniki pa morajo poleg ugodnih rastiščnih razmer, ugodnega reliefa, ravnega površja in vode ustrezati tudi drugim ekološkim kriterijem.

3.3.2. Ostale zahteve pri snovanju novih pašnih površin

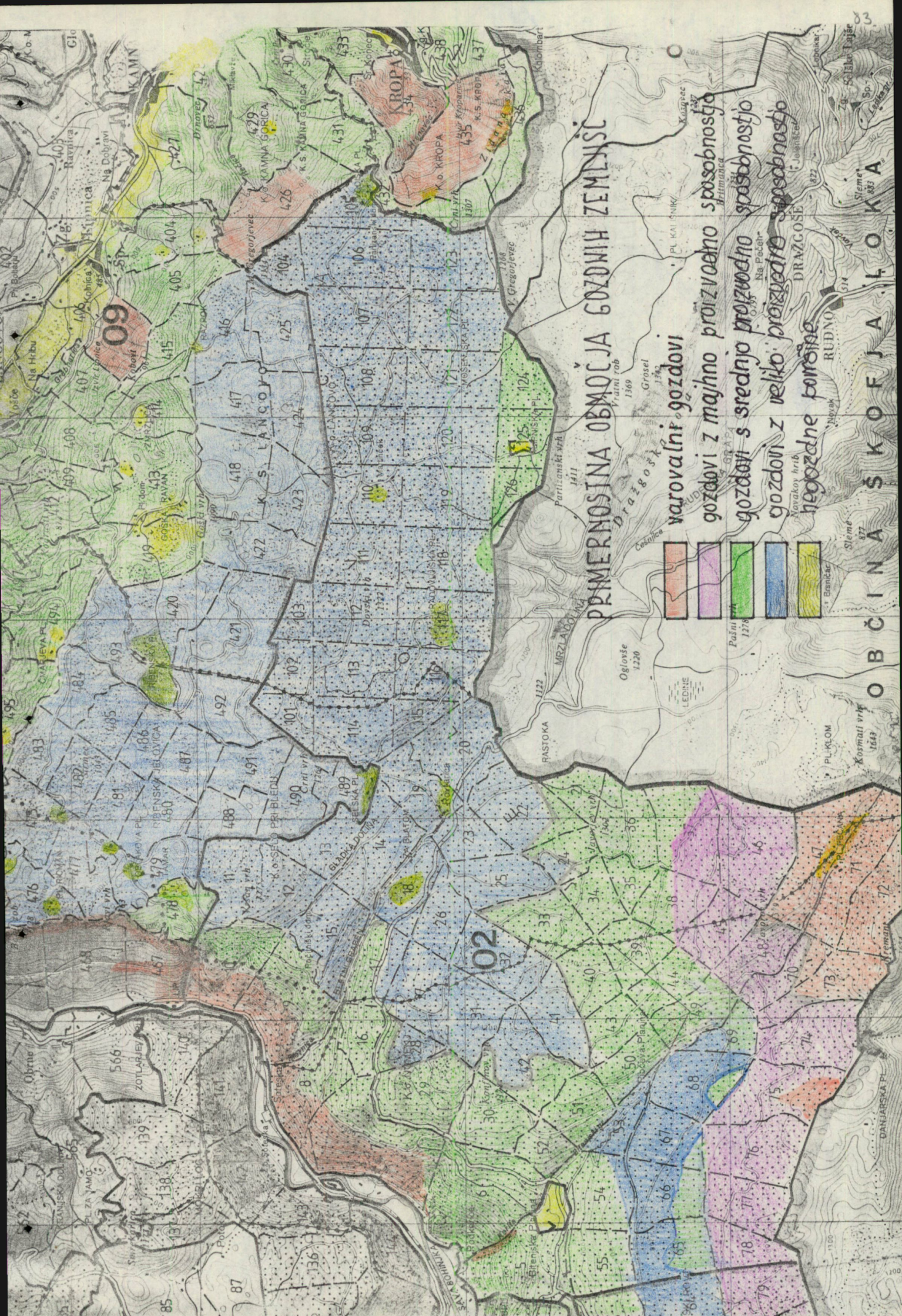
Predvsem morajo biti sodobne pašne površine dovolj velike, da je na njih možno realizirati sodobni koncept pašne ureditve (čredink). Za gospodarno ureditev pašnika je potrebnih vsaj 20-30 ha in več neto pašne površine v kosu ali vsaj blizu ene od druge.

Sodobna smotrna, sigurna in intenzivna gospodarska raba zahteva ograjen pašnik. Konfliktne situacije z gozdarstvom takc sploh niso več mogoče.

Zaradi družbenoekonomskih razmer, intenziviranja proizvodnje in strojnega dela se opuščajo ne le pašne površine, temveč tudi travniki in celo intenzivne kmetijske površine (njive, sadovnjaki, vrtovi) v dolini. Proizvodnja na 1 ha intenzivnih površin je enaka kot na 4 ha travnikov ali na 10 ha pašnikov (30). Tako s stališča kmetijske kct s stališča gozdarske stroke je pri sedanjem stanju prevedba gozda v pašnik nesmotrna. Smotrnost uporabe prostora je cilj sedanjih občinskih prostorskih planov, ki naj zagotove skladen razvoj vseh gospodarskih panog in interesov. Iz priloženih povzetkov prostorskih načrtov so težnje družbe na celotnem prostoru občine Radovljica jasno razvidne. Naj navedemo le nekatere:

Občinski prostorski plan sploh ne predvideva posegov v gozd. Strateški kmetijski prostor I. kategorije obsega poleg nižinskega sveta še Grofovo-Robniško planino in Goško ravan. Pomeni, da so s stališča kmetijstva (pašništva), ostale planine manj pomembne in izven posebnega družbenega varstva.

Strateški gozdno-gospodarski prostor so gozdovi z veliko proizvodno sposobnostjo, ki smo jih na karti primernostnih območij obeležili z modro barvo in obsega ves planotast svet razen v okolici Lipniške planine in višjih nadmorskih višin. Na tem prvovrstnem gozdnem prostoru, ki je pomemben tako s stališča GG Bled kot s stališča celotnega gozdnega gospodarstva v Sloveniji bi se gozdarstvo težko odpovedalo vsakršnim večjim krčenjem te gozdne površine iz dveh razlogov.

PRIMERENOSTNA OBMOČJA GOZDNIH ZEMLJIŠČ

- varovalni gozdovi
- gozdovi z majhno proizvedno sposobnostjo
- gozdovi s srednjo proizvedno sposobnostjo
- gozdovi z veliko proizvedno sposobnostjo
- negozdne površine

O B Č I N A S K O F J A K R O P A

02

09

K. S. L A N C O V O

MRZLADOLINA

RASTOKA

PARIZANSKI VRH

Oglonše

LEDNJE

PL. KLJOM

Kosmati vrh

PL. KLJOM

Kosmati vrh

3.4. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA GOZDNEGA GOSPODARSTVA

Les je nenadomestljiva surovina, lesna kriza, ki nam grozi v prihodnosti bo hujša od sedanje naftne krize (44). Letos bo Sloveniji primanjkovalo 800.000 m³ (pretežno drobne) lesa. Količina primanjkljaja se letno povečuje s stopnjo ok. 100.000 m³. Od skupne predvidene porabe 3.841.000 m³ bo z domačo blagovno proizvodnjo pokritih 2.700 000 m³. Če računamo k temu 350.000 m³, ki se bodo porabili iz lesnoindustrijskih ostankov, ostane še vedno 791.000 m³ primanjkljaja. Letos bomo zato po predvidevanjih SIS za gozdarstvo - usklajeni plan za 1.1984 - bilančnih razmerjih morali uvoziti 416.000 m³ lesa (iglavcev) iz drugih republik, kar 375.000 m³ pa iz tujine.

Cena, ki jo plačamo za uvoženi les je v povprečju še enkrat tolikšna, kot je domača cena. Jelovico in Pokljuko pokrivajo prostrani gozdovi iglavcev (smreke, jelke, macesna), ki dosegajo vrhunsko kakovost (in vrhunsko ceno) zaradi ugodne sortimentne strukture. Prednjačijo rastišča Bazzanio Abietetum, ki jih uvrščamo med najproduktivnejša gozdna rastišča. Na njih pričakujemo prirastek ok. 12 m³/ha s prevladujočim deležem visokokakovostnega lesa (60 - 70% hlodovine), od tega 30 - 35% lesa vrhunske kakovosti; tu mislimo na "resonančno hlodovino" z več kot 6 letnicami/mm.

V celotni količini etata ^{takega lesa} je 3 - 5%, tak les pa je 2-3 krat dražji od običajne hlodovine. Največji delež se je pojavljal nad 1000 m nadmorske višine; les je raven, polnolesen, brez grč in razpok, nezavrt, enakomerne rastne strukture, kakršnega je težko najti drugod in se uporablja za glasbila, avionske dele in drugo. Pred vojno je bil znan pod imenom "carinthia" daleč preko naših meja.

Brez dvoma je takšna donosnost gozdov rezultat dveh dejavnikov - naravnih danosti, in načrtnega gozdnega gospodarjenja.

Z gozdnogospodarskimi načrti so pričeli že briksenški škofje (prav za Mežakljo datira že iz 1837, a ni ohranjen), cilj teh načrtov je bil določiti način gospodarjenja, da bi si zagotovili trajnost donosov. Ta poglobitveni cilj so skušali zasledovati tudi naslednji gozdnogospodarski načrti in je ostal bistvo vseh vse do današnjih dni. Seveda so se temu osnovnemu cilju z razvojem gozdarske znanosti in ekologije pridružili še drugi (trajno najvišji možni donosi, funkcioniranje gozda v njegovih socioloških in varovalnih funkcijah!).

Globalne usmeritve gozdnega gospodarjenja se opredeljujejo v območnih gozdnogospodarskih načrtih, ožje v načrtih gozdnogospodarskih enot, v vseh pa je površina osnovni element gozdnih fondov, na kateri temelji osnovno načelo načrtovanja - trajnost donosov oz. vse večja gozdna proizvodnja ob načelu trajnosti donosov. Na tem načelu temelji osnovna naloga gozdnega gospodarstva in trajna preskrba potreb po lesni surovini in krepitev vloge gozda pri ostalih njegovih funkcijah.

S krčitvijo večjih površin gozda bi se gozdarstvo odreklo ne le posekani lesni masi, temveč osnovnemu sredstvu, s katerim proizvaja svoj dohodek - zemlji. Obenem bi se s tem odreklo na tej površini pomembnim neproizvodnim nalogam, ki jih je gozdarstvu poverila družba oz. širša družbena skupnost.

Širša družbena izhodišča tako gozdarstva kot kmetijstva so počana v ustavnih določilih, Zakonu o združenem delu, Zakonu o sistemu družbenega planiranja in družbenem planu SR Slovenije, v Zakonu o gozdovih in v Uredbi o urejanju posameznih razmerij iz Zakona o gozdovih in raznih pravilnikov, Zakon o kmetijskih zemljiščih, v Zakonu o združevanju kmetov, Navodilu za razvrstitev zemljišč za potrebe kmetijstva z občinskimi prostorskimi plani občine, Začasna obvezna metodologija in minimumu obveznih enotnih prostorskih planov v SRS in drugih pravnih aktih.

Krčitve gozda posegajo torej v širše družbene interese in ne le v interese samega gozdnega gospodarstva, ki skuša svojo proizvodno površino, na kateri gospodar že stoletja, ohraniti v skladu s svojo pomembno družbeno nalogo.

3.3.2. Ostale zahteve pri snovanju novih pašnih površin

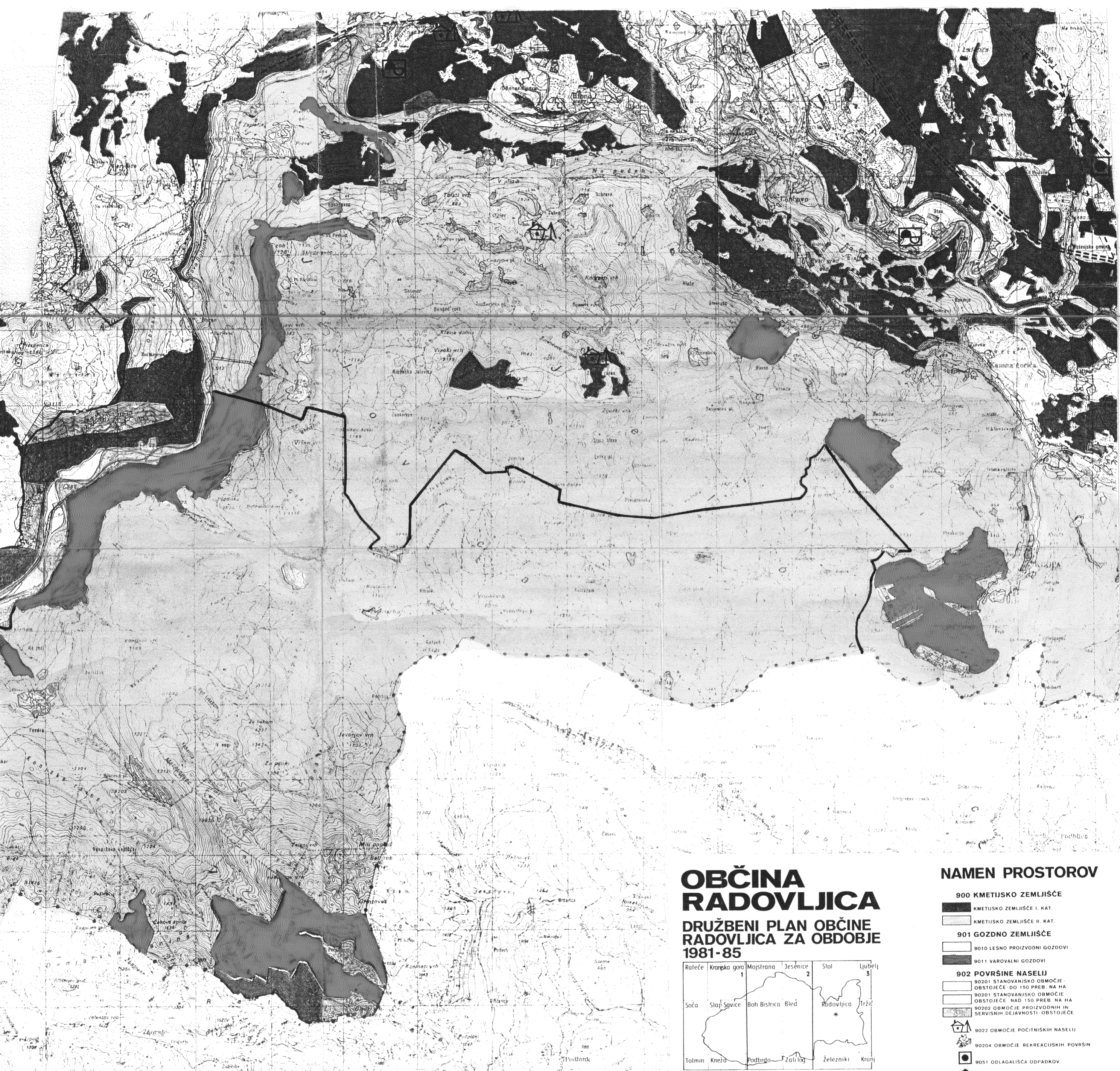
Predvsem morajo biti sodobne pašne površine dovolj velike, da je na njih možno realizirati sodobni koncept pašne ureditve (čredink). Za gospodarno ureditev pašnika je potrebnih vsaj 20-30 ha in več neto pašne površine v kosu ali vsaj blizu ene od druge.

Sodobna smotrna, sigurna in intenzivna gospodarska raba zahteva ograjen pašnik. Konfliktne situacije z gozdarstvom tako sploh niso več mogoče.

Zaradi družbenoekonomskih razmer, intenziviranja proizvodnje in strojnega dela se opuščajo ne le pašne površine, temveč tudi travniki in celo intenzivne kmetijske površine (njive, sadovnjaki, vrtovi) v dolini. Proizvodnja na 1 ha intenzivnih površin je enaka kot na 4 ha travnikov ali na 10 ha pašnikov (30). Tako s stališča kmetijske kot s stališča gozdarske stroke je pri sedanjem stanju prevečba gozda v pašnik nesmotrna. Smotrnost uporabe prostora je cilj sedanjih občinskih prostorskih planov, ki naj zagotove skladen razvoj vseh gospodarskih panog in interesov. Iz priloženih povzetkov prostorskih načrtov so težnje družbe na celotnem prostoru občine Radovljica jasno razvidne. Naj navedemo le nekatere:

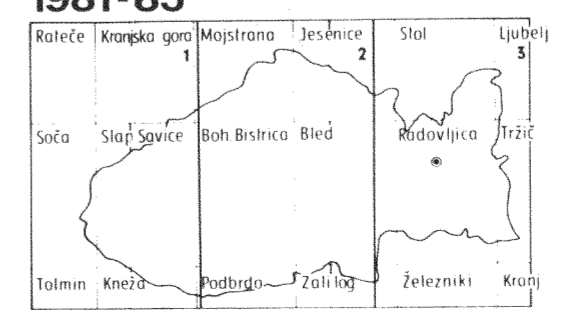
Občinski prostorski plan sploh ne predvideva posegov v gozd. Strateški kmetijski prostor I.kategorije obsega poleg nižinskega sveta še Grofovo-Robniško planino in Goško ravan. Pomeni, da so s stališča kmetijstva (pašništva), ostale planine manj pomembne in izven posebnega družbenega varstva.

Strateški gozdno-gospodarski prostor so gozdovi z veliko proizvodno sposobnostjo, ki smo jih na karti primernostnih območij obeležili z modro barvo in obsega ves planotast svet razen v okolici Lipniške planine in višjih nadmorskih višin. Na tem prvovrstnem gozdnem prostoru, ki je pomemben tako s stališča GG Bled kot s stališča celotnega gozdnega gospodarstva v Sloveniji bi se gozdarstvo težko odpovedalo vsakršnim večjim krčenjem te gozdne površine iz dveh razlogov.

OBČINA RADOVLJICA

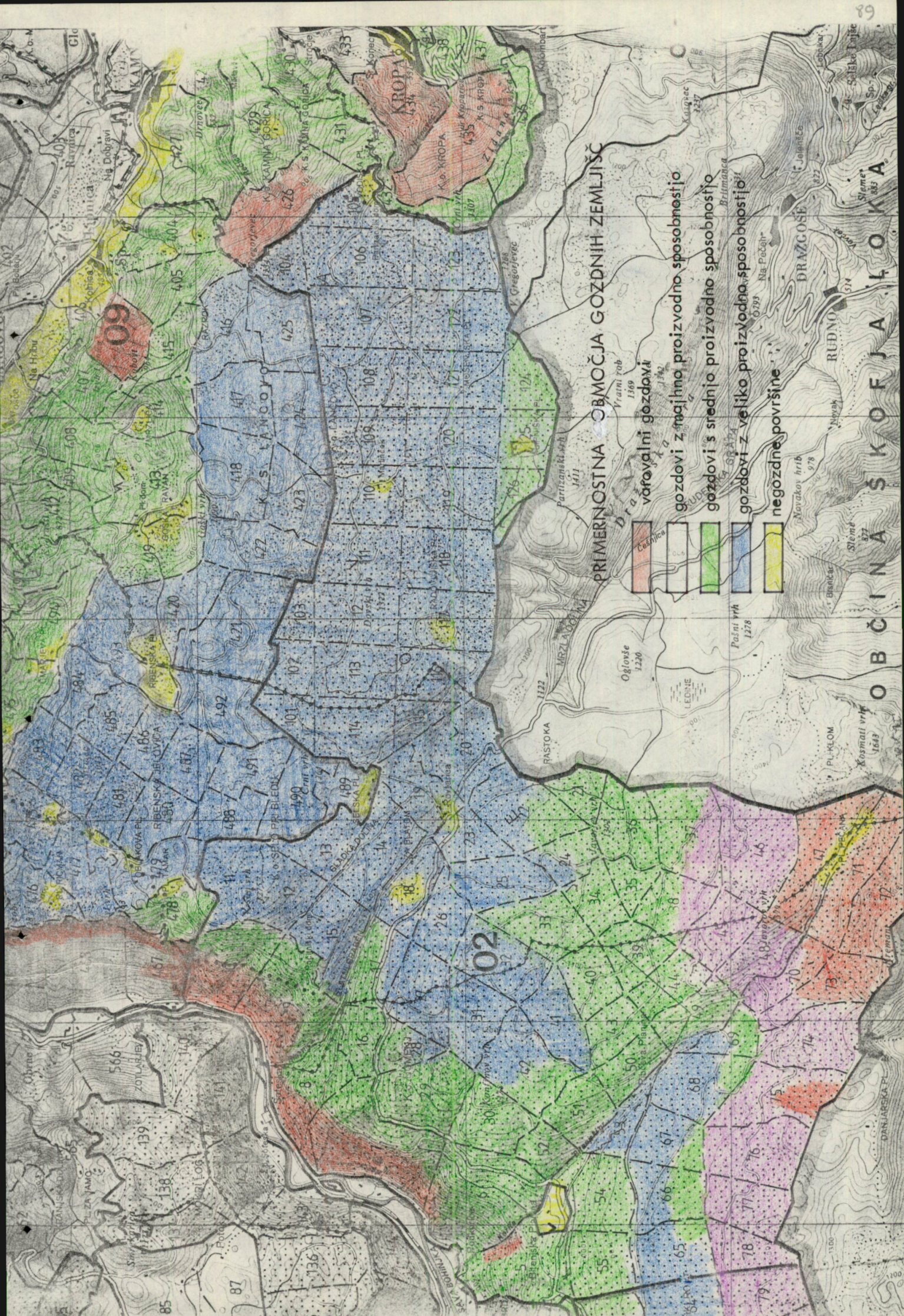
DRUŽBENI PLAN OBČINE RADOVLJICA ZA OBDOBJE 1981-85

MERILO 1:25 000
 0 500m 1km 12km

NAMEN PROSTOROV

- 900 KMETIJSKO ZEMLJIŠČE**
 - KMETIJSKO ZEMLJIŠČE I. KAT.
 - KMETIJSKO ZEMLJIŠČE II. KAT.
- 901 GOZDNO ZEMLJIŠČE**
 - 9010 LESNO PROIZVODNI GOZDOVI
 - 9011 VAROVALNI GOZDOVI
- 902 POVRŠINE NASELJI**
 - 90201 STANOVANJSKO OBMOČJE OBSTOJEČE DO 150 PREG. NA HA
 - 90201 STANOVANJSKO OBMOČJE OBSTOJEČE NAD 150 PREG. NA HA
 - 90202 OBMOČJE PROIZVODNIH IN SERVISNIH DEJAVNOSTI-OBSTOJEČE
 - 9022 OBMOČJE POCITNIŠKIH NASELJI
 - 90204 OBMOČJE REKREACIJSKIH POVRŠIN
 - 9051 ODLAGALIŠČA ODPADKOV
 - HOTELI-IZVEN NASELJI

PRIMERENOSTNA OBMOČJA GOZDNIH ZEMLJIŠČ

- varevalni gozdovi**
- gozdovi z majhna proizvodno sposobnostjo**
- gozdovi s srednjo proizvodno sposobnostjo**
- gozdovi z veliko proizvodno sposobnostjo**
- negozdne površine**

OBČINA ŠKOFJA LOKA

OBČINA ŠKOFJA LOKA

togo

Seveda pa po drugi strani gozdarstvo ne more zagovarjati le svojih lastnih interesov. Sebično in nepopustljivo stališče črčitev bi pomenilo avtohtono samozadovoljstvo in neodgovorno ravnanje in vsi smo odvisni od kmetijske proizvodnje !

Paša pa naj bo omejena.

na skupne pašnike, čeprav bi bilo potrebno njihovo površino delno povečati na račun gozda. Doslej so bile za takšne namene že izkrčene gozdne površine v območju skupnih pašnikov. Takšni upravičeni posegi v gozd bodo verjetno potrebni tudi v prihodnje . Le tako kompleksno ovrednoteno dobrino - gozd lahko namreč primerjamo z dobrinami, ki bi jih primerno (gozdno) zemljišče nudilo kot osnovo pašnemu gospodarstvu.

Gozdovi Jelovice pripadajo rastiščem *Bazanio Piceetum*, *Dryopterio Abietetum*, *Abieti-Fagetum*, ki v slovenskem merilu predstavljajo najboljša gozdna rastišča in so uvrščena v prednostno območje najproduktivnejših gozdov s poudarjeno lesnoproizvodno funkcijo. Gozdarji cenijo, da poprečni prirasteklesa na 1 ha gozda v vsej njegovi življenjski dobi ne bi bil manjši od 12 m³ kvalitetne smrekovine in jelovine. Gozd je torej kapital, ki daje obresti v vrednosti te poprečne letne produkcije. Ali ne bi bil gospodarski greh, takšno naravno bogastvo zlorabiti s krčitvijo, ko je bilo v preteklosti že mnogo gozdnih površin izkrčenih in pašni upravičenci z njimi niso ravnali kot dobri gospodarji? Ali ne bi ravnali gospodarno, da poiščemo notranje rezerve v samem kmetijskem fondu njihovih površin in ne da neperspektivno ekstenzivno pašniško proizvodnjo širimo v intenzivno gojene najkvalitetnejše slovenske gozdove? Pridelovanje hrane je sicer imperativ sedanjega trenutka, vendar ne za vsako ceno. Zavedati se je treba, da slovenska lesna industrija vsako leto troši za uvoz lesne surovine ogromna devizna sredstva, ker gozdarstvo teh surovin nima dovolj. Celo v Sloveniji pa bi lahko pridelali

na obstoječih površinah dovolj hrane, da je ne bi bilo treba uvažati, če bi bila le obstoječa površina racionalno izkoriščena. Vsako spremembo namarnosti za primarno izrabo bo treba tudi v prihodnje temeljito pretehtati, da se izognemo neodgovornemu gospodarjenju z neobnovljivim naravnim bogastvom - plodno zemljo.

3.5. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA RACIONALNE RABE ZEMLJIŠČ

Tako v Sloveniji kot v občini Radovljica se kmetijska površina že vsa leta po vojni zarašča. Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo v Ljubljani je s sodelovanjem revirnih gozdarjev za občino Radovljica zbral in obdelal površino zaraščenih kmetijskih zemljišč po posameznih katastrskih občinah (98) . Za celotno občino skupaj je struktura kmetijskih zemljišč v zaraščanju sledeča:

Predvidevanje in stanje	Kategorija kmetijskih zemljišč			Občina Radovljica s k u p a j
	Intenzivna kmet. zem.	Travniki	Pašniki	
Ne bo opuščeno	2.186	5.120	4.862	12.168
Bo opuščeno	172	608	1.298	2.078
Že opuščeno	202	721	2.071	2.994
Začetki zaraščanja	51	748	1.254	2.053
Zaraščeno	44	449	766	1.259
S k u p a j	2.655	7.646	10.251	20.552

V občini Radovljica se torej obrašča 8.384 ha kmetijskih površin ali 41% (blizu polovica) vseh kmetijskih zemljišč . V zaraščanju je 1.259 ha, začetki zaraščanja na 2.053 ha, že opuščeni je 2.994 ha in bo opuščeno nadaljnjih 2.078 ha. Pretežno v nižinskem svetu se opuščajo intenzivne kmetijske površine, pretežno v gorskem pašniki in travne površine. Če izrazimo različno proizvodno vrednost opuščeni površin s skupnim imenovalcem - pretvorbenimi faktorji, ki znašajo 1.0 za intenzivne površine, 0.4 za travnike in 0.1 za pašnike (30), dobimo skupno proizvodno količino "ornih ekvivalentov" v občini 6.752, od tega na intenzivnih kmetijskih zemljiščih 2.655, na travnikih 3.071 in pašnikih 1.026 ornih ekvivalentov.

Skupna površina kmetijskih potencialov je torej precejšnja. Če izrazimo 20 552 ha kmetijskih zemljišč z ornimi ekvivalenti, dobimo za

2655 ha	intenzivnih kmet.površin	2655	ornih ekv.
7646 "	travnikov (o.e. = 0,4) "	3058	" "
10251 "	pašnikov (o.e. = 0,1) "	1025	" "
<hr/>			
20552* "	kmet.površin (o.e.=0,3)	6738	o.e.

Obremenjenost kmetijskih površin z govejo živino je majhna. V celotni občini Radovljica je bila (l.1966) 6500 GVŽ, na 1 ha ornih ekvivalentov, torej le ena GVŽ/ha. Z intenzivno nego kmetijskih površin (gnojenje) in njihovo smotrno izrabo bi bilo možno na isti površini rediti vsaj dvakrat ali trikrat več. Pomeni, da je kmetijskih površin dovolj in da dodatne krčitve gozdov niso upravičene. Obstoječi fond kmetijskih zemljišč je celo prevelik saj se intenzivno opuščajo celo kvalitetnejša kmetijska zemljišča kot bomo videli kasneje. Krčitve gozdov bi bile še toliko bolj ob dejstvu, da je bila večina najprimernejših gozdnih rastišč izkrčena že v preteklosti in porašča gozd le še površine, ki za kmetijstvo niso bile interesantne. Skrčene površine bi se zato slejkoprej spet zarasle, saj paša niti na boljših kmetijskih zemljiščih ni gospodarna in se opušča.

3.6. KRČENJE GOZDOV S STALIŠČA NJIHOVIH VAROVALNIH IN OKOLJETVORNIH VPLIVOV

Gozdarstvo je panoga, ki je najtesneje povezana s prirodnimi dejavniki in jih upošteva, ker si želi zadovoljiti tako gospodarske cilje kot tudi ostale okoljetvorne cilje v obravnavanem območju. Številni elaborati in strokovni izsledki, ki so bili izdelani za to območje, so trden vir osnovnih informacij o tako obsežnem gozdnem prostoru kot je Jelovica. Kljub temu pa gradivo ni popolno, ne zajema vseh potrebnih informacij, ki bi jih gozdarski strokovnjaki potrebovali pri svojem operativnem delu v gozdarstvu in pri usklajevanju interesov gozdarstva z interesi drugih uporabnikov prostora. Zlasti bi strokovno znanje morali poglobiti pri opredelitvi in prostorskem prikazu neproizvodnih funkcij gozdov, pri opredelitvi lesnoproizvodne vloge in okoljetvorne vloge gozdov, v organski povezavi vseh gospodarskih in negospodarskih interesov s smotrnio izbiro cestnega omrežja, s problematiko nepomlajanja listavcev v pretežno iglastih gozdovih, s stopnjo vpliva divjadi na gozd in usklajevanja interesov gozdnega in lesnega gospodarstva in planšarskega gospodarstva.

Gospodarski koncepti gospodarjenja v preteklosti so v veliki meri vplivali na današnje stanje sestojev. Reprodukcijsko stabilna prirodna oblika je na Jelovici do precejšnje mere spremenjena. Značilna je enočobna struktura, problematično je pomlajevanje in mešanost sestojev.

Poudariti moramo, da so prirodne razmere in neproizvodne funkcije gozdov na območju Jelovice tiste, ki so že vse doslej opredeljevale rabo prostora v prvi vrsti za gozdarstvo. Gozdarstvo je prevzelo s tem tudi odgovorno skrb za nadaljnje nemoteno delovanje okoljetvornih funkcij gozdov, predvsem v območju pašnikov. Zaradi teh specifičnosti zahteva Jelovica skrbno in strokovno poglobljeno gospodarjenje v celotnem prostoru, takšen pristop pa velja tudi za vse ostale dejavnosti, ki so tam prisotne. Le s takšnim konceptom lahko

ustvarja tudi vse ostale proizvodne naloge, ki jih družba od gozdarstva pričakuje.

Nekateri občutljivi ekološki dejavniki narekujejo smernice za gospodarjenje z omejitvami, ki jih moramo upoštevati v interesu trajnosti proizvodnih in okoljetvornih funkcij gozdov. Na ekstremno občutljivih rastiščih je strokovnost gospodarjenja še toliko pomembnejša.

Pri gospodarjenju z njim zaupanim prostorom gozdarji ne bi smeli biti neobčutljivi do zahtev ostalih interesentov v gozdnem prostoru, če s tem ni porušen osnovni koncept gospodarjenja. Usklajevanje interesov z drugimi gospodarskimi panogami in aktivnostmi na Jelovici je bilo že doslej nujno. Skupno so se reševali zlasti problemi gozdno-lovskega gospodarjenja, turizma, prostorov za rekreacijo. Zaradi nesistematičnega, parcialnega, morda zaletavega in s tradicijo obremenjenega pristopa do usklajevanja^{interesov}/gozdarstva s pašnim gozdarstvom še ni prišlo. V zadnjem času je ob ureditvi kamnoloma Vrčica - Kamna gorica ponujena naravnost idealna možnost sožitja štirih interesentov za isti (gozdni) prostor - poleg sanacije okolja kamnoloma, je z razmeroma majhnimi krčitvami gospodarsko manj vrednega gozda omogočena dovolj velika površina za pašo (preko 20 ha!), obenem pa so iste površine na razpolago zimskemu turizmu. Smotrnost takšnih preštudiranih posegov je očitna, krčenje visokokakovostnih gozdov zgolj za potrebe pašništva kjerkoli drugod v okolici Vodiške planine pa ^{bi bil} ekonomski in gospodarski nesmisel.

3.7. NUJNOST INTEGRALNE DRUŽBENE PRESOJE ZA SMOTRNO RABO PROSTORA (Izhodišča)

Pri skupnem reševanju pašniških problemov z gozdarstvom in ostalimi uporabniki prostora, je treba upoštevati naslednje:

1. Prostorski, biološki in ekonomski problem pašništva Jelovice bi se morali reševati celovito - v okviru občin Radovljica, Škofja Loka in Kranj^{ali} v okviru še širših regij. Problematika obsega naslednjo vsebino ob upoštevanju naravovarstvenih in okoljetvornih funkcij gozda:

- gozdno gospodarstvo
- kmetijsko gospodarstvo
- lovno gospodarstvo in
- rekreativno dejavnost.

2. Ker zadeva problematika pašništva več prostorskih uporabnikov, ne le kmetijstva, je nujna medsektorska uskladitev interesov kmetijstva, gozdarstva, lovstva, turizma in vodnega gospodarstva. Zlasti interesi gozdarstva, ki na tem območju tako po površini kot po gospodarskem pomenu prevladujejo, življenjsko prizadevajo tudi to panogo. V obravnavi je nujno upoštevati strateške prostorske odnose med smotno izrabo kmetijskega prostora v dolini in tistim v hribovskem območju za pašo.

3. Prostorski deli družbenih planov bi morali upoštevati gozdni in kmetijski prostor na osnovi potrjenih gozdnogospodarskih načrtov za področje gozdarstva in predloga kmetijskega prostorskega plana oz. agrokarte za področje kmetijstva. Takšen dosežen planski pristop k nedvomno zahtevni kmetijski problematiki lahko v času in prostoru nameni obema gospodarskima panogama ustrezno družbero vlogo. Le z usklajevanjem vseh prostorskih interesentov je namreč možno doseči družbeno in strokovno verificirana izhodišča za racionalno gospodarjenje s plodnimi zemljišči.

- 94
4. Kakršnekoli spremembe današnje prostorske razporeditve gozdov in načine njihove izrabe je možno sprejemati le na osnovi podrobnih analiz funkcij, ki jih ti gozdovi opravljajo. Poleg proizvodnih je nujno upoštevati še naslednje, ki so se po dosedanjih izkušnjah izkazale kot ključne:
- varovalni učinek gozdov pred erozijo
 - vloga gozdov pri reguliranju mikroklimе
 - varovanje pred pospešeno mineralizacijo tal
 - varovanje pred vetrovi in pospešenim izsuševanjem pašnih površin
 - ohranjanje optimalnih vegetacijskih razmer
 - vzdrževanje optimalnega funkcioniranja gozdnega robu
 - ohranitev rastišč in prehranskih možnosti divjadi, zlasti redkih živalskih vrst
 - ohranitev funkcionalnega hidrološkega režima
 - ohranitev rekreativnih funkcij v zimskih in letnih razmerah
 - narodnoobrambna funkcija v zasnovi splošnega ljudskega odpora.
5. Racionalno z družbenega stališča je, da pred spremembo namembnosti tega prostora kakorkoli okrnimo pomembne okoljetvorne funkcije gozdov, optimalno izrabimo že obstoječe kmetijske površine in pašniške površine, prvenstveno v ravninskih predelih, posebej v planinskem naravnem prostoru. V snovanje teh površin so bili vloženi ogromni človeški in materialni napori, zato naj ostane odnos do njih korekten, uporaba namenska in smotrna.
6. Tradicionalni lastniški odnosi, servituti, pašne pravice, služnosti so kategorije preživelih družbenoekonomskih odnosov in tuji našemu socialističnemu samoupravnemu sistemu. Veljajo le pravice, ki si jih človek pridobi z delom in iz dela. Zemlja in gozdovi imajo širši družbeni pomen kot ga

lahko obsegajo interesi posameznika, zaselka, vasi ali občine. V družbenih planih občin je širši družbeni interes zajet na najnižjem nivoju; ti morajo biti usklajeni s širšim družbenim interesom republike in Jugoslavije.

7. Lesa iz naslova servitutnih pravic ni možno prodati, ampak lahko služi le za lastno porabo. S krčenjem gozda v družbeni lastnini, s katerim bi se povečala pašna površina, ni možno pokrivati stroškov snovanja pašnikov, saj je les lastnina gozdnega gospodarstva in je gozd v njegovem upravljanju.
8. V planskih aktih je zapisano, da bo v naslednjem planskem obdobju večja proizvodnja hrane poglobljena funkcija kmetijstva Radovljiške občine. Zato je nujno obstoječa kmetijska zemljišča ohranjati vsaj v istem obsegu, kot je sedanjí, hkrati pa z melioracijami usposobiti manj produktivne površine za potrebe pašništva.
9. V naslednjem obdobju je predvidena rast kmetijske proizvodnje 3.5% s prioriteto v živinorejski proizvodnji. Kljub zmanjševanju števila kmečkih prebivalcev (do 2% v občini Jesenice, 3.8% v občini Radovljica), bo vsa družbena skrb veljala tipu mešanih, tržno usmerjenih kmetij z usmeritvijo na mleko in meso, zato bodo potrebe po urejenih pašnikih še toliko večje.
10. Zaradi takšnega razvoja bodo kmetje prisiljeni del orne zemlje nameniti poljedelskim kulturam, primanjkljaj pa nadomestiti v skupno urejenih nižinskih in planinskih pašnikih s kapaciteto vsaj 1.5 GVŽ/ha.
11. Gozdna paša kot preživela oblika ekstenzivnega preživljanja govedi se mora umakniti intenzivni reji, ker je gozdna paša škodljiva za obe panogi - kmetijstvo in gozdarstvo. Osnova za določanje obsega skupnega pašnika je v ugotovitvi pašnih potreb območja, s katerega se je doslej živina pasla, nižinska kapaciteta območja, potencialne možnosti in predvideni

razvoj primarnih panog gospodarstva.

12. Pri intenziviranju (skupnih) pašnih površin je bilo doslej že precej storjenega. Kmetijska zemljiška skupnost, SIS za gozdarstvo območja, kmetijske in gozdnogospodarske organizacije so dolžne urediti samoupravni sporazum o združenju sredstev za urejanje skupnih pašnikov, s katerimi naj se nadomesti paša v gozdu.
13. Po veljavnih družbenih in strokovnih merilih so za ureditev skupnih gorskih pašnikov primerne površine v okolici obstoječih pašnikov na Jelovici:
 - Grofova in Bitenjska planina (I. kmet.območje)
 - Goška ravan (del) - (II.kmet.območje)
 - Pečana in Ratitovec (II.kmet.območje)
14. Nižinski in ostali pašniki, ki so že bili urejeni ali se lahko uredi na večjih površinah, kot so trenutne potrebe so: Selska gmajna, Grafika, Račovnik, Bohinjska Bistrica, površine zasebnih pašnikov, obraslih z lesko, grmovjem med bodeškimⁱⁿ ribniškim mostom, Poljšiški pašnik, Gladka dolina, Uskovnica, Konjščica, Belska planina pri Šobčevem bajerju, Klin in druge.
15. Gozdarstvo je pripravljeno, da se v interesu družbeno planiranega povečanja pridelave hrane gozdnim površinam odpove, če se za to pokažejo potrebe in kmetijskih površin kot krmne baze ne bi bilo dovolj v regionalnem obsegu.

4. DEL

VREDNOTENJE PLANIN

4.1. POPIS PLANIN IN KRAJEVNA POGOJENOST NJIHOVEGA NASTANKA

Na Jelovici se planine nahajajo v različnih nadmorskih višinah. Visokogorskih planin ni, ker Jelovica ni višja kot je gornja gozdna meja. Raztresene so po planoti, največ jih je v višinah okrog 1000 m . Kjer se planotast svet spusti niže, se tudi tam nahajajo planine. Tak primer je npr. Talež, Strmne nad Bohinjsko Bistrico in Vresje . Zaselki in vasi so stremele za tem, da bi si zagotovile krmno bazo čim bliže. Šele kasneje so gonili živino na pašo tudi v bolj oddaljene pašnike. Te so izkrčili na primernem svetu globoko v gozdovih. Pri sami izbiri lokacij za planine so bili do bonitete samih prirodnih dejavnikov precej nekritični, saj so v pašnike izkrčili tudi za pašo manj primeren svet.

Dr. Melik omenja v svojem pregledu planin Julijskih Alp preko 20 planin na Jelovici, (če njeno območje vzamemo nekoliko širše), po stanju v letu 1938, v pregledu ing. Robiča (1983) jih je manj kot 10 in še med temi so nekatere v zaraščanju oz. so opuščene. Preglednici planin obeh avtorjev povzemamo na naslednji strani.

KATALOG PLANIN JELOVICE (po Robiču, 1982)

P l a n i n a	Nadm. višina m	D* Površina Celotna V rabi	Št.kmetij, ki pasejo	Pašni dnevi	Krmni dnevi	Hle-vice	Sirar-nice	Št. sto-jišč	Vo-da	Vo-lica	Struktura pašne govedi-ve	Kra-Ml. gov. li ni-ča	GVŽ
Bitenjska-Ribičeva	900	+ 139	60	39	103	9064	11	1	-	+	58	50	88
Goška ravan	900	+ 50	22	30	62	3224	1	-	23	+	22	50	52
Lipniška planina	1350	+	-	-	31	-	-	-	-	-	-	-	-
Mošenjska planina	1340	-	-	-	31	-	-	-	-	-	-	-	-
Radovljiška	1345	+	-	12	31	-	-	-	-	-	-	-	-
Ribenska, Grofova	900	+ 59	34	32	92	4968	1	-	45	+	16	42	54
Selška, Kupljenik	1130	+ 29	29	35	60	5376	1	1	55	+	60	41	90
Vodiška	1000	+	3 Opuščena	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Završan (Vršan)	896	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Selo-dol, paš.	450	+ 72	50	29	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Bodišče-dol.p.	450	+ 41	30	22	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Grafika-Rakovnik	500	+ 26	25	48	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Boli, Districa	500	+ 166	20	22	-	-	-	-	-	+	-	-	-
Pečana	1500	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Skupno število konj na vseh planinah 151

D* - Dostop s traktorji

ATLANT PLANIN JELOVICE (Po Meliku, 1950)

Ime planine	Nad. višina	Hlevi, kočje	Pašna doba	Dni	GVŽ	Struktura pašne živine v %				Negozd. povr.		Kat. obč. parc. št.	Koristniki vasi	Proiz. mleka l
						Krave, voli	Junci, tel.	Konji	Ovce	Cela V rab				
Bitenjska	896	+	10.6.-31.9.	112	50-100	60	30	-	10	11.3	11.3	680, Nomenj	Bitnje, Lepence, Log	11612
Marjeva	940	+	15.6.-15.9.	92	11-25	60	40	-	-					
Marjanska	1300	-	10.6.-5.9.	75	30-5									
Ležmanova	1050	+	1.6.-10.9.	102	11-25	30	70	-	-					
Profova	967	+	10.6.-10.9.	92	100	30	10	60	-	16.8	16.8	1555/1, 15579/30, Lancovo	Ribno, Bodešča, Koritno	
Čičji rob	1400	-	1.6.-31.9.	122	51-100									
Čičji rob	1185	+	10.6.-20.9.	102	26-50	20	40	-	40					
Čičji rob	1440	+	15.6.-5.9.	82	26-50									
Čičji rob	1350	+	5.6.-10.9.	97	26-50	65	35	-	-	2.2	2.2	1575, 1577, Lancovo	Lipnica, Lancovo, Brda, Vošče, Kamna gorica	300
Mošenjska	1310	+	5.6.-10.9.	97	26-50	70	30	-	-	38.9	25.0	1574, 1597/1, Lancovo	Mošnje, Globoko, Gorica, Breznica	1240
Oblakova	1140	+	5.5.-24.10.	172	6-10	70	30	-	-					
Pečana	1420	+	15.6.-5.9.	82	51-60	-	-	-	-	31.0	111.0	1196, Selo, 333 Nem. rovt	Nemški rovt	21180
Profova	1550	-	15.5.-15.8.	92	26-50									
Ribenska	960	+	-	(80)	51-100	20	30	50	-	15.1	15.1	1206, Selo	Ribno, Batešče, Koritno	1720
Selski planini	1070	+	5.5.-24.10.	172	6-10	30	70	-	-					
Selski planini	1134	+	1.6.-5.9.	97	100	70	30	-	-	4.0	4.0	1190/1, Selo	Selo, Kupljenik	19220
Čičji rob	1350	-	-	97	do 5	-	-	-	-					
Čičji rob (senožet)	940	+	-	(92)	do 5									
Čičji rob	708	+	-	(92)	do 5									
Čičji rob	1130	+	1.6.-5.8.	66	6-10	-	40	60	-					
Čičji rob	1100	+	10.6.-15.9.	(96)	11-25	(60)	(40)	-	-	1.6	1.6	1571, 1572, Lancovo	Dobrova, Mišače, Lipnica, Otoče	1670
Čičji rob (Završan)	896	+	10.5.-31.10.	174	6-10	50	50	-	-					
Čičji rob (Malim vrhom)	1100	+	-		do 5	-	-	-	-	2.3	2.3	1423/374, 1436, B. Bistrica	Ravne	
Čičji rob (Šavnikom)	1355	+	20.6.-31.8.	72	26-50	(opuščena pred 1.1982)				39.6	39.6	Nemški rovt		13
Čičji rob	1150													
Čičji rob	1050													
Čičji rob	1180													
Čičji rob	1270													
Čičji rob	1345													

V opuščanju že 1.1938 (1950)

Opomba:

- Sir so proizvajali (i.1950) le na:
- Bitenjski planini 1000 kg
 - Pečani 1000 kg (1535)
 - Selski planini (tudi skuto in surovo maslo) 1000 kg
 - Oblakovi planini do 500 kg
- Maslo so proizvajali (1.1959):
- Ribenski planini: 125 kg
 - Bitenjski planini 71 kg
 - Pečani 170 kg

V vznožju Jelovice, sta Bled in Radovljica edini večji naselji v Radovljiški dolini. Bled je bil že zelo zgodaj naseljen. Prebivalci so krčili planine predvsem na Pokljuki, šele kasneje so bile večje krčitve tudi na Jelovici. Ker sta bili Selška dolina in Baška grapa naseljeni mnogo kasneje, je bilo težišče gospodarskega izkoriščanja Jelovice pomaknjeno proti jugu (Pečana pod Ratitovcem). Planine imajo najbližje vasi Blejskega kota. Ribno z vasema Bodešče in Koritno ima Ribensko planino (1075 m) ter Grofovo (976 m), v severnem delu pa srenja Selo s Kupljenikom celo oddaljeno Selsko planino (1134 m).

Planinski svet so večinoma uporabljali kot skupno (srenjsko) planinsko enoto. V zasebni lasti je bilo malo planin, predvsem v nižjih legah. Verjetno so se razvile iz rovtoč oz. planinskih travnikov z enkratno košnjo. Takšne planine so bile zlasti v zahodnem delu Jelovice: Završan (Vršan) 896 m, last kmeta iz Zagorice, Čmarjeva planina (940 m), last kmeta iz Bodešč, Ricnan (1070 m) ali Primožkova planina ob Baha, Oblakova (1140 m) ali v Ravneh, last kmeta iz Kupljenika ter Tamar (1130 m), last kmeta iz Sela in Talež (708 m). /Podatki iz leta 1950/. Robčeva planina (1140 m) na južnem robu Jelovice je bila (l. 1950) opuščena, bila je last kmetije Ribičeve ob Blejskem jezeru. Vzhodni del Jelovice izkoriščajo za planine nekatere bližnje vasi: Dobrava, Lipnica, Mošnje, Otoče z Zalošami in Dobravo. Jelovica je v tem delu zelo kraška, vendar so nekatere kotlinice primerne za pašnike. Na zemljišču v osrednjem področju okrog Martinčka (1240 m) kraški svet prekine porfir, kar omogoča razen boljše trave tudi oskrbo z vodo. Tik ob vzhodnem robu Jelovice nad Kotleom ob izviru Kropalice je v nadmorski višini 1100 m lepa planina Vodice, skupna last obšavskih vasi Otoče in Zaloše s soudeležbo Dobrave.

Vasi ob severovzhodnem vznožju Jelovice so imele svcj delež planin v rovtoč nižjih leg. Lipnica, ki leži ob vznožju planine ima Lipniško planino (1350 m). V povirju Lipnice, ki ima že tik pod izviro precejšnjo vodno moč, so bile nekdaž fužine (v Voščah in Volnici). Zato je razumljivo, da so imele bolj

105

oddaljene kmečke vasi interes za izkoriščanje teh planin. Planina leži ob najvišjem delu planote pod Turnom ob Kotličih (1410 m).

Z levega brega Save so pasle na Jelovici le maloštevilne vasi, združene v srenjsko skupnost Mošnje z Gorico in Globokim. Mošenjska planina (1340 m) se nahaja blizu Lipniške v najvišjem delu Jelovice.

Nekoliko niže ležeča Selska planina (1134 m) je večja planina nad Blatnico, pri Jezercih.

Vse doslej omenjene planine leže v severnem delu planote Jelovice, ki jo razmejuje Češnjica in Blatnica do Soteske. Edino male planine Kališnik (1183 m), ki jo ima na tem delu Jelovice vas Dražgoše, še nismo omenili. Pogorje Ratitovca je na južno stran zelo strmo, verjetno pa to ni bil vzrok razmeroma majhne prisotnosti prebivalcev Selske doline v planinah Ratitovca. Blejci in Bohinjci so si že zelo zgodaj uredili planine na Ratitovškem pogorju prav do razvodja. Ker je bila Selska dolina kasno (XIII. stol.) poseljena, kasneje pašnih pravic ni več mogla pridobiti. Planina Klom (1440 m) ob Kosmatem Ratitovcu je bila osnovana šele pred nekaj desetletji za udeležence pašno-živinorejske zadruge Češnjic in Podlonka. Vas Sorica je imela še staro planino Porezen (1334 m), kjer pasejo kmetje iz Davče in Blegoš (1390 m). Zahodno od Kosmatega Ratitovca so Prtovška planina (1011 m) - srenjsko pašno zemljišče vasi Prtovč. Planini Kačji rob in Kremant (1540 m) sta planini v zahodnem delu Ratitovca, na njih pasejo živino iz Zg. Danj in Trojar. Danjarska planina (1300 m) je takoj zahodno od Kremanta v srenjski lasti vasi Sp. Danje. Soriško planino (1350 m) so imele vasi Sorice, Spodnja, zlasti pa Zgornja Sorica na pobočjih za Travhom in Lajnarjem ob stari italijanski meji.

V letu 1982 je avstrijska državna veleposest odkupila planinske pašne in druge pravice v svojem območju, v osrednjem delu Jelovice. Planine so opustili ali vsaj izdatno skrčili. Posebno je bila prizadeta Radovljiška planina (1345 m), skupna last 12 upravičencev iz Radovljice in Predtrga. Prav tako Leška planina (1180 m), last 25 upravičencev srenje Lesce. Istočasno so bile odkupljene pašne pravice manjših planin Dežmanke, Vrtače, Bodljake, Martinčka, Kocjanarice, v katerih so pasli posamezni kmetje iz vasi Sp.Lipnica, Lancovo, Brdo, Lesce, Hlebce, Zapuže, Vrbnje, Zg.Otok in Sr.Dobrava. Skrčila se je tudi Grofova planina (976 m), last fidejkomisnega gospostva Radovljica, kjer se pasli skupaj z Ribensko (960 m).

Od večjih planin je treba omeniti še Bitenjsko planino (896 m), Ribčevo planino (1140 m), Rovtarico (1180 m) in novejšo Govško ravan (930 m), od manjših pa Stara hleva, Na puši, Ravni, Za malim vrhom, Zmrzlico, Žnidarjevo dolino in Žrebčevo planino, pa še senožeti Strmne in Talež v severnem delu Jelovice.

----- 0 -----

Dr.Melik deli vse planine na Jelovici po gospodarskih povezavah v blejske, dobravske, selške in bohinjske (54).

BLEJSKE	Ribenska, Grofova, Selska, Završan, Čmarjeva, Ricman, Oblakova, Talež in Tamar (pa tudi opuščena Robčeva planina)
DOBRAVSKE	na vzhodni polovici Jelovice (Vodice, Lipniška, Grofova, Mošenjska, Radovljiška, Leška so bile srednja last, na Dežmanki, Vrtači, Bodlajki, Martinčku in Kocjanarici so pasli posamezni kmetje). Danes so Grofova in Ribenska v lasti pašne skupnosti.

SELŠKE

Kališnik, Klan (novejša) s hlevom in pastirsko kočo, Soriška, Porezen, Blegaš, Kališnik, Prtovaška planina (=Gladki Ratitovec), Kačji rob, Kremenant, Danjarska planina

BOHINJSKE

Pečana, Strmne, Za Malim vrhom, Za Šavnikom, Bitenjska planina.

4.2. VREDNOTENJE POSAMEZNIH PLANIN

4.2.1. Vrednotenje planin Jelovice glede na boniteto naravnih dejavnikov

Današnje planine na Jelovici so torej ostanek precejšnjega števila planin, ki so bile skrčene tam v preteklosti. Ohranile so se tiste planine, ki so zaradi svojih naravnih potencialov in ljudskih potreb kljubovale povejnim kmetijskim neugodnim vetrovom.

Gospodarstvo, kmetijstvo in pašništvo je podrejeno dinamiki, nihanjem, vse kaže, da je ta gospodarska panoga v ponovnem vzponu. Po dialektičnih zakonih mora pašništvo trajno osvajanje izgubljenih površin pridobivati v istem zaporedju, kot jih je doslej izgubljajo.

Za oceno in smotrnost naložbenih projektov v snovanje in širjenje pašnih površin smo morali obstoječe pašnike na Jelovici ovrednotiti po vseh njihovih funkcijah, zlasti po proizvodnih sposobnostih.

Vrednotili smo jih z metodo točkovanja, pri čemer je število točk v sorazmerju z ovrednotenjem vseh njihovih funkcij po metodi Koelle-ja.

Brez dvoma so imele naravne razmere bistveno vlogo pri snovanju pašnikov. Bonitiranje naravnih ekoloških dejavnikov je torej bistveni element vrednotenja (in perspektivnosti) planin. Kompleksen indikator množice naravnih dejavnikov je pripadnost pašnikov fitocenološki formaciji. To opredelitev je seveda potrebno dopolniti z vrednotenjem drugih ekoloških parametrov. Vseeno smo v naši nalogi dali prvenstveni poudarek (razdeljeni) fitocenološki osnovi, ki je služila obenem

za oceno možnosti snovanja večjih kompleksov pašnih površin v gozd.

4.2.1. Fitocenoza kot objektivni makazovalec primernosti rastišč za pašno rabo

Gozd je naravna vegetacijska formacija, ki jo je oblikovala serija ekoloških kompleksov v daljšem sekularnem obdobju v specifične življenjske skupnosti - gozdne fitocenoze. Lastnosti fitocenz, njih nastanek, razvoj in življenjsko okolje lahko ovrednotimo iz najrazličnejših izhodišč - pač glede na tisto primerjalno osnovo, ki nas zanima. Doslej so se fitocenoze uveljavile pri vrednotenju gozdnega prostora, iz varovalnega in lesnoproizvodnega stališča, pri vrednotenju produkcijske sposobnosti rastišč, pri gojitvenih in varstvenih problemih gozdov, pri oceni primernosti naseljevanja neavtohtonih vrst divjadi, nevarnosti pred požari, težavnosti gradnje terenskih infrastrukturnih objektov ipd.

Precejšen del Jelovice, ki jo obsega gozdnogospodarska enota Jelovica, je bil v letu 1983 in 1984 detajlno fitocenološko skartiran v merilu 1 : 10 000. Ker je Inštitut za gozčno in lesno gospodarstvo z mentorstvom sodeloval pri tej nalogi, smo podatke tega elaborata lahko uporabili tudi za interpretacijo vrednotenja pašnikov in planin na Jelovici. Vsi pašniki so bili namreč prvotno gozd, ki ga je človek kasneje izkrčil za kmetijske namene. Zaradi poznavanja ekologije gozdnih združb nam je uspelo vsakemu pašniku ugotoviti pripadnost prvotni fitocenozi. Za nekartirani del Jelovice smo to pripadnost določili ob terenskem ogledu na osnovi podobnosti ekoloških kompleksov v ekoloških ohranjenih gozdovih. Planine so večinoma majhne, zato rekonstrukcija gozdne združbe na teh pašnikih ni predstavljal posebnega tveganja.

Kraško planoto Jelovico pokrivajo obsežni jelovo-bukovi gozdovi z veliko primesjo smreke (*Abieti-Fagetum praealpinum*). Dna kraških dolin pokrivajo subasociacije *Abieti-Fagetum oxalidetosum* (AFox), *A Fathirietosum* (AFat) in *AF myrtilletosum* (AFmy). Posebno zanimiva je subasociacija *A Florethosum* (po mahu *Hypnum loreum*), ki je bila odkrita na krajih, kjer so bili verjetno nekdanji pašniki, in jih je ponovno zarastel gozd. Primes kislih kamenin in globlja tla makazuje subasociacija *Abieti-Fagetum luzuletosum*. Hladna skalovita pobočja pokriva *Abieti-Fagetum festucetosum*. V višjih legah pod Kremantom in Kačjim robom jelka počasi izgine, jelovo-bukovo asociacijo nadomesti visokogorski bukov gozd (*Adenostyllo-Fagetum*). Tudi na strminah Soteske jo nadomesti bukev v združbi *Anemonaefagetum* z nekaterimi subasociacijami.

Planotast svet je bil izkrčen za planine za različnih primernih mestih, na višjih legah je večja planina Pečana, ki se še uporablja za pašo, nad Sotesko ni planin, ker je svet prestrm.

Ko smo analizirali, katere jelovo-bukove subasociacije so bile v gozdnogospodarski enoti Jelovica primerne za krčitev v planine, smo ugotovili sledeče:

Bitenjska planina - AFox in Aft

Bodlajka - AFox

Gladka dolina - AFlo

Gladki vrh - AdF

Kačji rob - AdF

Konjske ravne - AFmy, AFox

Lipniška dol - Aft

Martinček - Aft, AFlo

Mošenjska planina - Aft, AFlo

Pečana - AdF

Radovljiška - BPshp

Ribčeva - Aft
 Rovtarica - AFmy, AFlo
 Selska - AF1 (+DA, BA)
 Vodiška - Aft
 Vršan - Aft

Marsikatera od teh planin je že opuščena in jo spet zarašča prvotni gozd. Iz preglednice lahko ugotovimo, da so bile planine krčene največ v jelovo-bukovih gozdovih na osrednji (tipični) subasociaciji gozdnih rastišč (Aft).

Po donosnosti gozdov in njihovi produkcijski sposobnosti bi rastišča na Jelovici lahko razvrstili v tem-le rangu:

Bonitetni rang gozdnih rastišč Jelovice

Gozdna fitocenoza	Rang	O c e n a		Katego- rija	Rastič. koef.po Koširju	Točk
		Delež povr. %	Površ. ha			
Dryopterido-Abietetum (DA)	1	1	50	I.	15-17	4
Bazzanio-Abietetum (BA)	2	1	50	I.	15-17	2
Abieti-Fagetum (AF)						
-athyrietosum	3	1	50	II.		4
-oxalidetosum	4	10	480	II.		3
-lorethosum	5	4	190	II.		3
-luzuletosum	6	1	50	II.		3
-myrtilletosum	7	3	140	II.	11-13	3
-typicum	8	41	1965	II		3
-festucetosum	9	3	140	II.		2
-calunetosum	10	10	480	II.		2
-homogynetosum	11	0	-	II.		1
-sphagnetosum	12	0	-	II.		1
Adenostillo-Fagetum (AdF)	14	10	480	III.	9	1
Blechno-Fagetum (BF)	13	1	50	III.	9	1
Abieti-Piceetum (AP)	16	2	100	V.	5	1
Aneronae-Fagetum (AnF)	17	10	480	IV.	7	1
Bazzanio-Piceetum (BP)	15	1	50	V.	5	0
Fagetum subalpinum (FS)	18	1	50	VIII.	0	0
S k u p a j		100	4805			

Rastiščni koeficienti rastlinske asociacije po mnenju avtorja zagotavljajo približno količino letnih prirastkov lesne mase. Ker je rastišče tako za lesno proizvodnjo kot za proizvodnjo travne mase pašnikov, ki jo izrablja pasočna živina, v našem primeru isto, bi verjetno morali obstajati tudi za donose rastlinske krme podobno odnosi. Seveda se v slednjem primeru da z gnojenjem in agromelioracijami donose krme na vseh rastiščih povečati - naravna danost rastišča ostaja vseeno konstanta, rang rastišč pa podoben, kot je prikazan v tabeli.

Proizvodni potencial pašnikov kot odraz ekoloških razmer rastišča (tudi tistih, ki jih vnaša človek z obdelovalnimi in oskrbovalnimi ukrepi), označujejo tudi travne združbe, ki za razliko od gozdnih niso tako statične, ampak se preobračajo ena v drugo, odvisno od večjega ali manjšega človekovega vpliva. Z intenziviranjem agrotehniških ukrepov v travinje, se spreminjajo fitosociološke travniške formacije v gospodarsko popolnejše, z večjim proizvodnim potencialom. V alpskem in predalpskem svetu Jelovice so to različne subasociacije Xerobrometumov (subasoc. Carniolicum, c *Carex humilis-Scabiosa*, s *C. humilis Saurea subspicata*), Mezobrometumov in druge (Tomažič, 1941): X. s *Carex humilis* se nahaja na plitvih rendzinah, X. s *C. humilis Saurea subspicata* na rendzinah in plitvih variantah rjavih tal; so dobro humozna a imajo majhno vodno kapaciteto, reakcija je nevtralna, zaloge mineralnih hranil so nizke. Te gozdne združbe dobimo na bornih pašnikih Jelovice., zato bi jih bilo zaradi ekonomskih razlogov potrebno ponovno pogozditi, čeprav so ob dobri negi in gnojenju pridelki do 7 t/ha .

Mezobrometumi se nahajajo v istih klimatskih tipih, vendar so zaradi globljih talnih profilov proizvodno ustreznejši, zlasti če se intenzivira fertilizacija (nad 10 t suhe mrve brez ostalih gojitvenih posegov!) . Vrednotenje pašnikov Jelovice bi bilo s pomočjo fitocenološke opredelitve travinj

zanimivo, vendar ga v naši študiji nismo opredelili.

Poleg gozdne združbe, ki obsega veliko večino ekoloških dejavnikov (geološko-petrografski kompleks, kompleks orografskih dejavnikov, kompleks klimatskih elementov in pojavov in talne razmere), vplivajo na uporabnost pašnika tudi druge rastiščne danosti kot so - površinska kamnitost, vlažnost tal, nagib, klimatske razmere (nadmorska višina, osončenje, mraziščna ali preprihana lega), ekspozicija, tekoča voda, ki so lahko včasih odločujočega pomena - mnogo bolj kot danost rastišča samega oz. njegova plodnost, zato so tudi temu ustrezno ocenjeni.

4.2.1.2. Dostopnost kot merilo vrednotenja

Izgrajene ceste in traktorske poti v gozdu so približale planine dolini. Svojčas je bilo treba živino na planine goniti peš, pri tem je živina izgubljala na teži. Proizvode so s planin včasih nosili na plečih (sir, mleko). Sodobne živinoreje si danes brez dobre cestne zveze ne moremo predstavljati. Po cestah pripeljejo živino, odvažajo planšarske proizvode in mleko (le polovica vsega mleka se siri na planinah), osebnju je omogočen hiter spust v dolino, možna je učinkovita veterinarska pomoč. Ceste so torej približale planine pašnim upravičencem in s tem povečale rentabilnost paše in povečale interes za pašo.

4.2.1.3. Dosedanja vlaganja v opremljenost planin

Med opremo planin spadajo objekti, ki omogočajo pašo, služijo zaklanjanju živine in lajšajo težko delo planšarjem. Če objekti niso več uporabni, jih je treba zamenjati, dograditi nove, ali posodobiti stare. Med opremo planin štejemo hleve,

zavetja, molzišča, ograde, stanove, sirarne in bivališča za pastirje. Na planinah, kjer se ukvarjajo tudi s kmečkim (planšarskim) turizmom, so oprema tudi objekti za nastanitev turistov:

Razen na planinah, kjer se dnevno goni (mlečna) živina na pašo, je oprema nujno potrebna in pogoj za varno in udobno prirejo.

4.2.1.4. Kompleksnost pašnikov in negovanost trate

Za uspešno pašo, dobro priraščanje in uspevanje živine je potrebna dovolj velika površina, ki mora biti prej ustrezno meliorirana in gnojena, da lahko od pašnika pričakujemo vse njegove potenciale. Zaradi različne dinamike odraščanja travne ruše med pašno sezono, je potrebno pašnik različno obremenjevati, kar dosežemo lahko le s prilagajanjem števila govedi pašnim kapacitetam (potencialom). Razdelitev pašnika na čredinke je najučinkovitejši način usklajevanja. Urejen očiščen in melioriran pašnik z bogato in negovano trato, ograjen z zunanjo mejo in razdeljen na čredinke je za vrednotenje izredno pomemben.

4.2.1.5. Vodna oskrba

Zdrava pitna voda je eden osnovnih pogojev za uspešno prirejo. Ni naključje, da je večina planin na Jelovici nastala ob izvirih tekoče vode. Seveda tekoča voda ni nujno pogoj vodne preskrbe. Ob pomanjkanju te, je možno uporabljati tudi kapnico ali zbiralnike (plastika), ob dobri (krajši) cestni zvezi je možno vodo na pašnike voziti s cisternami. Seveda vse to vpliva na rentabilnost živinorejske proizvodnje, zahteva več delovne sile, v higijenskem pogledu pa niti zdaleč ne odtehta živega izvira, ki je primerno zajet in higijensko neoporečno speljan do napajalnih korit - vsekakor najustreznejši način preskrbe z vodo.

Vodni izvir na pašniku ali v njegovi bližini je torej pomemben element vrednotenja planine.

4.2.2. VREDNOTENJE PLANIN JELOVICE GLEDE NA NJIHOV DRUŽBENOEKONOMSKI IN PROSTORSKI POMEN

Za srednjeročni prostorski plan občine 1981-1985 je bila izvedena kategorizacija kmetijskih in gozdnih zemljišč po enctni slovenski metodologiji. V skladu s sprejetimi in uveljavljenimi določili o pripravi srednjeročnih in dolgoročnih planov je bilo celotno gozdno in kmetijsko zemljišče v občini kategorizirano in ovrednoteno glede na njegovoprevladujočo družbeno pomembno funkcijo in njegov gospodarski pomen za to ali ono vrsto izrabe. Z območnimi gozdnogospodarskimi načrti za obdobje 1981 - 90 je bila izvršena kategorizacija gozdnih rastišč. Gozdovi Jelovice so bili glede na rastišča in njihov proizvodni pomen uvrščeni v več kategorij in sicer:

1. Gozdovi z veliko potencialno proizvodno sposobnostjo na rastiščih Bazzanio-Piceetum, Dryopterido-Abietetum,

Kategorizacija kmetijskih zemljišč je bila izvedena po metodologiji in v skladu z Zakonom o kmetijskih zemljiščih v šest kategorij; prva in druga kategorija - njivski svet, tretja kategorija - njivski in travniški svet se prepletata, četrta - močvirni travniki (možna hidromelioracija), peta - travnat svet, možnost skromnejše mehanizacije, šesta predstavlja absoluten gozd, kmetijska raba ni možna, ker površin ni možno strojno obdelovati ali spravljati sena. V šesto kategorijo prištevamo tudi ves kmetijski prostor v zaraščanju in kamor je všteta večina jelovških planin.

Po zakonu morajo kmetijske zemljiške skupnosti opredeliti vsa kmetijska zemljišča bodisi kot trajno kmetijska zemljišča, bodisi kot druga kmetijska zemljišča (opredelitev po 10. členu). V prvo kmetijsko območje je tako opredeljena le Ribenska in Grofova planina, ostale so druga kmetijska zemljišča, namenjena kmetijstvu. Torej jih ni možno ne pozidavati (vikend zone so opredeljene posebej!), ne pogozditi in jim s tem spreminjati namembnosti. Seveda je pričakovati, da se bodo planine, na

katerih se je paša že opustila, ali se opuščča (Vodišča planina, Lipniška, Radovljiška, Talež, Martinček in dr.), kmalu pričela obraščati z grmovjem ali gozdnim drevjem same, brez sodelovanja gozdarjev ali celo proti njihovi želji. Nevarnost pred tako spremembo namembnosti je predvsem v višjih legah in tam, kjer ni dostopa s kamioni oz. traktorji. Očitno so to tiste kmetijske površine, kjer se paša pri današnjih tržnih razmerah zaradi majhnih koristi (ali celo negativnih!) ne splača. Če ne upoštevamo alternativnih možnosti za intenzivno govedorejo v priročnih dolirskih predelih (Selska dolina, Bokinjska Bistrica, Poljšiški pašnik, Gladka dolina, Ravbarska planina, kočence v nižjih predelih), ostane vseeno glede primernosti za pašo med planinami na Jelovici ekonomsko zaporedje.

Rangiranje planin Jelovice za gospodarsko izrabo (pašo) smo izvedli na osnovi valorizacije objektivnih danosti - pripadnosti fitocenološkim (sub)asociacijam, insolacije, dostopnost, preskrbe s tekočo vodo, opremo, cestnimi (traktorskimi) dostopi, dolžino pašne dobe, zavetnosti, možnostjo širjenja v gozd oz. formiranja večjih pašnih kompleksov ipd. s pomočjo točkovanja.

Zaradi različne "teže" ocenjevanih dejavnikov, ki vplivajo na končni seštevek točk, smo ocenili vsak parcialni parameter s tem-le številom:

	Točk:	
Naravne danosti	Lastn. veg. odeje	
	- fitocenološka pripadnost	0-4
	Orografski dej.	
	- oblika terena (blag-razbrazdan)	1-3
	- nagib (mali - sr. - veliki)	1-3
	- lega (hladna-topla)	1-2
	Klimat. dej.	
	- vege.obdobje, snež.odeja, paš.doba	1-2
	- izpostavljenost ekstrem.klim.	1-2
	- insolacija, zavetnost	
	Talne razmere	
	- vlažnost - kamnitost	1-3
	- talni profil	1-3

Vlož.delo

	T o č k
Tekoča voda na pašniku	3
Dostopnost s traktorjem	8
Oprema	4 - 6
Kompleks > 20 ha	3 - 4
Družbeno-verificirani cilji (10.člen)	0 - 6

Rang posameznih planin, ki smo ga skušali najobjektivneje ovrednotiti s točkovanjem je verifikacija družbenih usmeritev, obenem pa predstavlja usmeritev in perspektivo tudi kmetijstvu v prihodnje. Zavedamo se, da je metoda točkovanja nepopolna, saj ne obsega vseh odločilnih momentov ne sedanjega trenutka, še manj bodočega razvoja, o katerem imamo le megleno predstavo. Prepričani smo, da bo gradivo kljub temu vsaj grob pripomoček pri gospodarskih usmeritvah na Jelovici, vsaj z možnimi dopolnitvami ostalih vplivov.

Naša raziskava je pokazala prvenstvene prednosti pašnim površinam na planinah, po katerih smo jih uvrstili v tri skupine:

4.2.3. Vrednotenje planin Jelovice glede na negospodarske funkcije planin

Negospodarske funkcije planin so manj oprijemljive in jih je težko kvantificirati. Medtem, ko smo gospodarsko-družbene cilje lahko še nehako ovrednotili z metodo točkovanja, je za oceno ostalih (vzporednih) funkcij pašništva ta metoda pregroba. Z metodo sektorskih parnih primerjav (po Koelleju) smo ocenili cilje gozdarstva, lovstva, pašnega gospodarstva in vzporedne cilje v prostoru (varovalni, vodnogospodarski, krajinsko-estetski, higijensko-zdravstveni in narodno-obrambni). Ugotovili smo rang ciljev, ki naj bi objektivno ocenil širši družbeni interes pašništva na Jelovici. Opredeljen sistem ciljev je namreč ključnega pomena za usmerjanje celotnega kompleksa gospodarskih dejavnosti v prostoru in motor za aktiviranje družbenih sil v opredeljeni smeri razvoja. Cilji so v svojem bistvu konkretizirani osnovni principi družbenogospodarske politike gospodarjenja v prostoru po načelu trajnega ohranjanja vseh ekoloških in bioloških sistemov v prostoru. Na kratko bi lahko ta vprašanja zaokrožili kot "celovit pristop v uveljavljanju raznoterih družbenih interesov pri urejanju prostora".

Z metodo rangiranja po Koelleju smo analizirali pare teh pomembnejših družbenogospodarskih ciljev po naslednjem rangu:

1. Gozdno blagovna proizvodnja
2. Varovalni učinki
3. Vodnogospodarske funkcije
4. Pašno gospodarska proizvodnja
5. Narodno obrambni pomen
6. Oddih in rekreacijska funkcija
7. Krajinsko-estetska funkcija
8. Zaposlitev
9. Lovstvo.

Približno v polovičnem deležu je razporejen pomen Jelovice za gozdno, pašno in lovsko gospodarjenje na eni in za ostale infrastrukturne cilje (varovalni, vodnogospodarski, rekreativni, estetsko-krajinski in higijenskozdravstveni) na drugi strani.

5. DEL

EKONOMSKA PRIMERJAVA GOZDNE S

PAŠNO PROIZVODNJO

RENTABILNOSTNI RAČUN KRČENJA GOZDOV ZA PAŠNIKE

Glede na potrebe po hrani in možnost krčenja gozdov v okolici najperspektivnejših pašnikov (planin) Jelovice smo izračunali stroške s krčenjem in pripravo novih pašnih površin s poprečnim letnim prirastkom živine na teh površinah in vse to primerjali s stroški za izgubljeno gozdno površino in njeno letno produkcijo. Cene so orientacijske in veljajo za konec leta 1984; primerjave so opravljene za 1 ha površine in to najprej za sedanje stanje in za stanje po krčitvi.

SEDANJE STANJE - donos gozda

Letni donos gozda (vrednosti samega gozdnega zemljišča v tem izračunu ne upoštevamo!) je blizu 10 m³/ha visokokakovostnega lesa iglavcev. Na boljših rastiščih so donosi večji, zaradi načrtnejšega gospodarjenja pričakujemo v prihodnosti povečane donose. Če računamo s poprečno zalogo gospodarskih gozdov območja GG Bled, z zastornim gospodarjenjem v višini 344 m³/ha (glej območni načrt, str. 79), z intenzivnostjo priraščanja 2.9% (ocena) na lesno zalogo (str. 223), dobimo letni tekoči prirastek >10 m³/ha. Etat in sečnja se gibljejo v približni višini prirastka, tj. okrog 14 m³/ha ali nekaj manj.

Struktura gozdnih sortimentov in povprečna cena za leto 1984 je:

Sortimenti	Delež %	Prod.cena din/m ³	Delež v povpr. ceni din/m ³
Iglavci R	5	12.000,-	600,-
F	15	10.500,-	1.575,-
Hlodi I-III	50	7.000,-	3.500,-
Cel.les	15	4.800,-	720,-
Tehnični les	15	6.500,-	975,-
S K U P A J	100		7.370,-

Na osnovi analize ekonomike poslovanja izhaja, da znaša čisti donos od prodaje gozdnih sortimentov na področju TOZD Gozdarstvo Bohinj 11,69% od prihodka prodaje. Čisti donos enačimo s ceno lesa na panju in so od prihodka odbiti vsi stroški poslovanja, režija, sredstva za biološka vlaganja obveznosti in ostalo.

Na osnovi navedenih izhodišč znaša čisti letni donos po hektaru $11,0 \text{ m}^3 \times 7.370,- \text{ din/m}^3 \times 0,1169 \times 0,86 = \underline{8.150,- \text{ din/ha letno}}$.

STANJE PO KRČITVI - donos urejenega pašnika

Kot izhodiščne postavke ocenjujemo:

- obremenitev urejenega pašnika - 1,5 GVŽ po ha
- doba paše je 3 mesece na leto = 90 dni
- prirast mlade plemenske živine je 50 dag dnevno na glavo
- finančna uspešnost 105,-din za kg

Glede na te izhodiščne postavke je donos na hektar:

- $1,5 \text{ GVŽ} \times 0,50 \text{ kg} \times 90 \text{ dni} \times 105,-\text{din na kg} = \underline{7.080,- \text{ din/ha letno}}$.

Primerjavo planiranih donosov gozda oz. donosov urejenega pašnika na isti površini, po predlagani krčitvi, je izdelal plansko-tehnični sektor GG Bled, glede na njihove cenovne razmere 1984 in glede na strokovna izhodišča ing. Kokalj Gorazda iz KŽK Kranj.

Iz prikazane primerjave lahko zaključimo, da se pri današnjih cenah krčenje gozda ne izplača. Opozoriti je treba da so cene v gozdarstvu pod družbenim nadzorom, kmetijski pridelki pa subvencionirani. Primerjava stvarnih donosov bi bila za krčenje gozdov še manj ugodna.

V prejšnjem računu smo upoštevali stroške prireje na mejnem(!) pašniku. Če dodamo h kalkulaciji še stroške urejanja pašnika in stroške vzdrževanja pašnika, bi ob vsej družbeni podpori donos pašnika predstavljal komaj 1/3 donosa gozda na istih površinah:

STROŠKI ZA UREDITEV PLANINSKEGA PAŠNIKA so približni, ne zajemajo lastnega dela kmetov in so naslednji:

- čiščenje gozdne podrasti in ostankov dreves
- ravnanje terena z buldožerjem in ponovno zasejevanje travno deteljnih mešanic
- meliorativno gnojenje na osnovi kemičnih analiz tal
- ureditev napajališč in solnic
- ureditev lovilnega koridorja za govedo oz. obnova hleva
- obnova oz. postavitve fiksne električne in neelektrične ograje
- obnova oz. izgradnja dovozne in gonskih poti na pašnike.

Skupna vrednost urejenega hektara pašnika bi bila tako po cenah iz leta 1984 okrog 80.000,- din, odvisno od razmer pašnika.

STROŠKI ZA VZDRŽEVANJE PAŠNIKA

Pašnik je potrebno redno vzdrževati, med vzdrževalna dela štejemo:

- vzdrževanje ograje
- vzdrževanje vodne preskrbe
- čiščenje, škropljenje plevelov
- gnojenje in dognojevanje travne ruše
- stroški pastirja,

letno skupno cca 9.000,- din po hektaru, odvisno od razmer na pašniku.

Brez dvoma je torej gozdna proizvodnja v sedanjih ekonomskih razmerah gospodarnejša. Vprašamo se, kakšna pa bo pašna proizvodnja na mejnem pašniku, ali se obeta pozitivni ali negativni rezultat prireje?

Na urejenem pašniku naj bi se s smotrnim izkoriščanjem ruše bistveno povečala obremenitev in s tem ekonomika gospodarjenja paše.

Povprečna obremenitev na planinskih pašnikih na Gorenjskem je 0,8 GVŽ/ha, z ureditvijo pa naj bi bila okrog 1,5 GVŽ; prirast mlade plemenske živine pa naj bi znašal 50-55 dag/dan na komad. Finančno uspešnost je glede na proizvodne stroške prirasta za 1 kg plem.telice in ovce, ki znašajo okrog 95,-din zadovoljiva, saj je pri prodajni ceni 200 din za kg prirasta finančni rezultat 105,00 din/kg.

Obeti reje torej niso rožnati, saj že naznatni in nev kalkulirani dogodki lahko močno zamajejo rentabilnostni račun. Ne moremo se znebiti vtisa, da v tem računu sodelujejo neidentificirane in neopredeljive (špekulativne) postavke, ki z ekonomiko prireje ne morejo imeti ničesar skupnega. S čistimi računi pa si v sedanjih tržnih razmerah težko razlagamo neverjetno povečano zanimanje za pašo na Jelovici.

11. ZAKLJUČEK

V Sloveniji se je že pred stoletji vzpostavilo med gozdno površino, površino travnatega sveta in površino njiv razmerje 3:2:1 (7). To razmerje se vse bolj spreminja v škodo njivskega sveta in v korist gozda. Planinsko gospodarstvo je že iz davnine povezano v obrat kmetijstva. Živinorejci so v skupnostih gospodarili na pašnikih in planinah. Že sredi sedemdesetih let 19. stoletja so na Tolminskem in v Bohinju ustanovili prve zadruge za pospeševanje tržne proizvodnje mleka. V začetku tega stoletja je bila živinoreja že intenzivno združeno organizirana v srednjih in zahočnih predelih Slovenije. Leta 1880 so našteli 530 000 glav govedi, kar še sedaj štejemo kot normalno število, ker je bilo preseženo le v nekaterih izrednih letih.

Slovenija je živinorejska dežela, ker z velikim deležem travinja tudi druge izbire za usmeritev v druge panoge kmetijstva nima. Sistematično uvajanje novih metod pridelovanja krme, usmerjanje kmetij, strokovna pomoč in selekcija je dvignilo odkup mleka na 304 milione l in odkup klavne govedi na 60 596 t v letu 1980, s čimer smo skoraj zadovoljili domače potrebe (7). Večina tega napredka v živinoreji je bila dosežena v ravnini z intenzivno rejo, medtem ko se je travnat svet v hribih začel zaraščati. Opuščanje travnatega sveta je v tesni zvezi z napredkom govedoreje (7), ki je mogoč s pašo in kakovostno zimsko krmo iz travinja (2-2,3 krave/ha, s po 3500 kg mleka na kravo) in s krmili, kar so dokazali na usmerjenih kmetijah. Za deželo, kakršna je Slovenija, je nujno, da prideluje na njivah žito in krompir, travinje pa rabi za rejo prežvekovalcev. Reji mlečnih krav naj bo namenjen travnat svet, ki je primeren za intenzivno rabo in kjer je možno računati s 5400 kg mleka na ha travinja (1,5 krave s 3600 kg mleka/kravo). Ostala

pôlovica travnatega, manj kakovostnega sveta in planin, naj bo namenjena prireji mesa (7).

Naravne razmere so za kmetijstvo v hribovitih predelih manj primerne kakor v ravninskih, ker je motiviranost za delo in bivanje in s tem socialna varnost v hribovitem svetu manjša. Posebej velja to za redko poseljen hribovski gozd-nati svet, kakršen je na Jelovici. Nadomeščanje živega dela s strojnim, kar omogoča intenziviranje kmetijske proizvodnje, je lažje v nižinskem svetu, kjer so za intenziviranje pro-izvodnje še velike, a neizrabljene možnosti. Rezultati ra-ziskovalne naloge, kažejo na močno odvisnost ekonomike paše od mnogih ekoloških razmer in razdrobljenosti pašnih površin, ki se zmanjšujejo z nadmorsko višino in možnostjo širitve obstoječih pašnikov v strnjen gozdni kompleks. Rentabilno sočobno pašno gospodarstvo je možno le na večjih in urejenih pašnih površinah, razmejenih od gozda in notranjo razdeli-tvijo na čredinke, z negovano in vzdrževano travno rušo in primerno opremo in dostopnostjo. V nasprotnem primeru je paša ekstenzivna (gozdna) paša, ki ne nudi živini zadostne prehrane, gozdu in gozdnemu ekotopu pa škoduje in je iz narodnogospodarskega pogleda škodljiva. Vprašanje paše v gozdovih alpskega in predalpskega sveta, kjer pravice zaseb-nikov še niso zakonsko regulirane, je potrebno omejiti na skupinske pašnike, kjer je možno - tudi na račun gozdov, v gozdovih pa ukiniti vse izjeme, ki se nanašajo na pašo živi-ne (19). Potrebe po lesu so vse večje, pomanjkanje pa vse akutnejše in ga moramo pokrivati z uvozom. Tehtanje med pra-vilno izbiro rabe alternativnih površin je upravičeno zlasti ob upoštevanju daljšega proizvodnega ciklusa, ki traja preko 100 let, pri tem pa so ogromne površine kmetijskega prostora brez gospodarske izrabe (zaraščene). Upravičena je bojazen, da bodo ob nepretehtanem ekonomskem računu tudi izkrčene gozdne površine deležne iste usode.

Bcnitiranje obstoječih planinskih pašnikov, s katerim smo želeli ugotoviti prioriteto družbeno potrebno uporabo planin za pašno izrabo. upošteva ekološke, ekonomske, gospodarske in socialne perspektive proučevanega prostora, kakor jih danes zaznavamo. Družbeni interes je upoštevan in okvirno razviden iz perspektivnih planov razvoja občine za srednjeročno obdobje in tja do leta 2000 in je del družbenega plana razvoja Slovenije. Ugotovitve študije se s temu prostorskimi akti skladajo in obenem poglobljajo problematiko izrabe planinskih pašnikov tudi s širšega vidika temeljito in vsestransko. Seveda je upoštevanje ali neupoštevanje njenih rezultatov zadeva, ki je v pristojnosti družbenopolitične skupnosti in samoupravnih odločitev vseh prizadetih dejavnikov, kjer se bo družbeni interes uskladi s hotenji in potrebami družbe in optimalnimi rešitvami.

Čeprav je osvetljena problematika širitve pašnin površin na Jelovici le okvirno dokumentirana - za temeljitejšo ekološko-ekonomsko študije bi potrebovali neprimerno širšo raziskovalno ekipo - je potrebno poudariti nekatere bistvene izsledke študije:

- poudarjena okoljetvorna funkcija gozdov
- razmeroma majhna vrednost izkrčenih površin za pašno rabo,
- velike investicije v kmetijstvo pri vprašljivi donosnosti,
- tvegan poseg v še ne dovolj proučeni ekološki sistem

Iz teh izsledkov sledi en sam sklep - poseganje v gozd za izrabo gozdnih površin v pašne namene je na Jelovici družbeno nesprejemljivo, potratno in negospodarno.

UPORABLJENA LITERATURA

1. ABETZ, K.: Bauerliche Waldwirtschaft. Dargestellt au den Verhältnissen in Baden. Hamburg, Berlin, Paul Parec, 1966
2. ANKO, B.: Ekološki pogled na krajino. Proteus, Ljubljana, 46 (1984), 6
3. * Aneks k samoupravnemu sporazumu o temeljih plana SIS za gozčarstvo SRS za obdobje 1981-85, Gozdarski vestnik, Ljubljana, 1982, 0
4. ARIH, A.: Urejanje planinskih pašnikov v sklopu gozdov. Prispevek za kmetijske nasvete RTV Ljubljana, Ljubljana, 1976
5. BERTONCELJ, M.: O planšarstvu in gozdni paši. Sodobno kmetijstvo, 16, (1983), 1
6. C. N.: H gozdnemu vprašanju. Slovenec, Ljubljana, 43 (21.2.1919), 6
7. CIGLAR, M.: O zaščitni nalogi gozdov. Naši razgledi, Ljubljana, 1963
8. ČOKL, M.: Raziskovalne ploskve na Jelovici, elaborat, IGLG, 1961
9. DETELA, O.: Planine v Bohinju in okolici Bleda. Gozdarstvo v Sloveniji, Ljubljana, 1923
10. * Dogovor o enotni politiki in ukrepih pospeševanja proizvodnje hrane v letu 1983, Uradni list SRS, 9/1983
11. * Dogovor o temeljih družbenega plana SRS za obdobje 1976-80, Uradni list SRS 24/1976
12. * Ekonomska analiza Bohinjskega kota in predlogi za razvoj živinoreje ter načrtno ureditev planinskega gospodarstva. Glavna uprava LRS, Ljubljana, 1951
13. FAJDIGA, G.: Vpliv naravnih in človeških dejavnikov pri pašnokosni rabi absolutnega travinja. Zbornik BF, 5, Travnništvo
14. Ferčej, J.: Pašna reja govedu za meso, Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 4

II.

15. FERČEJ, J.: Rajonizacija v govedereji; Sodobno kmetijstvo, 13 (1980), 3
16. FERČEJ, J.: Živinoreja v kmetijskem prostoru Slovenije, Zbornik BF, Kmetijstvo, 7 (1983)
17. GAJIĆ, R.: Umik s planin, Komunist, 10, 11, 1961
18. GLIHA, S.: Demografske determinante kmetijskega prebivalstva, Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 12
19. GLIHA, S.: Le še 9,1% kmetov. Sodobno kmetijstvo, (1983), 3
20. GLIHA, S.: Razvojne možnosti živinoreje. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 7-8
21. GORŠIČ, F.: Poraba delovnega časa in energije pri paši. Znanost in praksa v govedoreji, 7. zvezek, Ljubljana, 1983
22. * Gozdarstvo v Sloveniji, Ljubljana, 1923
23. * Gozdovi na Slovenskem, Ljubljana, 1975
24. * Gradivo za 7 letni perspektivni program razvoja gozdarstva 1964-70, Ljubljana, 1963
25. GRUMEK, V.; REDNAK, M.: Proizvodne usmeritve hribovskih kmetij. Posvet "Hribovsko kmetijstvo na Gorenjskem", 14. aprila 1982, ciklostil
26. HORVAT, J.: Biljne zadruge planinskih pašnjaka. Šumarski priručnik II., Zagreb 1946
27. HORVAT, J.: Biološki odnosi izmedju šume i planinskih pašnjaka, Šumarstvo, Beograd 3 (1949)
28. JURKOVIČ, J.: Konjereja. Knjižnica za pospeševanje kmetijstva, Ljubljana, 1984
29. JUVAN, J.: Nekaj o gozdovih v Zgornjesavski dolini. Preseki, 1968
30. KALAN, J.: Prirodne danosti rastišč in vloga gozdarstva na Menini. Ljubljana 1981
31. KOCJAN, S.: Dedovanje kmetijskih zemljišč in kmetij, Uradni list SRS, Ljubljana, 1973
32. KOCJAN, S.: Kmetijska zemljiška politika. Naši razgledi, 7, 1975
33. KOCJANČIČ, D.: Neobdelana zemljišča v Sloveniji. Sodobno kmetijstvo, 3, 1983

III.

34. KOROŠEC, J.: Pridelovanje krme na travinju. Knjižnica za pospeševanje kmetijstva, Ljubljana, 1984
35. KOROŠEC, J.: Produktivnost planinskega pašnika kot funkcija gnojenja in načina rabe travne ruše. Sodobno kmetijstvo, 10 (1977), 1
36. KOŠIR, Ž.: Zasnova uporabe prostora. Gozdarstvo. Ljubljana, 1975
37. KOVAČIČ, M.: Gospodarski pomen pašnih skupnosti. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 3
38. KOVAČIČ, M.: Manj kmečkega prebivalstva. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 5
39. KRAŠOVEC, S.: Mešana kmečko-delavska gospodinjstva. Ljubljana, CZ, 1982
40. KRSTIČ, B.; BAJČETIČ, B.: Preučevanje modelov individualnih gospodarstev, specializiranih v ovčerejo. Ekonomika poljoprivrede, SIT Beograd, 1983
41. KUNAVER, J.: Visokogorski kras. Geografski vestnik, 33 (1961)
42. KUMER, J.: Ukrepi gorenjskih občin pri razvijanju hribovskega kmetijstva. Posvetovanje o hribovskem kmetijstvu na Gorenjskem, 14. april 1982, ciklostil
43. LAZAR, L.: Gospodarjenje v kmetijstvu v sodobnih pogojih. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 10
44. LEHINGER, S.: Wal weltweit vielfaltig bedroht. Grünes Forum in Alpbach. All. Forst., München, 1983, 43
45. LESKOŠEK, M.; VIDRIH, T.: Uticaj gnojidbe na prinos i kvalitet sjena visinskih livada u Sloveniji. Simpozij - Aktuelni problemi razvitka poljoprivrede brdsko-planinskog područja. Jajce, oktober 1974

IV.

46. LOČNIŠKAR, F.: Alternativne možnosti v živinoreji. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 3
47. MALOVRH, C.: O metodi geomorfološke analize gorate pokrajine z vidika ekonomske, posebej agrarne geografije. Geografski vestnik, 29-30 (1957-58), Ljubljana
48. MASTNAK, F.: Oskrba travnikov. Sodobno kmetijstvo, 1983, 2
49. MELIK, A.: Bohinjski ledenik. Geografski vestnik, 1929/30, 2
50. MELIK, A.: Morfologija in gospodarska izraba tal v Bohinju. Geografski vestnik, 1927, Ljubljana
51. MELIK, A.: Planine v Julijskih Alpah. Delo Inštituta za geografijo SAZU, zvezek I., Ljubljana, 1950
52. MELIK, A.: Slovenija, Ljubljana, 1954
53. MLINŠEK, D.: Silvicultural Aspect of Forestry on the Marginal Return Sites. Proceeding of IUFRO, Division I., Meeting the Saloniki and Athens, 1980
54. * Navodilo o izvedbi prenosa kmetijskih zemljišč od družbenih pravnih oseb, ki niso kmetijske organizacije, v kmetijski zemljiški sklad, Uradni list SRS, 15/79
- 55.* Ocena stanja in predlogi ukrepov za razvoj hribovskega kmetijstva v Sloveniji. Kmetijski inštitut, Ljubljana, 1980
56. OBLAK, P.: Jelovica. Geografski vestnik, 31 (1959)
57. PANCE, M.: Ceneno meso, več deviz, manj uvoza. Soc. kmet., 16 (1983), 6
58. PIPAN, R.: Ekonomsko ozadje pašniškega vprašanja, Gozdarski vestnik, 10 (1952)
59. PIRC, A.: Gospodarski pojem planine v Sloveniji. Geografski vestnik, 26 (1954)

V.

60. PODLOGAR, J.: O škodah v gozdu
Preseki, 4(1982), GG Eled
- 61.* Poročilo o razmejitvi gozdnega in
pašnega gospodarstva na Jelovici.
in južnih bohinjskih planinah.
OLO Kranj, 27.2.1959
62. PRAPROTNIK, J.: Poročilo o delu.
KZ Jelovica, 1970, Račovljica (tipkopis)
63. PRAPROTNIK, J.: Program ureditve in izkoriščanja
zemljišč pašnika vasi Selo.
Kmetijska pospeševalna služba
KZ Jelovica, Račovljica, 1967
64. PREMROU, B.: Agrarne skupnosti. Ljudska uprava,
1-2, Ljubljana, 1954
65. RAINER, F.: O vplivu gozdov na vodni režim.
Nova proizvodnja, Ljubljana, 1950
66. RAZINGER, P.: Izkušnje pri revitalizaciji in
intenziviranju planinskih pašnikov.
Zbornik BF, supl.5, Travništvo.
1981, str.212-310
67. RAZINGER, P.: Povezovanje hribovskih kmetij s
kmetijami v ravnini . Posvet Hribovsko
kmetijstvo na Gorenjskem, 14.okt.
1982, ciklostil
68. * Razvojni vidiki rabe in varstva kme-
tijskega prostora. Zbornik BF. Kme-
tijstvo. (Posvet ob 35.obletnici BF)
Ljubljana, 1983
69. REICHARDT, D.; REICHARDT, E.: Land und Forstwirtschaft zur
Jahrtausend wende. Allg.Forstz.,
München, 1983
70. ROBIČ, T.; SCHLAMBERGER, V.: Skupni pašniki v Sloveniji.
Prikazi in informacije. 100
Kmetijski inštitut Slovenije,
Ljubljana, 1983

VI.

71. ROPRET, A.: Rajonizacija skupnih pašnikov v občini Radovljica. Posvet: Hribovsko kmetijstvo na Gorenjskem, 14. apr. 1982, ciklostil
72. * Slovenija 2000. Analiza o dolgoročnih možnostih razvoja slovenskega kmetijstva do leta 2000.
73. SUNČIČ, F.: Prostorsko planiranje in problematika zaraščanja kmetijskih zemljišč. Zavod za družbeno planiranje, Informativni bilten, 13 (1979), 4-5
74. ŠIVIC, A.: Požiganje gozdnih prst Slovenški etnograf, Ljubljana, 1954
75. ŠUŠTERŠIČ, M.: Ureditev zemljišč. Izvestija GIS, zvezek 1, Ljubljana, 1950
76. TAUŠEK, J.: Ekonomika premene gozdnih tal v kmetijska zemljišča in p, antaže oz. intenzivne nasade hitrorastočih drevesnih vrst. Gozdarski vestnik, 20 (1962)
77. TREGUBOV, V. in sodelavci: Kompleksno raziskovanje smrekovih sestojev na Pokljuki. Elaborat, IGLG, Ljubljana, 1958
78. TREGUBOV, V.; PERSOGLIO, I.; VOVK, B.: Elaborat za osnovo gojitvenega in melioracijskega načrta gozdov, gozdnih zemljišč in pašnikov za področje Zgornje Savske doline. Kranj, 1955
79. TRONTELJ, A.: Najpogostejše napake pripaši v hribovitem svetu. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 7-8
80. URBAS, T.: Paša prepovedana. Kmečki glas, 35, 25. avg. 1966
81. * Uradni vestnik okraja Kranj. Odlok o prepovedi paše živine v gozdovih. Št. 29, Kranj, 1959
82. * Uradni vestnik okraja Kranj. Odlok o prepovedi paše živine v gozdovih. Št. 29, 17 avg. 1960
83. VERBIČ, J.: Pitanje govedi na paši. Sodobno kmetijstvo, 13 (1980), 3

VII.

84. VERBIČ, J.; VAVPOTIČ, S.; MULEC, J.: Kakovost in konzumacije trave na paši. Znanost in praksa v govedoreji. 1. zvez., 1973, str. 77-83
85. VIDRIH, T.: Ureditev pašnikov v hribovitem svetu. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 6
86. ZAGOŽEN, F.: Ovčereja na ekstenzivnih pašnikih. Sodobno kmetijstvo, 16 (1983), 11
87. * Zakon o agrarnih skupnostih, Ur.l.SRS 52/1947
88. * Zakon o racionalnem izkoriščanju kmetijskih zemljišč, Ur.l.SRS 40/57
89. * Zakon o upravljanju in gospodarjenju s premoženjem bivših agrarnih skupnosti. Uradni list SRS 7/1965
90. * Zakon o gozdovih. Ur.l.SRS 22/1953
91. * Zakon o gozdovih. Ur.l.SRS 30/1965
92. * Zakon o gozdovih. Ur.l.SRS 16/1974
93. * Zakon o združevanju kmetov. Ur.l.SRS 1/1979
95. ZUPANČIČ, M.: Ohranitev rodovitnih tal - skupni problem kmetijstva in gozdarstva. Gozdarski vestnik, 2, 17, 1984
96. ŽAGAR, B.: Pomen gozdov pri prostorni ureditvi naše pokrajine. Socialistično kmetijstvo in gozdarstvo, Ljubljana, 1962
97. ŽGAJNAR, J.; BEVC, S.: Pridelki in hranilna vrednost paše na treh planinah Zgornjesavinjske doline. Zbornik BF, 38/1981
98. ŽONTA, I.: Spreminjanje kulturne krajine zaradi opuščanja kmetijskih zemljišč, IGLG, Ljubljana, 1980
99. WRABER, M.: Das Adenostillo glabrae- Piceetum, eine neue Fichtenwaldgesellschaft in den slowenischen Ostalpen. Angewandte Pflanzensoziologie, Wien, 18/19, 1966

VIII.

100. WRABER, M.: Die obere Wald und Baumgrenze in den slowenischen Hochgebirgen in Ökologischen Betrashtung, Mitteilungen der ostalpinendinarischen Gesellschaft der Vegetationskunde, Innsbruck, 11, 1970, str. 235-248
101. WRABER, M.: Gozdne združbe smreke in gozdne bekice v slovenskih vzhodnih Alpah. Razprave SAZU. IV. razred, 7, 1963, str. 79-175
102. WRABER, M.: O vzrokih in posledicah vetroloma na Jelovici. Gozdarski vestnik, 8, 1950, str. 306-309
103. WRABER, M.: Predalpski jelov gozd v Sloveniji. Biološki vestnik, 6, 1958, str. 36-45
104. WRABER, M.: Gozdna združba jelke in okroglostne lakote v Sloveniji. Prirodoslovno društvo v Ljubljani. Posebne izdaje, 1, Ljubljana, 1959
105. WRABER, M.: Prirodnogospodarski pogledi na možnosti racionalnega izkoriščanja pašnih površin na Dravskem Kozjaku. Gozdno gospodarstvo Maribor, 1062, 3 str.
106. WRABER, M.: Prirodnogospodarski temelji razmejevanja gozdnih in kmetijskih zemljišč. Nova proizvodnja, 4, 1953, str. 30-49.
107. XII. Mednarodno posvetovanje o gospodarjenju na planinah, Bled, 1984

D O D A T E K

KATALOG PLANIN (v arhivskem izvodu)

Bitenjska	(896 m)	
Bodlajka	(1150 m)	
Črmarjeva	(940 m)	
Danjarska	(1300 m)	
Dežmanova	(1050 m)	
Goška ravan	(930 m)	
Grofova planina	(967 m)	
Kačji rob	(1400 m)	
Kališnik	(1185 m)	
Klom	(1440 m)	
Kocjanarica	(1050 m)	
Kotliči	(1350 m)	
Krémant	(1400 m)	
Leška planina	(1180 m)	
Lipniška planina	(Lipenska pl.)	(1350 m)
Martinček	(1270 m)	
Mošenjska planina	(1310 m)	
Na puši		
Oblakova	(1140 m)	
Pečara	(1420 m)	
Prtošč	(1550 m)	
Radovljiška	(1345 m)	
Ravni	(1140 m)	
Ribčeva	(1140 m)	
Ribenska	(960 m)	
Ricman	(1070 m)	
Rovtarica	(1120 m)	
Selska planina	(1134 m)	
Soriška	(1350 m)	
Stara hleva		
Strmne	(940 m)	
Šavnik	(1340 m)	
Talež	(708 m)	
Tamar	(1130 m)	
Vodice (Vodiška pl.)	(1100 m)	
Vršan (Završan)	(896 m)	
Za malim vrhom	(1100 m)	
Zrmzlica (pri Goški r.)	(820 m)	
Ždinarjeva	(952 m)	
Žrebčeva planina		

V katalogu je ocenjena proizvodna vrednost planin s točkami, izmerjena površina in navedena opremljenost planin. Priložen je tudi kartni prikaz. Planine v katalogu so urejene po abecednem redu.

INŠTITUT ZA GOZDNO IN LESNO
GOSPODARSTVO PRI BF
61001 LJUBLJANA, VEČNA POT 2
P. P. 523-X, TELEFON 268 963

Ljubljana, 24. 4. 19. 85

Vaš znak:

Naš znak:

RECENZIJA RAZISKOVALNE NALOGE

Recenzenti: Andrej Arih, dipl. inž. gozd.
Andreja Ropret, dipl. inž. agr.
Janez Košir, dipl. inž. gozd.
Majda Šoncvar, dipl. inž. agr.
Tine Toman, dipl. inž. gozd.
Ivan Veber, dipl. inž. gozd.
Jože Zapret, dipl. inž. agr.
prof. dr. Tone Vidrih, dipl. inž. agr.

Naloga je objektivno in korektno sestavljena, gospočarilo se je tako, kot je v njej popisano. Seveda ne more dati dokončne sodbe o spornih problemih; z dopolnitvijo kataloga planin, ki ostaja zaenkrat kot arhivski izvod v knjižnici IGLG pa se lahko izvede valorizacija vseh živih in opuščenih planin na Jelovici po sedanjih družbeno-ekonomskih merilih (Arih).

Veber poudarja, da niso vse planine enako izčrpane - za stare planine, ki jih obravnava še terezijanski kataster, to velja, za mlajše planine pa ne. Tudi se ne strinja z mislijo, da živina vrača del organskih snovi nazaj v gozd, niti da je pomlajanje smreke bujnejše, če ga živina pohodi. Na pašniku so celo kravjeki škodljivi, ker se zaradi njih razvijajo pašniški pleveli in se množe mravljišča. Zanamarjen pašnik je korak nazaj! Od gozdne pašne imajo živinorejci večjo gospodarsko škodo kot gozdarji, trdi

Zapret. Gozdna paša je tradicionalna navada, zaradi stoletnega načina gospodarjenja na planinah tudi čustveno obarvana. Največji napredek bi pomenila sprememba pravno-lastniških razmer glede gozdne paše - dva gospodarja na eni površini — slabo gospodarjenje obeh.

Pašniki (planine) naj ne bodo uporabljani po pripadnosti vasem, temveč po kategorijah živali (za mleč.živino ; za telice, za kastrate in bike, za konje), upošteva naj se red koriščenja, meni Majda Loncnarjeva. Pri tem moremo uporabljati dosežke selekcije in selekcionirane tipe in kategorije živali prilagajati tipu pašnika. Nasploh pa prevladuje mnenje, da mlečnih živali, če naj dajejo nad 4000 l mleka letno, ne moremo in ne smemo pasti.

Do 1986 bo KZ Bled zanje uredila:

1. Selški pašnik (42 ha) za (80)120 glav mlečne živine
2. Ribno (10 ") za (20) 30 glav " "
3. Bodeško gmajno (35 ") za (66)100 glav " "

Paša naj bo v glavnem omejena na skupne nižinske pašnike, ki jih je dovolj za sedanjo čredo in za prihodnje povečanje staleža (Zapret). Iz raznih vzrokov pa naj bi planine le vzdrževali za evertuelne bodoče potrebe. Z vzdrževanjem pašnikov (mineralno gnojenje, s "čistilno košnjo" in odvodnjavanjem) izboljšujemo travno rušo in povečujemo kapaciteto pašnika. S kolobarjenjem po planinah Jelovice bi bilo paše, kolikor je želimo, vsekakor pa povečanje za 50% ni vprašljivo (Zapret).

Košar poudarja, da Interesna skupnost za gozdarstvo Bled namensko zbira denar gozdnega gospodarstva za usposabljanje pašnikov, za mineralna gnojila, da bi s tem zavrli pašo v gozdu in s tem škodo. Meni tudi, da ekonomsko vrednotenje enote gozdne ali pašniške površine ni adekvatno, temveč je razlika v korist gozdarstva še večja, če računamo za ureditev 1 ha pašnika vsaj 6 milijonov (starah).

Zapret je mnenja, da kljub veliki družbeni skrbi za razvoj kmetijstva (Makroprojekt) vseh nekdanjih planin nikdar ne bo moč več oživiti, ker so se spremenile družbene razmere (pet-članskih kmečkih družin ni več, izboljšale so se prehranske razmere, intenzivirala se je pridelava in možnost povečanja hrane v primernejših pogojih). Edini primeren izhod iz konfliktnih situacij z gozdarji je torej trezna presoja današnjega stanja, kot jo nakazuje študija, sožitje in odpoved nekdanjim dedovanim bonitetam na račun gozda in zasledovanje novejših naprednih dognanj v živinorejski pridelavi.

Bled, 3.04.1985

Zapisal:

E.AZAROV